

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

**ANAAKIM MEDYADA ÖTEKİ MEKÂNLARIN TEMSİLİ: HABER
METİNLERİNDE GECEKONDU VE VAROŞ İMGELERİNİN İNŞA
EDİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Ömer Faruk YILDIZ

Tez Danışmanı
Doç. Dr. L. Funda ŞENOL CANTEK

Ankara-2011

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

**ANAAKIM MEDYADA ÖTEKİ MEKÂNLARIN TEMSİLİ: HABER
METİNLERİNDE GECEKONDU VE VAROŞ İMGELERİNİN İNŞA EDİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Ömer Faruk YILDIZ

Tez Danışmanı
Doç. Dr. L. Funda ŞENOL CANTEK

Ankara-2011

ONAY

Ömer Faruk YILDIZ tarafından hazırlanan "Anaakım Medyada Öteki Mekanların Temsili: Haber Metinlerinde Gecekondu ve Varoş İmgelerinin İnşa edilmesi" başlıklı bu çalışma, 21.03.2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği/oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından GAZETECİLİK Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

[İ m z a]

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)
Doc. Dr. Funda Serdal Çmteke

[İ m z a]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]
Prof. Dr. Nilgün Gürker Pafoıcı

[İ m z a]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

Doc. Dr. Cemal Arul

Herkes dünyayı değiştirmeyi düşünüyor, kimse kendini değiştirmeyi akıl etmiyor...

Tolstoy

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
GİRİŞ.....	1
Çalışmanın Konusu ve Önemi.....	4
Çalışmanın amacı.....	5
Çalışmanın varsayımları.....	5
Çalışmanın Yöntemi.....	6
Çalışmanın Kapsam ve Sınırlılıkları.....	6

BİRİNCİ BÖLÜM

KENAR MAHALLE'Yİ ANLAMAK; ÖTEKİLEŞTİRME YA DA KABULLENME

1.1. Yoksulluk ve Göç Ekseninde Mekan Karşıtıllıkları.....	7
1.2. Taşranın Gecekondu Görünümü.....	8
1.3. Taşranın Görünür Kılınması; Gecekondu Kurguları.....	14
1.4. Suç ve Şiddet Odağı Olarak Görülen; Varoş.....	20
1.5. Yoksulluk ve Yoksulluğun Kentsel Tezahürleri.....	26
1.6. Yoksulluğun Kamusal Görünürlüğü.....	28
1.7. Kenar Mahallede Gündelik Hayat ve İdeolojik Angajmanlar.....	31
1.8. Merkez-Kenar Çatışması.....	38

İKİNCİ BÖLÜM

EGEMEN SÖYLEM BAĞLAMINDA KENAR MAHALLE'NİN MEDYADA TEMSİLİ; HÜRRIYET GAZETESİ ÖRNEĞİ

2.1. Biz ve Onlar Ayrımı; Ötekinin Zihinsel İnşası.....	43
2.2. Egemen Söylem ve Kimliklerin Çoklaşması.....	48
2.3. Haber-Gerçeklik Bağlamında Medyada Temsil Sorunu.....	50
2.4. Tarafsızlık-Nesnellik Mitleri ve Temsil.....	54
2.5. Hürriyet Gazetesi'nde Kenar Mahalle İmgesi.....	60
2.6. Hürriyet Gazetesi'nde Kenar Mahalle Temsili.....	64
2.6.1 Suç, Şiddet ve Geri Kalmışlığın Mekânı Olarak Kenar Mahalle Temsili.....	69
2.6.2 Göç, Yoksulluk ve Çarpık Kentleşme Bağlamında Kenar Mahalle Temsili.....	73
2.7. Anarşi, Terör, Sapkınlık, Yobazlık ve Pop Kültür Bağlamında Kenar Mahalle.....	84
DEĞERLENDİRME.....	88
KAYNAKÇA.....	94
EK HABER FOTOĞRAFLARI.....	98
ÖZET.....	107
ABSTRACT.....	109

GİRİŞ

19. Yüzyıl, tüm dünyada yaşanan bunalımlar ve bu bunalımların beraberinde getirdiği değişimlerle, insanlığa artık hiçbir şeyin eskisi gibi olamayacağını gösterdi. Bu yüzyılda baş gösteren çatışmaların beklenen sonucu olan savaşlar, dünya düzenini köklü bir biçimde değiştirdi. Savaşların yol açtığı yoksulluk ve özellikle 1930'lardan sonra büyük çoğunluğu güvenlik ve daha iyi koşullarda yaşama gerekçesiyle yapılan kitlesel göçlerle, demografik yapıda büyük ölçüde değişiklikler meydana geldi. Gerçekleşen göçlerle kentleri oluşturan öz değişti, kent çeperlerine gelip yerleşen yoksullar, kente tutunma çabası verirken kenti kullanma biçimleri ve kente eklenme gayretlerine bağlı olarak, kendilerini "kentlin sahipleri" olarak gören yerleşik nüfusun bir bölümü tarafından farklı biçimlerde konumlandırıldılar. Bir başka deyişle, kendi yaşam alanlarına yaklaşmadıkları sürece varlıklarından dahi haberdar olunmayan kenar semt sakinleri, kenti "paylaşma amacı" gütmeye başladıklarında "merkezin sakinleri tarafından potansiyel tehdit ve "aleni istila grupları" olarak görülmeye başlandılar.

Gelenekten kopuşu ve yepyeni bir hayatı temsil eden modern kent yaşamı içinde, modernizmin burjuvazi için hazırladığı mekânlardan dışlanan insanların, daha sonra oraya geri dönerek orayı "işgal" etmeleri sık rastlanan bir durumdur. Böyle bir dönüşün yarattığı "kentsel gerilim"¹ durumu, çözülmesi güç gibi görünen temel bir problemin, "merkez – kenar çatışması" probleminin tartışılır olmasına neden olmuştur. İleride detaylarıyla izah edeceğimiz bu "çatışma" halinden söz etmeden önce kent merkezlerini ve kenar mahalleleri bir arada tutma noktasında ciddi eleştiriler alan ve felsefesi

¹ Daha detaylı bilgi için bkz; Sema Erder, **Kentsel Gerilim**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007

itibariyle, gerek düşünsel gerekse de yaşamsal uzlaşma imkânlarını ortadan kaldırdığı iddia edilen modernizm düşüncesine kısaca temas etmek istiyoruz.

Modern düşünce ilhamını Aydınlanma Felsefesi'nden almıştır. Kendisine Aydınlanmayı referans olarak alan modernizme göre, insanlığın refahı ve yaşam standartlarının y kseltilebilmesinin yolu saf aklın egemenliğine inanıp, her şeyi akılla  l me ve her türlü söz ve fiili aklın rehberliğinde gerçekleştirmekten geçmektedir. Ancak bu yolla yani, akılı baz alarak yaşama ve hayatı anlamlandırma ile bir arada adil ve eşit bir yaşama erişilebilir. Modern ve hakkaniyetli bir yaşam için gelenekten radikal bir kopuş ileri s r lm se de böylesine radikal kopuşların orta yerinde herkes için “sonsuz ve değişmez” olanın nasıl keşfedileceği ciddi bir sorun haline gelmiştir.² Sonsuz ve değişmez olanın bulunabilmesi bir  topya olarak kabul edilmiş, modernizmin aydınlanmadan tevarüs ederek uygulamaya koyduğu düşünceler insanlık için Harvey'in ifadesiyle “bir yıkım sürecini “ başlatmıştır.

Bu noktada yaşanan köklü zihni dönüşümler bu düşüncenin kabul  noktasında belli problemler üretmiş, travmalar meydana getirmiştir. Metafiziği reddeden, bir Yaratıcı ve onun kurduğu düzen içinde yaşamını sürdüren insan tipinin karşısına, din ve dinin vazettiği yükümlülüklerini bir çırpıda reddeden ve onun yerine madde ve gereklerini ikame eden “birey” konulmuştur. Her şeyi maddede arayan insan tahayy l  aynı zamanda insana, başka insanlar için değil “kendi” için yaşaması gerektiğini, bir başka deyişle kendi varoluşunu her ne pahasına olursa olsun gerçekleştirmesi gerektiğini telkin ediyordu. Bu tip bir bakış açısının yaydığı benmerkezcilik, sorunu ortadan kaldırmak ya da en aza indirmek bir yana, sorunun bizatihi

² David Harvey, **Postmodernliğin Durumu**, İstanbul, Metis Yayınları, 2006, s.25.

temelini oluşturdu. Özellikle yaşanan dünya savaşları, militarizmin yaygınlık kazanmaya başlaması, kitlesel ölümler ve sefalet, Aydınlanma düşüncesinin gerçekleştirmek istediğinin aksiyle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Aydınlanma akılcılığının ardında yatan mantığın, bir hâkimiyet ve baskı mantığı olduğunu savunan düşünürler, bunun insanı ve doğayı kontrol altına almaya yönelik bir zor kullanma olduğunu ileri sürmüşlerdir.³

Aydınlanma düşüncesi, ilerleme fikrine kucak açıyor ve modernizmin savunduğu tarih ve gelenekle kopuşu aktif biçimde hedeflemektedir. Bu düşünce her şeyden çok, insanları zincirlerinden koparmak amacıyla bilginin ve toplumsal örgütlenmenin mistik ve kutsal kabuğunu kırmayı hedefleyen laik bir hareketti. İnsanlığın ilerlemesi adına insan yaratıcılığını, bilimsel keşifleri ve bireysel mükemmeliyeti alkışladığı ölçüde, değişim girdabını olumlu karşılamakta, gelip geçici, anlık ve parçalanmış olanı, modernleşme projesinin gerçekleştirilebilmesi için zorunlu bir koşul olarak görmektedir. Temelde insanın sonsuz bir eyleme gücüne sahip olduğunu, doğadaki her şeyin üstesinden geleceğini iddia eden, insanın tabiatına içkin olan Hümanizm düşüncesi bu bakış açısının ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Horkheimer ve Adorno “Aydınlanmanın Diyalektiği” başlıklı yapıtlarında Aydınlanma akılcılığının ardında yatan mantığın, bir hâkimiyet ve baskı mantığı olduğunu savunmuşlardır. Doğaya hâkim olma arzusu, insanlara hâkim olmaya açılıyordu; bu da sonunda ancak “insanın kendi kendini hâkimiyet altına aldığı bir karabasan durumu” ile son bulabilirdi. Bu çıkmazdan tek çıkış yolu olarak görülen ise, doğanın isyanıydı; bu isyan, insan doğasının, saf araççı aklın kültür ve kişilik üzerindeki baskıcı iktidarına karşı başkaldırması olarak düşünülebilirdi ancak.⁴ Bu da Aydınlanmanın koca

³ David Harvey, **Postmodernliğin Durumu**, İstanbul, Metis Yayınları, 2006, s.26.

⁴ David Harvey, A.g.e, s.26.

bir dizi zorlu sorun ve sayısı hayli fazla olan çelişkiler yumağı ile bezeli olduğunu ortaya koymuş olmaktadır.

Modernizm, zamana önem atfeder ve onu kavramsallaştırır. İlerleme fikrini zamana bağlar ve zamanı ilerlemenin temel ölçütü olarak görür. Dolayısıyla zaman kavramsallaştırmasını öne çıkarırken, mekân kavramsallaştırmasını geri plana iter. Modernizmin kendini sergilediği yerler mekânlardır, bu açık bir ironidir. Zira, modernizmin izini sürmek için özellikle kentlerdeki sembolleri okumamız gerekmektedir. Kentte modern düşüncenin sembolleri, ışıklar, meydanlar, heykeller, kamu – ticari kuruluşlar, alışveriş merkezleri, bulvarlardır. Modernizmin tasavvur ettiği kent alabildiğine gösterişli, görsel unsurların yoğun olduğu, şeklin esas kabul edildiği, “göze batmayan” unsurlar ihtiva eden bir kenttir.⁵ Bir tür anlama ve anlamlandırma biçimi olan modern düşünceyi kendisine referans noktası olarak alan ulus devlet, milliyetçilik, kentleşme gibi olgular ancak bu çerçevede anlamlandırıldığı ölçüde göç, yoksulluk, dışlanma, karşıtlık gibi “sorunlar” daha net anlaşılacaktır.

ÇALIŞMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Çalışmanın konusu, kenar mahalle olgusu bağlamında, anaakım medyada yer alan gecekondu ve varoş konulu haberlerde mekânsal temsilin merkez-kenar çatışmasındaki rolü ve işlevidir.

Bu çalışma, Cumhuriyet’in kuruluşundan bu yana çeşitli kültürel, ekonomik ve siyasal gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan göç ve nüfus hareketleriyle şekillenen farklı mekânlara ve burada yaşayanlara ilişkin medyanın takındığı tavrı göstermesi açısından önemlidir.

⁵ Daha ayrıntılı bilgi için bkz, Marshall Berman, **Katı olan her şey buharlaşıyor**, İstanbul, İletişim Yay., 1994

Bu mekânlarla ilişkin, hâkim söylem içinde biçimlenen tasavvurların sergilendiği anaakım medyada gecekondular ve varoşlara dair haberlerin irdelenmesi, bize bu mekânların merkez-kenar çatışmasındaki işlevini gösterecektir.

ÇALIŞMANIN AMACI

Bu çalışma, ana akım medyada genelde öteki mekânların, özelde ise modern kentlerin kenarında yer alan gecekondular ve varoşların medyada nasıl temsil edildiğini ortaya çıkarmayı ve haberlerde kenar mahalle/mahalleli imgesinin nasıl sunulduğunu tespit etmeyi amaçlamaktadır.

ÇALIŞMANIN VARSAYIMLARI

Bu çalışma şu varsayımlar üzerinde duracaktır.

- 1- Modern kentlerin kenarında kalan gecekondular ve varoşlarda yaşayanlar, anaakım medyada suç, şiddet, uyuşturucu, fuhuş ve gayrimeşru ilişkiler ağlarıyla çevrili bir biçimde yansıtıldıkları gibi yaşadıkları mekânlar da söz konusu olumsuz hallerin merkezi olarak takdim edilmektedir.
- 2- Egemen söyleme aykırı gelen her uygulama ve yaşayış biçimi, anaakım medyada düzeni tehdit eden bir unsur olarak yansıtılmaktadır.
- 3- Medya, tarafsızlık ve nesnellik gibi kavramları kendi yayın politikasını meşrulaştırma aracı olarak kullanmakta, ötekileştirici ve dışlayıcı söylemini haberlerinde yeniden üretmektedir. Kullandığı dil ve temsil etme biçimi karşıtlığı önermekte, toplumsal yapıda ikiliğe sebebiyet vererek yanlış algılara yol açmaktadır.

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Çalışmada betimleyici analiz uygulanacaktır. Buna göre çalışmanın örneklemini oluşturan gazetede yer alan kenar mahallenin temsil edildiği her türlü haber, fotoğraf üzerinden betimleyici analiz yapılacaktır. Haber fotoğrafların vermeye çalıştığı mesaj, oluşturmaya çalıştığı algı dikkate alınarak kenar mahalleye dair temsil ortaya konmaya çalışılacaktır.

ÇALIŞMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI

Çalışma 1995 yılı boyunca Hürriyet Gazetesi'nde yayınlanan gecekondular ve varoş imgelerinin ele alındığı haberler ile sınırlandırılmıştır. Hürriyet Gazetesi, anaakım medyayı temsil eden, yüksek tirajlı, toplumdaki güç odaklarıyla organik bağı olan ve hâkim söylemi yeniden inşa eden kurumlardan biri olarak seçilmiştir.

1995 yılının tercih edilmesinin bir nedeni, bu yılın İstanbul'da Gazi Mahallesi Olayları olarak anılan ve kenar mahallenin medyada sıklıkla yer aldığı bir dönemi de içermesidir. Diğer bir nedeni ise 1995 yılı 1 Mayıs kutlamalarında pek çok olayın yaşanmış olması ve bu olaylara karışanların çoğunun gecekondular ve varoş kökenli olmasıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KENAR MAHALLE'Yİ ANLAMAK; ÖTEKİLEŞTİRME YA DA KABULLENME

1.1 YOKSULLUK ve GÖÇ EKSENİNDE MEKÂN KARŞITLIKLARI

Modernizmin idealize ettiği birey ve toplumsallaşma süreci, tezlerine temel teşkil eden dayanak noktalarının kuvvetli olduğu iddiasına rağmen aradan bunca zaman geçmesine karşılık hala tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Özellikle modernizmin imkânlarından dar bir zümrenin istifade ederek geriye kalan kesimin bundan mahrum bırakılması, modern düşünceyi ve onun etrafında gelişen tartışmaları yeniden gündeme taşımıştır. Aklın yüceltilip inancın ve duyguların geri plana itildiği ve insanların hayat standartlarının bu yolla iyileşeceği iddiasının temelsiz olduğu öne sürülmüştür. Özellikle 2. Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan gelişmeler ve dünya devletlerinin keskin bir kutuplaşma temelinde ayrışmaları ve birbirlerine cephe almaları ne ile izah edilebilir? Kapitalizm'in sermayeyi putlaştırdığı, modernizm düşüncesinin bu ekonomik yapıya uygun zemini hazırladığı ve birbirlerine içkin olduklarını iddia etmek sanıyoruz yanlış olmayacaktır.

Modernizm dar bir elit zümrenin hayat standardını yükseltmekle birlikte, kendi içinde kendi mağdurlarını yaratmış, oluşturduğu karşıtlıklarla kendi var oluşunu meşrulaştırmaya çalışmıştır. Savaşlar ve yokluklarla mücadele etmek zorunda bırakılan kitleler, günü kurtarmanın derdine

düşmüş, sefalet içerisinde yaşamaya mahkûm edilmişlerdir. Yoksulluğun bu denli arttığı, özellikle 2. Dünya Savaşı ve sonrasında ilginç ve ürkütücü bir dünya dengesi meydana gelmiştir. Bir yanda gittikçe zenginleşen ve kentlerde modern bir hayat süren dar bir zümre, diğer yanda da günlük bir lokma ekmeğe muhtaç yoksul bir kitle ortaya çıkmıştır. Yoksulluk ve daha iyi bir yaşam düşüncesi kitlesel göçlerle yer değiştirmeleri tetiklemiş, demografik yapıda değişimler meydana gelmiş, böylelikle farklı dil, din, kültür ve karakterde olan insanlar, daha iyi şartlarda yaşama umuduyla göç etmiş, kozmopolit bir yapının doğmasına neden olmuşlardır. Özellikle Türkiye’de 1930’lu yıllarda temel nedeni daha çok yoksulluk ve işsizlik olan kitlesel göçler yaşanmıştır. Bu göçlerle, daha çok modern insanların yaşama mekânı olarak kurgulanan kentlerin demografik yapısı değişmiş, kent yerleşim planı, göçle gelenlerin yeni yerleşim mekânları inşa etmeleriyle değişim geçirmiştir. Bu değişim sancılı bir değişim olmuştur ve olmaktadır. Çünkü modern kentlerde yaşayan insanlar için yaşanan bu yoğun göç dalgası tepki ve rahatsızlık yaratmıştır. “Her tarafı işgal ettiler” tepkisinde ifadesini bulan bu rahatsızlık, yerleşim mekânlarının iç içe geçmesi ile daha bir yükselmiş ve ciddi kutuplaşma ve çatışmalara zemin hazırlamıştır

1.2 TAŞRA’NIN GECEKONU’DA GÖRÜNÜMÜ

Gecekondu kavramını anlamlandırabilmek için onun arka planı diyebileceğimiz, ona içkin ve eklemlenmiş olan taşra kavramsallaştırmasına kısaca değinmek gerekir. Tanıl Bora’ya göre taşra, “dar ufuklar, kahredici yeknesaklık, boğucu bir taassup, iletişim evreninin kısıtlılığı, cemaatlere sıkışmış kısır bir kamu alemi..”⁶ demektir. Bir başka bakış açısına göre ise taşra, kente göre daima öteye, ötelenmiş bir mekâna işaret eder, varlığını

⁶ Haydar Ergülen, *Şiir taşraya aittir!*, *Taşraya Bakmak*, Der., Ankara, İletişim Yay., 2005, s.217.

kendi dışındaki bir “merkez”in varlığına borçlu olan bir dıştır.⁷ Bu nedenle taşralı, sürekli ikinci sırada yer almak, bu konumunu içselleştirmek zorundadır. Taşra, başkent ve çok büyük kentlerdeki hareketlilikten, karışıklıktan, düşünsel etkinlikten ve canlılıktan çok farklı olan, sakin, biraz “çağdışı” ve eskimiş bir yaşam biçimini ifade eder.⁸

Taşradan büyük kente gelenlerin bütün geçmişlerini unutmalarını beklemek beyhudedir, üstelik büyük kentteki taşralı, kendini metropolün ritmine uydurmaya çalışan kasabalı ya da köylü, büyük ve sancılı bir değişim içindedir zaten. Yeni ortama uymak, benliğini yitirmemek, eski dünyasıyla yenisini bir ortak noktada çakıştırarak şoku atlatma uğraşını verir. Bu şok hemen atlatılmaz, kentliliğin doğuştan güveni, rahatlığı asla elde edilemez.⁹ Köyün bir mekân olarak, taşra kavramsallaştırması çerçevesinde bakıldığında kentlerde oluşan taşralı kimliğinden farklı bir konuma denk düştüğü görülmektedir. Köyde hayatını sürdüren insan köy çapında bilinirliğe, toplumsal konuma ve en önemlisi kendine göre bir huzura sahiptir. Büyük şehrin belirsizliklerle dolu dünyasına adım atan göçmenlerin uğradıkları zihinsel ve mekânsal dışlanmaya maruz kalmamaktadırlar. Bu nedenle köyün kendi içinde ayrı bir anlamı olduğunu, kentin kurucu ötekisi olarak tanımlanamayacağını düşünüyoruz.

Taşra kavramının tam olarak neye karşılık geldiği, mekâna atfedilen bir anlam mı yoksa bir tahayyül, bir yaşama biçimi mi olduğu konusunda farklı düşünceler öne sürülmüştür. Anadolu’nun ücra köşelerinde yaşayan yoksul ve geleneksel yaşam tarzlarına sahip insanlar “taşralı” kimliğini

⁷ Şükrü Arın, **Taşraya içeriden bakmak mümkün müdür?**, A.g.e., s. 273.

⁸ Meydan Larousse, **Taşra**, İstanbul, Ana Yayınları, 1986, s.11297.

⁹ Tanıl Bora, **Taşralaşan ve Taşrasını kaybeden Türkiye, Taşraya Bakmak**, Der., İstanbul, İletişim Yay., 2006, s.53.

taşımakla birlikte bu, yaşadıkları mekânın yoksul ve yoksun oluşundan mı ileri gelmektedir? Yoksa taşralılık bir tasavvur olarak insanın kendisinde vücut bulan bir halet-i ruhiye midir? Bizce, insanların “taşralı” sıfatıyla tanımlanmaları ve bu sıfat aracılığıyla aşağılanmaları, geldikleri yere bağlı olmakla birlikte, kentin kültürünü içselleştirememiş, modernleşememiş bir insan tipine de gönderme yapmaktadır. Yani taşra, sadece bir mekânın, yerin değil, aynı zamanda bir ruh halinin bir deneyim tarzının adıdır. Gürbilek’in “Taşra sıkıntısı” adını verdiği bu durum, taşra sözcüğüne yalnızca mekâna has bir anlam yüklemekten, yalnızca köyü ya da kasabayı kastetmeden; onları da ama onların da ötesinde, şehirde de yaşanabilecek bir deneyimi; bir dışta kalma, bir daralma, bir evde kalma deneyimini, böyle yaşanmış hayatları ifade etmek için kullanılmaktadır. İnsanın ev yaşantısının her noktasında karşılaşılabileceği bu türden bir daralmayı Gürbilek şöyle tasvir ediyor;

“Evde kalmanın, yaşlı bir anneyle paylaşılmak zorunda kalınan bir hayatın, hep aynı yatakta istenmeyen bir kocayla birlikte yatmanın, yük olduğunu bile bile bir ağabeyin evinde yenen yemeklerin, akşamdan akşama görülen sert bir babanın huzurunda, uzayıp giden çatal bıçak sesleri eşliğinde, hiç konuşmadan yenen akşam yemeklerinin sıkıntısı. Evin içinde, dört duvar arasında, dantelli tül perdelerinin ardında yaşanan bir sıkıntı. Her gün aynı saatte geçen bir trenin sesinin böldüğü, tren ufukta kaybolurken yeniden bütün ağırlığıyla çöken; yolu kasabaya düşmüş bir kervanın çanları ile dağılan, çan sesleri sönüp gittiğinde daha da artan bir sıkıntı. Ancak, taşrada bulunmuşların, hayatlarının şu ya da bu aşamasında taşranın darlığını hissetmişlerin hayatını bir taşra olarak yaşamışların, kendi içlerinde bir şeyin daraldığını, benliklerinin bir parçasının sapa ve

güdük kaldığını, giderek bir taşradan ibaret kaldığını hissedenlerin anlayabileceği bir sıkıntı..¹⁰

Taşralılık da mekâna has ve ona sadık olmayan, taşradan ayrıldığında onunla beraber kente taşınan, ona içkin, her daim onunla birlikte olan bir algılama biçimi ya da bir bakış açısidir. Tıpkı Bora'nın ifade ettiği gibi: "Taşra, bir yer değil artık, bir kavram belki. Büyük şehirler nasıl taşraya, medyayla, oralara gidip daha iyi bir hayata sahip olma umudu ve daha da önemlisi isteğiyle sızıyorsa, taşra da göç eden insanlarıyla giriyor".¹¹

Taşranın Cumhuriyet'in modernleşme projesi çerçevesindeki görünümü oldukça dikkat çekicidir. Cumhuriyetin yürüttüğü modernleşme projesinin, taşrayı plana "dâhil etme"/etmeme tarzıyla, yani modernleşme sürecinin müdahili olan bir özne olarak tanımamasıyla, merkezin kendisini taşranın önüne bir model olarak çıkarışı, taşrayı kendi halinde bırakmak yerine, kendine benzetmek tutkusuyla ilgili bir durumdur. Kendine benzetemeyeceğini anladığı nokta da da kaderine terk eder. Modernleşme projesi temelinde, halkı vatandaşa dönüştürme, gelenekseli modernleştirme, köylülüğü yok etme veya dar bir alana hapsetme arzusuna dayanmaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslaşma, modernleşme ve Batılılaşma sürecinde merkez-kenar ayrımı şu özellikler öne çıkarılarak yapılır:

- 1) Cumhuriyet rejiminin "öteki"si Osmanlı kimliğidir. Bu kimliğin izlerini taşıyan mekân, dil, dini ritüeller, tarih ve folklardan olabildiğince uzaklaşılacaktır.

¹⁰ Nurdan Gürbilek, "Taşra Sıkıntısı", *Yer değiştiren gölge*, Der., İstanbul, Metis Yay. 1995, s.50.

¹¹ Tanıl Bora, A.g.m, s.134.

- 2) Geleneğin ve İslam dininin bağlarından kurtulmak ve Batı medeniyetine eklemlenmek yeni rejimin önemli hedefidir.
- 3) Batılı devletlerle karşılaşma anında, Türkiye Cumhuriyeti'ni temsil edecek bir milli kimlik kurgulanmıştır. Bu, Türklüğün ilkesel biçimine gönderme yapan, dünya medeniyeti içerisinde saygın bir yeri ve köklü bir geçmişi olduğuna inanılan bir Türk kimliğidir.
- 4) İmparatorluğun kozmopolit nüfusuyla gerçekleştirilemeyen bir ulus birliğinin, Türklük ülküsüne inanan ve vatandaşlık bilincine sahip bireylerce kurulacağına inanılır.¹²

Var olan müktesebat ve yaşama biçiminin topyekün reddedilmesi ve yerine ikame edilecek değerler silsilesinin yerleşik hale getirilmesi süreci hayli zorlu ve radikal bir müdahale sürecidir. Cumhuriyetin kurucuları ve seçkinleri güce ve zora dayanan bu süreçte, geleneksel ve köylü bir toplumdan çağdaş ve batılı bir toplum yaratma, bir başka deyişle yeni bir ulus inşa etme hedefini gerçekleştirmek için “halkı”, tasavvur ettikleri kalıplara sokarak “vatandaş”a dönüştürmeye çalışmışlardır. Kemalist seçkinler özellikle İslam konusunda çok duyarlı olmuş, katı bir laiklik anlayışının Türk toplumunda yerleşmesine çalışmışlardır. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra girilen reformlarda, yeni rejimin İslam kültürünün yerine batı kültürünü koyma yolundaki kesin kararlılığının payı vardı.¹³ Bu süreç belirttiğimiz gibi cumhuriyetin ilanı kadar kolay olmamış, ancak kurucu ideolojiyi “bila kayd-u şart” kabul ederek “medeni” hale gelebilecek olan halk, dayatmaya ve tepeden inmece anlayışa sahip böyle bir sürece direnmiş ve son tahlilde bunu kabule yanaşmamıştır. Bunda, toplumun batılı bir kimlik kazanması adına yapılan inkılapların yasa

¹² Daha geniş bilgi için bakınız; Funda Şenol Cantek, “**Yabanlar**” ve yerliler, İstanbul, İletişim Yay., 2003, s.27.

¹³ Binnaz Toprak, **Dinci Sağ**, Makale, **Geçiş Sürecinde Türkiye**, Der., İstanbul, Belge Yay., 1990, s.240

ve kanunlarla koruma altına alınarak dayatılması ve kabule zorlanmasının rolü büyüktür.

Hiç şüphe yok ki, burada taşranın doğal sükûnetini, geleneksel huzurunu bozan radikal bir müdahale sürecidir. Burada taşrayı taşra yapan kendi iç dinamikleri kastediyoruz. Yaşama ve hayatı anlamlandırma biçimi anlamında huzurlu, dingin bir hayat, kentin stres ve kalabalığının olmadığı, teknolojinin farklı şekilleriyle tezahür edip hayatı daha da hareketlendirmedeği bir mekânın verdiği huzur ve sükûnet kastedilmektedir. Taşranın kendisini taşra olarak keşfetmesi, kentin hızlı ve hareketli oluşunu keşfetmesi ile gerçekleşir. Kişi ancak “apartman dairelerinin hapis” olduğunu keşfettikten sonra tek katlı müstakil evinin “huzur adacığı” olduğunu fark edecektir.

Nurdan Gürbilek’in isabetle vurguladığı gibi “Taşranın kendisini taşra olarak ayrıştırabilmesi için, kendisinden esirgenmiş bir başka yaşantının, kıyısına itildiği bir merkezin farkına varması, kendisini onun gözüyle görmesi, onun karşısında kendisini eksik yoksun hissetmesi gerekir. Taşranın ufku her zaman büyük şehirdir. Ona ufuk açan da, onu ufkun berisine kapatan, taşra kılan da büyük şehirdir. Taşra, içinde yaşayanlara ancak o zaman dar gelmeye, içi boşalmış bir dış gibi gelmeye, onları o zaman boğmaya başlar.¹⁴Taşra'nın kurucu ötekisi merkez, merkezin kurucu ötekisi taşradır. Merkez olmadan taşra, taşra olmadan merkez olmaz.

Taşralılık iç göçlerle birlikte rolünü, “gecekondu” “sıfatına” terk edecek, gecekondu olmak o mekânda yaşayanlar için bir nitelme haline ve taşralı bu nitelmenin en belirleyici özelliği haline gelecektir. Kentli için taşra,

¹⁴ Nurdan Gürbilek, *Taşra Sıkıntısı*, Makale, *Yer değiştiren gölge*, Der., İstanbul, Metis Yay. 1995, s.52.

modern olmayanı işaret etmektedir. Böyle bir bakış açısıyla eski köhne evlerin, yıkık sokakların, cahilliklerin, geri kalmışlığın ve yoksulluğun nedeni de modernleşememişliktir elbette.

1.3. TAŞRANIN GÖRÜNÜR KILINMASI, GECEKONU KURGULARI

Gecekondu olgusu sanayileşme çabasında olan az gelişmiş ülkelerde, 2. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında köylerden kentlere göçün hızlandığı bir ortamda ortaya çıkmıştır. Başlangıçta, kentlerde varlıklı ve görece toplumsal güvenceye sahip kesimlerin yaşadıkları yerlerin dışında kalan, kente uzak ve bazen aşırı eğimli yerlerde yapılan gecekondu kent çevresinde bir halka biçiminde yer almıştır. Bu tür konutların genellikle bir gecede, yerel yönetimlerin izni olmaksızın, başkasının toprağı üzerinde ve gizlice yapıldığı varsayılır. Ama Türkiye'nin ve başka birçok ülkenin gecekondulaşma deneyimi büyük ölçüde bu varsayımı doğrulamamaktadır. Dolayısıyla, gecekondu türü konutun ayırıcı özelliğı kaçak ve çok çabuk yapılması değil, kentlerde çoğunlukla kır kökenli olan dar gelirli grupların, kendi konutlarını kendi emek ve kaynaklarıyla, bildikleri yöntemlerle ve olanakları arttıkça iyileştirmek üzere üretmeleridir. Bu nedenle gecekondu "bitmemiş konut" olarak da tanımlanabilir.¹⁵ Yaptığı konut yüzünden yasadışı bir iş yapmış durumuna düşen gecekondu sahiplerine konutlarının tapusunu vermek, suya ve elektriğe kavuşturmak çoğu zaman toplumsal hizmette bulunma çabasından çok, bir siyasal çıkar konusu olmaktadır.

Türkiye'de gecekondulaşma, iç göç hareketlerinin başladığı 1930'larda ortaya çıkmıştır. Özellikle 1932'den itibaren yükselişe geçen kasaba ve

¹⁵ Ana Britannica, **Gecekondu**, 9.cilt, İstanbul, Ana Yay., 1987, s.336.

köylerden göç dalgası, 1939'dan itibaren büyük şehirlerde, özellikle Ankara'da hatırı sayılır bir göçmen kitlesi oluşturmuştur. Yoksul ve taşra kökenli göçmenler, ne Yenişehir'e ne de eski yerleşime benzer bir sosyal çevre ve yapılaşma yaratmışlardır. Öyle ki, 1934'te İçişleri Bakanı Meclisteki bir konuşmasında "üçüncü Ankara'dan" bahsetme gereği duymuştur.¹⁶ Bu, şimdiye kadar görülmemiş türden bir yapılaşmanın ve toplumsal çevrenin kentlerde görünür olacağını belirtmektedir. Köy ve kasabalardan kentlere yönelen göçler tam olarak 2. Dünya Savaşı'ndan sonra, tarımın makineleşmesi ve kentlerde sanayi kollarının gelişmeye başlamasıyla hızlanmıştır. Bunun sonucu olarak İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük şehirlere göçler artmıştır. Köylerden büyük şehirlere akın, mesken sıkıntısı, belediyelere ait boş arazilere ev yapımını önleyecek kanuni mevzuatın yetersiz oluşu, gecekonduların yaygın hale gelmesini kolaylaştırmıştır. Gecekondulaşma süreci "ne kamu öncülüğünde planlı ne de kamunun düzenlediği açık piyasa kuralları içinde" gerçekleşmekteydi.¹⁷ Çok partili hayata (1946) geçişten sonra, siyasi partilerin oy kazanma amacıyla verdikleri tavizler, kısa zamanda birer mahalle haline getirilen gecekondulara belediye hizmetlerinin götürülmesi, tapu dağıtımı, bazı varlıklı kişilerin gecekonduların yapım ve satımını karlı bir kazanç yolu saymaları sonucu gecekonduların sayısı arttı. Sanayinin geliştiği bölgelerin hemen hepsinde birer gecekondular mahallesi meydana geldi.¹⁸

1950'lerle birlikte Türkiye, yeni olgularla tanıştı. Bunların başında kırlardan kentlere doğru büyük kitlesel göçler ve buna bağlı olarak gerçekleşen hızlı kentleşme olgusu geliyordu. Özellikle büyük kentler, o güne dek görülmedik ölçüde geniş göçmen kitlesiyle tanışıyor ve onlara ev

¹⁶ Funda Şenol Cantek, "**Yabancılar**" ve yerliler, İstanbul, İletişim Yay., 2003, s.178.

¹⁷ Sema Erder, **Kentsel Gerilim**, Ankara, Um:ag Vakfı Yay., 2002, s.52.

¹⁸ Meydan Larousse, **Gecekondular**, 7.cilt, İstanbul, Ana Yay., 1986, s.439.

sahipliği yapmaya hazırlanıyordu. Ayrıca sadece kırsal alandan gelen göçler değil, başta Balkan'lar olmak üzere ülke dışından gelen göçmenler de kentleri önemli ölçüde etkiliyordu. Türkiye kentleri ilk gecekondu deneyimiyle bu yıllarda tanıştıyordu.¹⁹ Ne var ki, sanayi ve hizmet kesimleri bu nüfusun artışını karşılayacak iş olanaklarını sağlayacak kadar gelişmemişti. Bu yüzden, kente göç edenlerin çoğu geçici, güvencesiz işlerde, düşük ücretlerle çalıştı; konut sorunlarını ise gecekondu yaparak çözmeye çabaladılar.²⁰ Yaşanan göç süreci ile farklı bir toplumsal ortama katılan grupların bu yeni ortama uyum süreçlerinin oluşumu, bu grupların kendi özgün nitelikleri kadar, sonradan katıldıkları toplumların nitelikleri ve bu toplumların sonradan gelen gruplara yaklaşım biçimlerine de bağlı olmuştur.²¹

Gecekondular ilk önceleri kentlerin iş merkezlerine yakın ve çoğunlukla dere yatağı, dik yamaç gibi coğrafi olarak dezavantajlı arazilerde derme çatma barakalar olarak yapılmışlar ve zamanla kentlerin çeperlerini saran ve sürekli genişleyen halkalar halindeki düşük yoğunluklu ve alt yapı ve servisler açısından yetersiz mahallelere dönüşmüşlerdir. “Gecekondulu” bu konut çevresinin insanıdır. Gecekondu ailesi köyle kentin arasına sıkışmıştır; ya kentli olup kurtulacak, ya da köylü kalarak dışlanacaktır. Gecekondu ailesi “araf”ta bekleyen bir ailedir. Ama yine de eninde sonunda kentli olacağı beklenmektedir.²²

Göç süreci göç edenin yeni tanıştığı mekânla ilişkisini belirlerken, onu psikolojik olarak da sarsar. Kişisel göç tecrübesi, hem gurbet, kayıp,

¹⁹ Şükrü Aslan, **1 Mayıs Mahallesi**, İstanbul, İletişim Yay., 2008, s.67.

²⁰ Temel Britannica, **Gecekondu**, 7.cilt, İstanbul, Ana Yay., 1988, s.100.

²¹ Sema Erder, **Refah Toplumunda Getto**, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yay., 2005, s.72.

²² Tahire Erman, **Gecekondu Çalışmalarında “Öteki” olarak Gecekondu Kurguları**, www.ejts.org, Makale, s.1-2.

yoksunluk, dışlanma duygusu yaratır, hem de bir özgürleşme, farklı olanla baş edebilme ve ona eklenilebilme yeteneği kazandırır. Bunun yanında mekânın yabancılığının getirdiği, kaygıyla karışık korku, yeni mekâna adapte olunması konusunda yaşanan tedirginlik ve misafir gibi geldiği yeni yaşam alanında onu nasıl bir geleceğin beklediği konusunda ciddi endişeler taşınır.

İlk kuşağın inşa ettiği gecekonduların temel özelliği, bu yapıları kırdan göçenlerin kentin çevresinde yer alan Hazine arazileri üzerinde esas olarak kendi emekleri ile inşa etmeleridir. Yani ilk kuşakta, yapan ile kullanıcı arasında ayırım yoktur. Bu konutlar kentte kendine yer edinmek isteyenler tarafından kendi gereksinimlerine göre ve en düşük maliyetle üretilmektedirler. Göç eden hanelerin, zincirleme göç ya da bireysel göçle kente yerleşmiş olmaları, kentteki bazı olanaklara ulaşmada önemli farklılıklar yaratmaktadır. Zincirleme göç süreci ile gelenler, kentteki iş ve konut piyasasının kurallarına daha rahat uyum gösterebilmektedirler. Bu, bazı grupların diğerlerine göre daha avantajlı konuma ulaşmasına olanak sağlamaktadır. Genel olarak kentte, kökene bağlı ilişki ağlarının var olduğunu biliyoruz. Bu ilişkiler kimi zaman zor durumda olanların yararlandığı “fedakârlık” ve “vericilik” temalarının ağırlık kazandığı güven, yardımlaşma ve dayanışma ilişkileri biçiminde, kimi zaman ise özellikle iktidar ilişkileri söz konusu olduğunda “patron – yanaşma” ilişkileri biçiminde gündeme gelmektedir.²³ Bu tip bir yerleşim biçiminde ağ türü ilişkiler hâkimdir. Bu ilişkilerden en etkili olanı hemşehrilik ilişkisidir. Kente ilk gelenler önce gelen hemşehrilerinin deneyimlerinden yararlanmışlardır. Kente sonra gelenler hemşehrilerinin yakınına yerleşmiş, gecekondular için gerekli arsayı ve birikimi elde etmeye çalışmışlardır. Aynı yerde bir arada bulunma güven hissi de vermektedir. Bu aynı zamanda kentte, işlerin nasıl halledileceği, çocukların okula kaydedilmeleri, hastane ve bürokratik işlerin halledilmesi gibi yabancı

²³ Sema Erder, **İstanbul’a bir kent kondu ; Ümraniye**, İstanbul, İletişim Yay., 2006, s.290.

olunan işlerin halledilmesinde daha önce gelen, deneyimli hemşehrilerin yardımını almayı da beraberinde getirmiştir. Bu durum, özünde, bireysel özgürlüklerin yerini akrabalık ilişkileri, komşuluk ilişkileri ve topluluk sorumluluklarının aldığı “taşra yaşamının” kente taşınması demektir.²⁴ Hemşehriliğe dayanan ilişki ağları aynı zamanda iş gücü piyasasında da fırsatlar sağlıyordu. Sonuçta gecekondulaşma hem yaşama alanı hem de iş gücü piyasasında kökene bağlı bir ayrışmayı da beraberinde getirmiştir.²⁵ Yani göçmenlik genellikle “giriş iskelesi” olarak tanımlanabilecek özel bir yakınlık ilişkisine ihtiyaç duymaktadır.²⁶ Kötü yaşam koşullarına rağmen kenar yerleşimin daha eski sakinleri, yeni gelen insanların minimal gereksinimlerini karşılayarak, yeni hayatlarını daha rahat göğüsleyebilmelerini sağlamak için böyle bir şebeke oluştururlar. Aile ve arkadaşlık bağları aracılığıyla yeni gelenlere parasal yardım yapılır, barınma ve iş imkânları sağlanır ve kentte ayakta kalma konusunda –ki bu hayli zor bir iştir- yararlı ipuçları verir.²⁷

Kentin görece çok şey vadeden ortamına ayak uydurmaya çalışan göçerler, kendi varlıklarını kentlilere hissettirme noktasında göç etme sürecindeki rahatlığı yakalayamamışlardır. Kente doğru yönelen üstelik yoksul ve evsiz olmanın yanında kalabalık ve eğitimsiz oluşları nedeniyle pek çok aile kentin asıl sahibi görünen merkez sakinlerini rahatsız etmiş ve onları, kendilerine göre tedbirler almaya sevk etmiştir. Özellikle 1980’lerden sonra yaşanan kitlesel göçlerle yukarıda da belirttiğimiz gibi kentin çeperlerine tanıdık ve akrabalar vasıtasıyla yerleşen bu yeni tip insanlar, hem kentte tutunmak hem de kalıcı olmak için var güçleriyle çaba sarf etmişlerdir.

²⁴ Tanıl Bora, **Taşraya Bakmak**, Der., Ankara, İletişim Yay., 2005, s.198.

²⁵ Oğuz Işık – M. Melih Pınarcıoğlu, **Nöbetleşe Yoksulluk**, İstanbul, İletişim Yay., 2009, s.117.

²⁶ H.M. Choldin, **Cities and Suburbs, McGraw-Hill Book Comp.**, s.126.

²⁷ Funda Şenol– Levent Cantek, **Vitrinin dışı, haritanın dibi veya kenar mahalleye dair “dip” notlar**, Birikim Dergisi, Sayı, Temmuz-Ağustos 1998, s.129.

Gecekondulular, göçün beraberinde getirdiği yoksullukla, zaten alışkın oldukları korunaksız ortamda hiçbir zaman pasif izleyici olmamış, kendilerine ait stratejiler geliştirerek toplumun refah kesimine yükselme mücadelesi vermişlerdir. Işık ve Pınarcıoğlu, Sultanbeyli’de yaptıkları araştırmada, kenar mahallelilerin, yaşadıkları tüm olumsuzluklara karşın, hayatta kalma ve yükselme azminin getirdiği dayanışmanın, yerel gelenekleri bir şekilde kendi yaşantılarına uydurarak yaşatma ve yeniden biçimlendirmenin temel olduğu “yapabilirliğe” sahip bir yaşamı kurmaya çalıştıklarını saptamışlardır. Dolayısıyla umutsuzluk, moralsizlik ve eğitimsizliklerini “dönüştürme kapasitesi”ne dayalı stratejilerle pozitif sonuçlara çevirebilme enerjilerini içlerinde taşımışlardır.²⁸

Aynı kentte birlikte yaşayabileceklerini uman göçmenler için bu, sanıldığı kadar kolay olmamıştır. Kentte yaşamını sürdüren “modern kent sakinleri”, kentin etrafını saran gecekonduların artmasına paralel olarak buraya yerleşen yoksul ve işsiz kitlenin kentin iç tarafına çalışmak için yönelmeleri karşısında rahatsızlıklarını yüksek sesle dile getirmeye başlamışlardır. Bunu yaparken de “gecekondulu” nitelemesine başvurmuşlar, temelde olumsuz anlam yüklenen bu kelime, yoksul ve işsiz kitleyi ötekileştirme ve tehlikeli olarak addetmenin aracı haline gelmiştir. Buna göre gecekondu, tıpkı toplumun diğer kesimleri gibi, yasaların gediklerini bulmaya çabalayan, kendi çıkarı için kendi gibi olmayanlar dışında kimseyle uzlaşmayan, saldırgan bir tarzda ve hiçbir bedel ödemediği refahını arttırmanın yollarını arayan bir kesimdir. Bunun için, özellikle şehri istila ettikleri düşünülen bu “ikinci sınıf” insanların “kenti ele geçirmeleri” ihtimali karşısında dışlama ve ötekileştirme temel argüman olarak kullanılmış ve bu dışlamanın yarattığı merkez – kenar çatışması ortaya çıkmıştır. Bu çatışmanın ivme kazandığı nokta ise taşralı kimliğine içkin geri kalmış ve

²⁸ Oğuz Işık – M. Melih Pınarcıoğlu, A.g.e, s.77.

cahil gecekondulu kimliğinin birkaç adım ötesi olan “varoş” kavramsallaştırmasıdır. Alamet-i farikası suç ve şiddet olan “varoş” kavramına atfedilen anlam net bir biçimde anlaşılmeden gecekondular ve daha ileride göreceğimiz gibi kenar mahalle karşıtlık ve çatışma ilişkisi net olarak anlaşılacaktır.

1.4. SUÇ VE ŞİDDET ODAĞI OLARAK GÖRÜLEN: VAROŞ

1980’li yılların sonuna doğru köyden kentlere doğru hızla artan göçlerle birlikte kentlerin etrafı ve özellikle kamu arazileri gecekondularla dolmuştur. Göç süreci yaşanmadan önce boş ve görece düzenli görünen kent çeperleri, bu göçler sonucunda dolmuş ve kent sakinlerinin dikkatleri bu göçlere çevrilmiştir. Kademeli olarak gerçekleştirilen göçlerin ilk sakinleri için gündeme getirilmeyen “işgal” ve “hukuksuzluk” kavramları gecekondular olgusunun geçirdiği dönüşümlerle birlikte, gecekondular sakinleri için olumsuz yargılara temel oluşturmuştur.²⁹ Bu süreç, kente tutunma çabası veren kentin bu yeni sakinlerinin, kentin asıl sahibi görünen merkez tarafından farklı dışlanma biçimlerine maruz bırakılmasına neden olmuştur. Peki, Etöz’ün de üzerinde ısrarla durduğu gibi, kimdir bu “dışlanmışlar”, nereden, neden “dışlanmışlar”dır? Paylaşılan yaşam tarzları, değerler bakımından “tüketim estetlerinin” ortakları ve sözcüleri “medyaya yakın entelektüeller” ve “medya entelijansiyasının” yazıp söylediklerini deşifre ettiğimizde, bu sorulara vereceğimiz yanıtlar, sırasıyla tüketemeyenler ve “tüketim estetiği”nden pay alamayanlar şeklinde ifade edilebilir. Tüketememe durumu salt mal ve hizmetlere ilişkin değildir üstelik. Bir dili, bir etnik kökeni, bir kültürü, bir değerler bütünü, diğer bir ifadeyle aurasıyla bir yaşam tarzını tüketememektir. Dışlanmışlar, her halükarda “normu ihlal” edenlerdir.

²⁹ Eylem Ümit, *Mekândan İmkâna, Çocuk Suçluluğunun Habitusu Ceza Ehliyeti İlişkisi*, Ankara, Ankara Barosu Yay., 2007, s.146.

Üstelik dışlanmışlıklarına neden olan, dışlanma sürecini yaratan bizzat kendileridir. Dışlanmamak için ellerinden geleni yapmamışlardır. Hal böyle olunca onları dışlamaktan daha “norma uygun” davranış da düşünülemez.³⁰ Buna göre varoş, kentin bir parçası olamayan / olmak istemeyen, kent kültürünü yozlaştıran ve kentin modern kültürüne düşman grupların yaşadığı “tehdit mekânları” olarak kurgulanmıştır. “Varoş”un birbirinden farklı tanımlamalarının bulunması aslında bu olguya atfedilen anlam dairesinin ne denli geniş olduğunu ortaya koymakta ve dışlanan – öteki olarak kurgulanması noktasında epey bir malzemeye sahip olduğunu göstermektedir.

Gündelik dilde varoşun karşılığı, Uludağ Sözlük’te yer alan tanımlamalara göre şöyledir;

- Ne köy gibi kısıtlı imkanlara, ne de şehir gibi gelişmiş yaşam standartlarına sahip, köylü ve şehirli saflarında yer bulamayan, arada kalmış, arada kalmanın kompleksini omuzlarında taşıyan yerleşim birimidir.
- Şehrin kenar bölgelerinde kalmış, çoğunlukla yoksullardan oluşan, her köşebaşında bir kaç delikanlısının karı-kız geçmesini beklediği semtlere verilen genel ad.
- Neden dünyaya geldikleri bilinmeyen insanlar güruhu..!
- “Şehirde görmeye tahammül edemediğimiz 'ötekiler'in masalı.”³¹

³⁰ Zeliha Etöz, **Varoş: Bir istila bir tehdit**, Makale, Ankara, Birikim Dergisi, 2000 Nisan Sayısı, s.50-52.

³¹ Daha detaylı tanımlama ve bilgi için bkz; www.uludagsozluk.com

Bu tanımlamalarda gerek yaşam standardı olarak gerekse de yaşama biçimi – olanağı olarak iyi gözle bakılmayan, “öteki” tarafta kalmaya mahkûm edilen ürkütücü gruplar anlaşılmaktadır. Söylem düzeyinde dahi olsa, bu gruplar farklı oldukları ve “yerli” olamadıkları konusunda sürekli üzerlerinde taşıyabilecekleri atıflarla çağrılmalı ve “ne olduklarının bilinmesi ve ona göre önlem alınması” için sürekli olarak hem mekânsal hem de söylemsel düzeyde “dışlanma”lıdırlar. Kentli orta sınıfın “en alttakiler” olarak tanımladığı kesim, kentli orta sınıfın güvenliğine yönelik bir tehdit olarak algılayabileceği her şeyin toplamıdır; sınıf bile olmayan, sistem dışı, sistem için işlevsiz kalan, toplumun artığıdır. Onlar orta sınıf değerleri ve dünyası dışında var olan, sokakta yaşayan evsiz barksızlar, göçmenler, tinerci baliciler, dilenciler, çöp toplayanlar, kısaca kaybedecek hiçbir şeyi olmadığı için her şeyi yapabilecek durumda olanlardır.³² Bu yönüyle onlar şehrin yüzü çehresi değil de belden aşağısıdır, hem onundur hem değil. Şehrin parçasıdır; ona aittir, ama bu aidiyet, vücut tarafından yoksanır, o parçadan öğrenilir.³³ Kenar mahallelerden bu denli öğrenilmesi ve yok sayılması aynı zamanda onun etnik kimlik itibarıyla “ötekileştirilen” kesimde yer almasından kaynaklanmaktadır. Köylerin boşatılması ve zorunlu göçe tabi tutma gibi politikalar neticesinde Doğu ve Güneydoğu’dan Batıya yönelen göç dalgası Kürt ve Türk toplumlarının iç içe geçmesini sağlayarak yeni bir toplumsal yapı ve ilişki biçimini ortaya çıkardı. Kürtlerin “Türk tarafında” görünür hale gelmeleri, modern ulus devletinin köylü halktan modern toplum yaratma serüveninde dayanak noktalarından biri olan Türklük bilincine bir başkaldırı niteliği taşımaktaydı. Giyim kuşamları, dilleri, kültürleri ve özellikle de konuştuklarında bozuk konuştukları ya da konuşmadıkları Türkçeleriyle her zaman görünür durumda olan Kürtler, asıl niyet ve düşünceleri sorgulanmadan “bölücü, sistem karşıtı ve vatan haini” gibi sözlerle yaftalandılar. Onlardan bu kadar öğrenilmesi ve kendisinden çekinilen birer

³² Eylem Ümit, A.g.e, s.243.

³³ Funda Şenol – Levent Cantek, A.g.m, s.131.

korku nesnesi haline getirilmelerinin ardında bu düşünce yatmaktadır. Ulus devletin tek tipçi anlayışının zihinlere kazınmasının neticesi olarak, “varlığım Türk varlığına armağan olsun” ya da “ne mutlu Türküm diyene” demeyen, “olduğu gibi görünmek isteyen” her birey düşman, bölücü ve vatan haini olarak kabul edilmiştir.

Kendisine atfedilen anlam itibarıyla varoş, atıfta bulunduğu gerçekliği betimlemektense, kentli elitin korku ve kaygılarını yansıtan bir terim olarak üretilmiş ve dolaşıma sokulmuştur. Burada ilginç olan ve dikkati çeken, varoşun, kenti kent yapan öğelerin, kent kültürünün bir karşıtı olarak kurgulanmasıdır. Kentin, ne zamandır gecekondular olarak bilinen bölgelerinde yaşayan kitleler, 1 Mayıs 1996 sonrasında gelişen olaylarla kentliliğin karşıtı, bir anlamda düşmanı olarak görülmeye başlandı.³⁴ En genel ifadesiyle “kültürel ayrımcılık” olarak tanımlanabilecek bu durum sonucunda varoşlar, kent kültürünü ortadan kaldırıp, bu kültürün üzerine kendi damgasını vurma amacı taşıyanların mekânı olarak kurgulandı ve hâkim söylemde öyle de kullanıldı. Bununla birlikte özellikle Ümraniye, Gazi Mahallesi, Mustafa Kemal Mahallesi örneklerinden hareketle Zeliha Etöz’ün vurguladığı gibi “varoş”un bir mekânlar çoğulu olduğu, kenti esir almış ya da her an almaya hazır yerleşim bölgeleri olduğu iddia edilmiştir.³⁵ “Varoş”, istila, teslim alma gibi ifadelerle bir tehdit olarak gündemimize taşınınca, toplumda yaşanan parçalanma ve toplumsal kesimler arasında her geçen gün büyüyen uçurumların, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal nedenlerini irdelemek ve buna ilişkin diyaloga dayalı, toplumsal taleplerin özgürce ifadelendirilebildiği ortak toplumsal yaşam alanlarının nasıl yaratılabileceğine kafa yormak yerine, hemen güvenlik önlemlerinin arttırılmasına sarılmak kaçınılmaz

³⁴ Oğuz Işık–M. Melih Pınarcıoğlu , **Nöbetleşe Yoksulluk**, İstanbul, İletişim Yay., 2009, s.192.

³⁵ Zeliha Etöz, A.g.m, s.51.

olabilmektedir.³⁶ Esasında, varoş olarak adlandırılan mekânlar, daha baştan tehdit ve korku mekânı olarak kurgulandıkları ve toplum içinde, medyanın da işbirliğiyle bu anlamıyla dolaşıma sokuldukları için, insanların gözünde güvenli olup olmadıkları sorgulanmadan “tehlikeli”, dolayısıyla “yaklaşılması”, akşam olunca “sokaklarından geçilmemesi” gereken yerler olarak kabul edilmiştir. Bu konuda, örneğin, Ankara’nın varoş denince akla ilk gelen mahallelerinden Çiçin Mahallesi’ne polisin dahi giremediği, dolayısıyla kitlesel karşı koyma ve şiddete başvurma kanalıyla bir nevi “kurtarılmış bölge” oluşturulduğu yönünde üretilen şehir efsaneleri de bu bölgenin yukarıda izah etmeye çalıştığımız türden bir yaklaşım ile karşı karşıya bırakılmasına neden olmuştur. Eylem Ümit’in çocuk suçluluğu üzerine yaptığı çalışmasında ortaya koyduğu gibi, Çiçin Mahallesi özelinde varoşlar, basında çıkan haberlerde ve suç haritalarında (ve ortalama kentlilerin zihinlerindeki haritalarda) dıştan, çocukların sözlerinde de içten damgalanmış, polisin giremediği “Ankara’nın Teksas’ı” olarak nitelendirilmiştir.³⁷ Çiçin Mahallesi, genel olarak suça karışan insanların yaşadığı yer olarak damgalanmaktadır. “Ortalama kentli açısından bu gibi mahallelerin suç, etnik köken ve kentsel dokuya dâhil olamama dolayısıyla bir kentsel patoloji kaynağı olarak algılanması sonucunda, Kızılay’da bir Çiçin’li gencin -o anda suça karışmamış olsa da- gece geç saatte dolaşması ile Çankaya’da ikamet eden aynı yaşta bir gencin dolaşması polis tarafından aynı şekilde yorumlanmamakta ve tepki farklılaşmaktadır. Eylem Ümit, her iki durumda da polisin tepkileri üzerinde mekânın sosyo-psikolojik sonuçlarının etkili olduğunu söylemektedir.³⁸ Varoşlara ilişkin dolaşıma sokulan toplumsal kabullerin, egemen söylem ve sistemi temsil eden polisin “olağan şüpheliler” algısını belirlediğini söylemek yerinde olacaktır.

³⁶ Zeliha Etöz, A.g.m, s.52.

³⁷ Eylem Ümit, **Mekândan İmkâna, Çocuk Suçluluğunun Habitusu Ceza Ehliyeti İlişkisi**, Ankara, Ankara Barosu Yay., 2007, s.146.

³⁸ Eylem Ümit, A.g.e, Syf 197

Nöbetleşe Yoksulluk adlı çalışmada detaylarıyla anlatıldığı gibi, Sultanbeyli'nin olumsuz bir imaja sahip olmasında da varoş imgesi önemli rol oynamıştır. Kimilerine göre Sultanbeyli, bir korku, bir tehdit kimilerine göre ise bir gurur kaynağıdır.³⁹ Buna rağmen varoşlar, onları kural dışılık ya da kentsel biçim ve ilişkilerden bir kopuş olarak görenler için varoşturlar.⁴⁰

Özetle diyebiliriz ki, günümüzde “varoşlu” kavramı yavaş yavaş “gecekondu” yerine geçmeye başlamıştır. Varoşun, “şiddet”, “anarşi”, “sistem karşıtlığı”, “toplumsal tehdit” çerçevesinde kurgulanması eğilimi, “mazbut ama kültürsüz köylü” olarak kurgulanan ve yukarıdan bakılarak kabullenilen gecekondu portresini ortadan kaldırmakta; yerine sıradan şiddet ile toplum için ve siyasal şiddet ile rejim için tehlike oluşturan, dolayısıyla birinci durumda uzak durulması ve ikinci durumda devletin üzerine baskı, şiddet ve güçle gitmesi gereken varoşlu portresini koymaktadır. Bugün “gecekondu” ve “gecekondu” kavramlarının içi, hem gecekondu olgusunun kendisinde yaşanan değişiklikler hem de gecekondu halkı içindeki çeşitlenmeler sonucunda boşalmış, yerini ise “varoşlu”ya terk etmiş durumdadır.⁴¹

³⁹ Oğuz Işık–M. Melih Pınarcıoğlu , **Nöbetleşe Yoksulluk**, İstanbul, İletişim Yay., 2009, s.204.

⁴⁰ Şükrü Aslan, **1 Mayıs Mahallesi**, İstanbul, İletişim Yay., 2008, s.78.

⁴¹ Tahire Erman, **Gecekondu Çalışmalarında “Öteki” olarak Gecekondu Kurguları**, www.ejts.org, Makale, s.12.

1.5 YOKSULLUK ve YOKSULLUĞUN KENTSEL TEZAHÜRLERİ

Kente göç yoluyla gelip, burayı mesken tutan eskinin gecekondü sakinleri günümüzün varoşlularını analiz edebilmek için, onların ötekileştirilmeye maruz bırakılmasında birinci etken olarak gösterilen yoksulluğu iyi anlamak gerekmektedir. Kenar mahallenin anlam inşasında yoksulluk en temel olgudur ve araştırmalar yoksulluğun dışlanmaya/ ötekileştirmeye zemin hazırladığını ortaya koymuştur. Bunun için hakkında hala net bir ayırım ve sınıflandırma yapılamayan yoksulluğun ve bu durumun yoksullardaki yansımalarının iyi bilinmesi gerektiği kanısındayız.

Yoksulluk, içerdiği anlam itibariyle, tanımlanması ve sınırlarının belirlenebilmesi zor bir kavramdır. Bu müphemliği bertaraf edebilmek için bir takım kıstaslar geliştirilmişse de, bu kıstasların gerçek manzarayı ortaya koymada yetersiz kaldıkları görülmüştür. Meryem Koray, Sosyal Politika adlı kitabında yoksulluğu mutlak yoksulluk ve göreceli yoksulluk olmak üzere iki gruba ayırmaktadır. Buna göre, mutlak yoksulluk, bireyin yaşamını sürdürmek için, ihtiyaç duyduğu asgari tüketim düzeyini bile sağlayamaması anlamında kullanılmaktadır. Bunun için, bazen gıda harcamasının yanı sıra, giyinme, barınma ve ısınma gibi temel ihtiyaçlar da düşünülür. Mutlak yoksulluk yaklaşımının yetersiz olması nedeniyle, kişinin içinde yaşadığı topluma kıyasla geçinme koşullarını dikkate alan göreceli yoksulluk kavramı geliştirilmiştir. Buna göre de, bir bireyin içinde yer aldığı ülkenin veya bölgenin ortalama gelirinin belirli bir oranı yoksulluk çizgisi olarak kabul edilir ve bu çizginin altında gelire sahip olanlar yoksul olarak adlandırılırlar. Kuşkusuz, yoksulluğun hem gelir dağılımındaki adaletsizlikle hem de sosyal politika ve harcamaların yetersizliğiyle yakın ilgisi bulunmaktadır. Yoksulluk sorununun, zenginliğin hızla arttığı, üretim ve tüketimin küreselleştiği,

toplumların birbirlerine yakınlaştığından söz edilen dünyamızda daha büyük bir çelişki olduğu açıktır.⁴²

Yoksulluk sadece aktardığımız türden maddi sonuçları doğuran bir olgu değildir, aynı zamanda beraberinde, eğitim alamamak, (özellikle kadınların) şiddete maruz kalmak, siyasete ulaşamamak / katılamamak gibi birçok sorun ve yoksunluğu da getirmektedir. Yoksulluğun bireysel ve toplu tezahürleri de bulunmaktadır. Toplu yoksulluk denilen olgu, daha çok, refah düzeyi yüksek sanayileşmiş ülkelerin birçoğunda belirli grupların karşı karşıya olduğu uzun vadeli yoksulluğu ifade etmektedir. Kentlerin bakımsız mahallelerinde, sanayileşmenin girmediği bölgelerde, tarımın ya da sanayi kuruluşlarının verimsiz kaldığı yerlerde yoğunlaşan bu gruplar arasında da ölüm oranları yüksek, sağlık koşulları kötüdür.⁴³

Burada özellikle bireysel yoksulluk olgusuna dikkat çekmek istiyoruz. Bireysel yoksulluk, bir kişi ya da ailenin, refah düzeyi yüksek bir toplumsal çevrede yer almasına karşın temel gereksinimlerini karşılayamaması durumudur. Genellikle bireyin bazı temel niteliklerden yoksun olmasından kaynaklanırsa da gene toplumsal bir sorundur, çünkü zihinsel özürü ya da yetersiz eğitim ve beceriye sahip kişilerin iş bulabilmesi toplumdaki iş olanaklarına bağlıdır. Ekonomileri sermayeden çok emeğe dayalı ülkelerde fiziksel güç ve dayanıklılık çok önemlidir. Sanayileşmiş toplumlarda ise beceri, eğitim ve uyum yeteneği birincil önem kazanmıştır. Topluma uyum göstermekte güçlük çekenler genellikle haksız olarak "sorumsuz" kabul edilir ve bu nitelikle para konusunda beceriksizlik, tembellik, bağımlılık ve çok sayıda çocuk yapma gibi davranışları kapsar. Fiziksel ve zihinsel engellilere

⁴² Meryem Koray, **Sosyal Politika**, Ankara, İmge Yay., 2005, s.288.

⁴³ Meryem Koray, A.g.e., s.286.

genelde yakınlık duyulur. Fiziksel yetersizliklerinden kaynaklanan yoksulluğu hafifletmek için eğitim, ayrıcalıklı iş olanakları ve gerekirse ekonomik yardım sağlanır. “Topluma uyumsuzluk gösterenler” ise aşağılanır ve yoksulluklarından sorumlu tutulur. Bu durumdakiler cezalandırılır, parasal yardım açısından yük olarak görülür ve davranışlarını değiştirmeleri için belirli sosyal hizmetleri kabul etmeye zorlanır.⁴⁴ Yoksulluk konusunda tüm yazılanlara yansıyan da bu iki karşı tutum, yani yakınlık ve düşmanlık duygusudur diye düşünüyoruz.

1.6 YOKSULLUĞUN KAMUSAL GÖRÜNÜRLÜĞÜ

Yoksulluğun tanımlanma ve anlamlandırılma biçimi kadar, tezahürleri de önem arz etmektedir. Yoksulluğun kültürel / maddesel mahrumiyetten de öte ifade ettiği manalar neye tekabül etmektedir? Yoksulluğun, yoksulun bedeninde dışarıya yansıma biçimi ya da dışarının yoksulu anlamlandırma kalıpları neye denk düşer? Bu sorulara doyurucu cevap verebilmek için Necmi Erdoğan’ın “yoksul”u bir toplumsal tip olarak ele alan Simmel’den aktardıklarını buraya kaydetmekte yarar var.

“Birinin yoksul olması gerçeği, onun “özgül” toplumsal kategorisine ait olduğu anlamına gelmez. Yoksullar, ancak yardım edildikleri andan itibaren, yoksullukla tanımlanan bir grubun parçası haline gelirler. Bu grubu bir arada tutan şey, kendi üyeleri arasındaki etkileşim değil, bir bütün olarak toplumun ona karşı benimsediği kolektif tavidir... Yoksulluk, nicel bir durum olarak kendi içinde tanımlanamaz ; ancak özgül bir durumdan

⁴⁴ Meryem Koray, A.g.e, s.289 – 291.

kaynaklanan toplumsal tepki açısından tanımlanabilir..Yoksulluk benzersiz bir sosyolojik fenomendir. Bir takım bireyler tamamen bireysel bir kaderle bütünün içinde özgül bir organik konum işgal ederler; ama bu konum bu kader ve durum tarafından değil, başkalarının bu durumu düzeltmesi gerçeği tarafından belirlenir.”⁴⁵

Yardım eden / edilen, yardım alan / veren ayrımının belirginleştiği nokta aynı zamanda buna dair “kültürün “ortaya çıkması anlamına gelir. Lewis tarafından geliştirilen “Yoksulluk Kültürü” bu ayrımı anlamamıza yardımcı olacaktır. “Yoksulluk kültürü, literatürde kullanıldığı şekliyle, yoksulluğu yeniden üreten ve içinde yer aldığı toplumsal formasyonun bütününden ayrı bir şekilde düşünölebilecek anlamlar, değerler, pratiklere atıfta bulunur ve yoksulluğu kadercilik, tembellik ve şiddet gibi “patolojilerle” açıklamak için kullanılır. Bu haliyle yoksulları kınayıcı, suçlayıcı ve aşağılayıcı söylemin bir parçasıdır.”⁴⁶

Yoksulun hali, bir “utanma hissi” ve “görünmez olma” arzusunda kendisini gösterebilir. Bu, yoksulluğunun müsebbibi olarak bizatihi kendisini görme ve onu görünmez kılmakla utanma hissinden sıyrılacağı varsayımına dayanmaktadır. Kişi yaşadığı yerin “düşük seviyesiyle kendini özdeşleştirirken, bir taraftan da toplumda kenar mahalleye ilişkin yargılarla kendine bakabilir. Sadece, merkeze göre düşük seviyeli yaşam koşullarından değil, aynı zamanda toplumsal algı ve bakış açısındaki “gayrimeşruluk”, “kanun dışılık” çağrışımı nedeniyle kenar mahallelilerin kendilerini konumlandıkları yer toplumsal olarak aşağıdadır. Bourdieu’nun “konumsal sefalet” adını verdiği bu durum salt maddi koşullarla tanımlandığında gözden

⁴⁵ Aktaran; Necmi Erdoğan, **Yoksulluk Halleri**, İstanbul, İletişim Yay., 2007, s.23

⁴⁶ Necmi Erdoğan, A.g.e., s.23

kaçan “sıradan sefaleti” de anlayabilmemizi sağlayan konumsallıktır.⁴⁷ Gariban, yetim, öksüz gibi sözcükler, yoksulluğu “acı çekme”, “yara” ile kimsesizlik, çaresizlik ve dışlanmışlık ile yan yana getirir. Oldukça yüklü bir gösteren olarak “garip” sözcüğünün “yabancı”, “yoksul – kimsesiz” anlamları arasındaki ilişki bir bakıma toplumsal olarak “dışarıya”, “kenara” ya da “kenar mahalleye” yerleştirilmek ile yoksunluk, ezilmişlik ve güçsüzlük arasındaki bağı ortaya koyar.

Yoksulluğu anlamaya çalışırken yapılan araştırmalar ve ortaya konan veriler, tek başına bu “sorun”u yeterince anlamamıza yetmeyecektir. Bundan da öte, yoksulluğun tezahürleri ve kamusal görünürlüğü onun tam anlamıyla neye tekabül ettiğini ortaya koyması açısından önemlidir diye düşünüyoruz. Bu nedenle, Taraf Gazetesi’nden Eylem Düzyol tarafından kaleme alınan, “Türkiye’nin Kayıp İnsanları” başlıklı yazı dizisinin Türkiye’de yaşanan yoksulluğun vardığı son noktayı göstermesi açısından önemli olduğunu düşünüyoruz. Diyarbakır’da yapılan görüşmelerle hazırlanan yazı dizisinde şu bilgiler yer alıyor;

“Diyarbakır’ın Gürdoğan, Fatihpaşa, Huzurevleri-Peyas, Körhat ve Ben u Sen mahallelerinde 4500- 5000 aile, başka bir ifadeyle 25 bin kişi Türkiye Cumhuriyeti’nin “en dibindekileri” oluşturuyor. Çünkü bu mahallelerde yaşayan binlerce kişinin aylık bir kuruş geliri yok! Yardımlarla gelen undan ekmeğini yoğuran ve sokaklara kurdukları tandırlarda pişiren kadınlar, onlarca nüfusu hayatta tutmaya çalışıyor. Bununla birlikte zorunlu göç sonucu yaşanan travmalarla akli dengesini yitirmiş insanların, sakatların, her günü (evet her günü!) yardımlarla geçiren, doğru dürüst banyo

⁴⁷ Pierre Bourdieu, **The Weight of the World: Social Suffering in Contemporary Society**, California, 1999, s.4.

yapma, tuvalete gitme imkânları dahi olmayan insanların yaşadığı bu mahalleler Türkiye'nin kayıp insanlarını oluşturuyor"⁴⁸

Açlık ve sefaletten kurtulmak için büyük kentlere göç eden bu insanlar, yeni yaşama alanlarında da aynı akıbet ile karşılaşmaktadırlar. Daha insani şartlarda yaşama hayaliyle geldikleri kentlerde, kimlik, görünüş ve ekonomik durumlarından ötürü dışlanma ve aşağılanmalarla karşılaşan bu insanlar, bizzat kent (li) eliyle suça ve kanunsuzluğa itilmekte, “sosyal yara” haline getirilmektedir. Kendi gibi olmayana yaşama hakkı vermeme ve hazımsızlığın en acımasız örneklerinin yaşandığı kentler, modernite düşüncesinin insani etkileşimi gerçekleştirmekte başarısız olduğunu ve kendine tapan benmerkezci bireyi inşa ettiğini gösteren sayısız örnekle doludur. Bu açıdan bakıldığında, dışlama ve sosyal ve ekonomik hayattan tecrit etme politikasının, kent (li) lerin, kendi konumlarını meşru kılmak ve yaşama alanlarının tehdit edildiği izlenimi yaratmak için bilinçli bir şekilde ürettiklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Nihayetinde her asıl kendini meşru göstermek için bir karşıta ihtiyaç duymaktadır.

2. KENAR MAHALLEDE GÜNDELİK HAYAT ve İDEOLOJİK ANGAJMANLAR

Kent, “oralı” olmayan ve bir sebeple orada yaşamak zorunda kalan insanlar için karmaşık bir dünyaya işaret eder. Kent, o mekâna “dışarıdan” gelen için zorunlu bir sevk edilmiş, yaşadığı ve varoluşunu üzerine bina ettiği memleketinden bir kopuş, sonu belli olmayan bir yolculuğun mecburi son durağı olduğu gibi taşradan kaçmak, eğitim almak, iş bulmak ve kimsenin

⁴⁸ Daha ayrıntılı bilgi için Bkz ; Eylem Düzyol, **Türkiye'nin Kayıp İnsanları**, www.taraf.com.tr, 06.04.2010

kendisini tanımayacağı bir mekânda özgür olmak isteyenlerin gelip yerleştiği mekândır da. Bu açıdan bakıldığında göç, mecburiyet ve belirsizliği içerdiği gibi gönüllü ve umut vaat edici olmayı da içerir. Kent, tüm cazibesıyla kendisine yönelen yeni sakinlerine geniş bir imkânlar ağını teşhir eder. Birbirinden farklı dil, din ve ırka sahip insanların bir arada var olmaya çalıştıkları kent, tüm farklılıklara ev sahipliği yapabilecek bir donanıma sahip değildir. Kentte yaşama tecrübesi yüzyıllar içinde göstermiştir ki, kentin, coğrafi değilse de söylemsel merkezinde yer alıp kentli olma ayrıcalığını elde eden belli bir kesime karşı, merkeze göre kenarda kalan mahallelerde yaşamak zorunda kalanlar “kenar mahalleli” olarak tasvir edilmiş ve bu, o muhit sakinleri için bir tür “kimlik” olarak kalıcı hale gelmiştir. Yani bir başka deyişle, kenarda bırakılan mekânın, sakinleri de kenarda bırakılmış ve dolayısıyla yaşadıkları yer kente göre tali, ötelenmiş, alçakta ve uzakta bir mekân olarak kurgulanmış ve öyle de konumlandırılmıştır. Edward Said, “medeniyetin kenarında” yer alanların marjinal olarak tanımlandığını ve merkezin “kaybedecek bir şeyi olmayan” marjinaline göre “durumsal üstünlüğe sahip olduğunu” göstermektedir.⁴⁹

Şenol ve Cantek’in “Kenar Mahalle’ye Dair Dip Notlar” adlı çalışmalarında belirtildiği gibi, kenar mahalleler merkeze karşı, radikal bir duruş mekânı olarak düşünüldüklerinde gerçek ve hayali “öteki mekânlar” olarak kimlik için imkânlar yaratır. Merkez, “kenar”dakilere ayrı ayrı kimlik atfetmez. Kenar, genel olarak marjinal, tehlikeli ve lekelidir. Kenar mahalleler marjinal yerler olarak büyük bir kültürel merkezin “öteki”si ve hor görülen sosyal faaliyetlerin, suçun, kokuşmuşluğun ve anti-rasyonelliğin “merkezi”dirler. Kimi kentlerde kenar mahalleler ya da kentin kenarında kalan diğer yerleşim biçimleri merkezde yapılamayacak çılgınlıkların, marjinal hobilerin ve küçük ama tehlikeli maceraların dekorudur. Bu yerler kimi zaman

⁴⁹ Aktaran; Rob Shields, **Places on the Margin**, Routledge, 1991, s.5.

film çekmek, otantik turistik geziler ve alan araştırmaları yapmak için kullanılan “plato”lar haline de getirilebilir.⁵⁰ Sanki bir başka dünyanın görülmemiş duyulmamış mekânlarını ziyaret havası da vardır bu gezilerde

Bu haliyle kentler hem mücadelenin, hem hayata tutunmanın hem de hayattan kopmanın alanları gibidirler. Her toplumsal grup için kent birbirinden farklı şeyler ifade eder. Kentler sanki sahipsiz mekânlar gibidir. Gerçekte kentleri olduğu gibi benimseyen, sahiplenen ve koruyan bir toplumsal gruptan söz etmek çok güçtür. Her toplumsal grup kentte kendine bir yer bulma, bu yeri koruma ve olabildiğince geliştirme kaygısı içindedir. Dolayısıyla kent, tüm toplumsal kesimler tarafından kendi çıkarlarına uygun olarak algılanmaktadır. Böylece homojen olmayan kent, farklı toplumsal grupların kesintisiz bir mücadele içinde bulunmalarına neden olmaktadır. Yalnızca sürekli bir rekabetin değil, farklılıkların, açık ya da örtük olarak süren mücadelelerin arenası gibidir. Kentsel pratik bize toplumsal ve sınıfsal çelişkilerin görece keskin olduğu toplumlarda, kentleri karakterize eden özelliklerden birisinin bu tür mücadeleler olduğunu göstermektedir.⁵¹ Bu mücadelelerle hak ve bütünleşme iddiasıyla ortaya atılan kenar mahalle sakininin, okur – yazar olan akranları gibi bir toplumsal eklemleme / bütünleşme ümitleri yoktur. Şiddete olan eğilimleri, arkasındaki asıl sebep ve onları buna sevk eden saikler düşünülüp araştırılmadan, tepkileri, güç odaklarıncı “varoşların isyanı / ayaklanması” veya “anarşist/düzen karşıtı eylem” olarak tanımlanırken, bu, kenar mahallelilere yöneltilen eşitlikçi olmayan ve baskıcı tavrın haklılaştırılmasına yaramıştır.

⁵⁰ Funda Şenol– Levent Cantek, **Vitrinin dışı, haritanın dibi veya kenar mahalleye dair “dip” notlar**, Birikim Dergisi, Sayı, Temmuz-Ağustos 1998, s.128.

⁵¹ Şükrü Aslan, **1 Mayıs Mahallesi**, İstanbul, İletişim Yay., 2008, s.11.

Gecekondu ve/veya varoş olarak adlandırılan ya da daha genel bir ifade ile kenar mahalle olarak tasvir edilen yerleşim alanlarının medyada yoğun bir biçimde sorgulanması 1 Mayıs 1996 yılında çıkan olaylardan sonra gerçekleşmiştir. Özellikle bu tarihten sonra her fırsatta özellikle suç ve şiddetin “yegâne müsebbibi” olarak “varoş” ve “varoşlu” nitelendirmeleri gündeme getirilmiştir. Özellikle İstanbul üzerinden yazılanlara bakıldığında varoşun, bir mekânlar çoğulu olduğu, kenti teslim almış ya da her an almaya hazır yerleşim bölgeleri olarak dile getirildiği görülür. Ümraniye’den Gazi Mahallesi’ne, Beyoğlu’ndan Şile’ye Avcılar’a kadar pek çok yerleşim bölgesinden söz edilir. Mekânların çoğulluğuyla olmasa bile zaten kültürüyle kenti teslim almıştır varoşlular.⁵² Özellikle Gazi Mahallesi olayları ve daha öncesinde 1 Mayıs Mahallesi’nin kuruluş sürecinde yaşananlar, bu mahalleleri ideolojik grupların ele geçirdiği, karanlık ellerin bu mahallelerde öbeklendiği ve buraları bir üse çevirdiği şeklinde yer almıştır. Bu mahallelerde yaşayan halkın belli bir ideolojik angajmanı olduğu söylenebilirse de (Gazi Mahallesi Alevilerin, 1 Mayıs Mahallesi de Sosyalistlerin yoğun olarak yaşadığı mekânlardı.) bunun bir suç ve rejimi tehdit eden unsurlar olarak tanımlanması ve o şekilde dolaşıma sokulması kenar mahallelerin yasadışı örgütlerin ideolojik faaliyetlerde bulunduğu merkezler olarak kabul edilmesine neden olmuştur. Zeliha Etöz’ün aktardığı, Yeni Yüzyıl Gazetesi’nin Gazi Olaylarının hemen ardından 8 Mayıs 1996 tarihinde yayımladığı rapor, egemen söylem ve uygulamaların “muhalif” duruşu hazmedemediğini ortaya koyması açısından hayli dikkat çekicidir. Yayımlanan raporda, “varoşların ciddi tehlike oluşturduğu, tedbir alınmazsa yakında toplumsal patlamaya yol açacağı, varoşların, buralarda güvenlik ve istihbarat hizmetlerinin zor olması nedeniyle terör için elverişli ortamlar olduğu, Anadolu’dan gelenlerin koloniler halinde yaşadıkları ve her türlü suçlunun buralarda saklanabildiği ve gecekondu satış gelirlerinin terör örgütlerine ulaştığından söz edilmektedir.”⁵³

⁵² Zeliha Etöz, **Varoş : Bir istila bir tehdit**, Makale, Ankara, Birikim Dergisi, 2000 Nisan Sayısı, s.51

⁵³ Zeliha Etöz, A.g.m, Syf 52

Bu mahallelerde yaşanan direniş hareketleri temelde kentte var olmak amacına yönelik olsa da⁵⁴, direnişin kendisi bizatihi sistem karşıtlığını ürettiği için bu mahallelerdeki her kalkışma kanun dışılık ve rejimi yıkma amacı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu nedenle de kurucu ideolojiye mensup grupların ve anaakım medyanın linç psikolojisiyle bu kesime saldırması söz konusudur. “Milli refleks” olarak haklılaştırılan reaksiyonların fiziksel ya da söylemsel şiddete dönüşmesi, linçlere yol açması, Türkiye yönetim yapısında ve medyada öne çıkan bir uygulama olmaktadır. Siyasilerin ve gazetecilerin, uygulanan şiddeti haklılaştırmak için öne sürdükleri “hassasiyet” ve “milli refleks” gibi kavramlar linç kültürünün dayanaklarını oluşturmaktadır. Bu kavramlar etrafında öne sürülen söylemler ve gerçekleştirilen uygulamalar aslında bu kültürün bir kontrol altına alma, denetleme ve hegemonya kurma amacına yönelik olduğunu ortaya koymaktadır. Bora'nın dediği gibi “zararlı”, “tehlikeli”, sayılan hareketlere, kişilere, gruplara karşı “milli refleks” seferber etmek gayrinizami asayiş tedbiri olarak iş görüyor.⁵⁵ Özellikle kimlik ve dünya görüşü gibi karşıtlığın çok rahat bir biçimde üretilebileceği konularda siyasilerin ve medyanın taraf olması, linç kültürünün yerleşik hale gelmesine ve yaygınlık kazanmasına hizmet etmektedir. “Milletin tepkisini kontrol edemeyiz, edemeyebiliriz” gibi uyarı sözleri, bir tehdidin dile getirilmesinden de öte, ona işaret etmekte, onun sırtını sıvazlamaktadır. Daha önemlisi bu yöntemin bir rıza üretim mekanizması olarak işleridir. Akla değil, aslında asla duyulara da değil, reflekse güdülere hitap eden böylesi kampanyalar, öfkesi hatta saldırganlığı serbest bırakılan toplulukların bir kitle dinamiği içinde özdeşleşme ve kimlik bulmalarına, kendilerini bir milli cemaat aidiyeti içinde eritmelerine katkıda bulunuyor.⁵⁶ Bu aidiyeti oluşturmada ve haklı göstermede medyanın milliyetçi ve tek tipçi söylemler üretmesi ve dolaşıma sokması linç kültürünün yerleşikleşmesini sağlayan ana unsurlardan birinin

⁵⁴ Şükrü Aslan, **1 Mayıs Mahallesi**, İstanbul, İletişim Yay., 2008, s.27.

⁵⁵ Tanıl Bora, **Türkiye’de Linç Kültürü**, İstanbul, Birikim Yay., 2008, s.16.

⁵⁶ Tanıl Bora, A.g.e, s.17.

medya olduğunu göstermektedir. İleride detaylarıyla göreceğimiz gibi Hürriyet Gazetesi özelinde medya hâkim söylem ve eylemlerin dışındaki her türlü organizasyonu “lekeli” ilan etmekte ve “haklı olarak” “temizlenmesi” gerektiğini ileri sürmektedir. Bilinçaltlarına tahammülsüzlüğün pompalandığı bu tip bir bakış açısının varacağı nokta “bir arada yaşama kültürünün” iflası ve “faşizmin yükselişi” ile sonuçlanabilir ki bu, insanlık için sözün bittiği yerdir.

Kenar mahallelerin, kent kültürünü yok etmeye azmetmiş “sinsi” düşmanlar olarak tasvir edilmesinden de öte, özellikle Gazi Olayları sonrası yaşananlarla birlikte temel hedeflerinin topyekûn rejimi ortadan kaldırmaya yönelik olduğu iddiası hayli dikkat çekicidir. Kenar mahalleler, yasa dışı bölücü siyasi örgütlerin kök saldıkları, Cumhuriyet’in kuruluş ilkelerine ve özellikle laikliğe aykırı yaşantı ve görüşlerin hüküm sürdüğü çevreler olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁷ Bu mekânların, şiddetin kol gezdiği, yasa dışı faaliyetlerin hâkim olduğu, toplumla bütünleşmek yerine topluma ve sisteme karşı bir duruşun üretildiği yerler olarak kurgulanması söz konusudur.⁵⁸ Egemen söyleme ters ve bu söylem içinden dolayımılarak arz-ı endam etmeyen kişiler ve kesimler, kent kültüründen de öte rejimin tasfiyesi ve yerine kendi baskıcı rejimlerini kuracakları şayiası ile gündeme getirilmişlerdir. Yani vuku bulan duruma “ad koyma” işi tamamlanmış ve bu mahalleler iç karışıklık çıkararak, kenti ve son tahlilde rejimi tehdit eden istila grupları olarak adlandırılmışlardır. Oysa ki, Etöz’ün de pek yerinde olarak kullandığı üzere, hiçbir fail, hiçbir topluluk ilk elde kendi kendisini adlandırmaz, adlandıran her zaman için hegemonyasını kurmaya çalışan ya da hegemonik iktidara sahip olandır. Bu nedenle de dışlama ve içerme süreçlerinin işlediği adlandırma, en basit anlamıyla bir sınır çizme operasyonudur, hegemonyayı sürdürme ve derinleştirmenin bir parçası olan

⁵⁷ Tahire Erman, **Gecekondü Çalışmalarında “Öteki” olarak Gecekondü Kurguları**, www.ejts.org, Makale, s.9.

⁵⁸ Zeliha Etöz, A.g.m, s.52.

bir operasyon. İşte “varoş” ve “varoşlular” ifadelerinin de kullanıma girmesi ve kullanım yaygınlığı kazanması, bir şeylerin “gösterildiğini, yaratıldığını, varoluşa taşındığını” imler. Üstelik kullanılan ifade, gündelik dilin sıradan ifadelerinden değildir; “dışlanmışların”, “dışarıklı” oluşlarını, sanki üstüne basa basa daha iyi vurgulamak üzere, “yerli” bir ifade değil, “yabancı” bir ifade (varoş) tercih edilmiştir. Bu yabancı ifade “yerliliğe” karşı girilen “yabancı” her türlü söz ve eylemi kuşkulu ve esrarengiz kılmak için özellikle seçilmiş ve medya yoluyla dolaşıma sokularak bu kullanımın yerleşikleşmesi sağlanmıştır.

Gecekondu araştırmalarında, gecekondu mahallelerinin farklı yörelerden gelmiş, farklı kültür ve inançları beraberinde getirmiş, farklı siyasi görüşlere sahip, kendi içinde çekişen, çatışan gruplardan oluştukları yaygın olarak dile getirilmiştir. Alevi Kürt/Türk, Sünni Kürt/Türk, İslamcı/Dinci gibi kimlikler kullanılır olmuştur. Bu kimliklerin toplumdaki kutuplaşmalara, kırılma noktalarına denk düşüyor olmaları, gecekonduyu kolayca “sakıncalı öteki”ne dönüştürme olasılığını ortaya çıkarmaktadır.⁵⁹ Kürt ve Alevilerin yaşadığı kenar mahalleler Şenol ve Cantek’in de belirttikleri gibi bir direniş mevzidir, ama bunu farkında olmadan da yapabilir, merkezi sadece görünür olmakla da rahatsız edebilirler.⁶⁰ Bu mahalleler medyada Sultanbeyli örneğinde görüldüğü gibi gerici / yobaz⁶¹ olarak damgalandıkları gibi 1 Mayıs Mahallesi örneğinde görüldüğü gibi radikal sol örgütlerin “yuvası” olarak da

⁵⁹ Tahire Erman, A.g.m, s.7.

⁶⁰ Funda Şenol–Levent Cantek, A.g.m, s.132.

⁶¹ Nöbetleşe Yoksulluk adlı çalışmanın giriş kısımlarında kitabın yazarları “Toplumdaki tüm karşıtlıkları reddederken, bu karşıtlıkların diyalog içine girebileceği umudunu taşıyoruz, yaklaşımımız bütünleştiricidir” ifadelerini kullanmışlardır. Oysa ki, kitabın tamamına bakıldığında yazarların sürekli olarak Sultanbeyli’nin “çarşafı ve sakallı insanlarla dolu olduğunu” kendilerinin de “laik, çağdaş” olduklarını vurguladıkları görülecektir. Mekânın kimliğine takılmış oldukları belli olan ve iddia ettikleri “karşıtlıkları ret ve diyalog” söylemini temelsiz bırakan böyle bir bakış açısının, akademik bir çalışmanın bilimselliğine aykırı olduğunu düşünüyoruz. Ayrımcı ve tahammülsüz bir söylemin, karşıtlığı bizatihi ürettiğini ve diyalogun yerine diyalogsuzluğu ikame edeceğini söylemek yerinde olacaktır.

damgalanmışlardır. Bu noktada özellikle PKK hareketinin yükselişi, doğu ve güneydoğudaki çatışmalar ve bunların beraberinde getirdiği korku, yılgınlık, ortaya çıkardığı nefret söylemi ve bunun iktidar odaklarınca beslenmesi neticesinde, kenar mahallelere duyulan öfke ve korku had safhaya ulaşmıştır. Devletin uyguladığı resmi politikalar nedeniyle hem yoksullaşan hem de kültürel olarak baskılanmaya çalışılan Kürt kökenli insanlar, güvenlik ve daha iyi bir yaşam umudu ile göçüp yerleştikleri mahallelerde kimlikleri üzerinden tanımlanmışlar, “rejime ve ülkenin bütünlüğüne kasteden” gruplar olarak konumlandırılmışlardır.

3) MERKEZ - KENAR ÇATIŞMASI

Göç süreci, belli etnik ve kültürel grupların kendilerini ifade etmeleri için uygun ortamı hazırlarken diğer yandan “ötekileri” üretmiştir. Erder’in de belirttiği gibi öteki, kültürel karşılaşmanın mekânsal ve kültürel koşullarına göre, bazen farklılıkların ön plana çıkardığı gerilimle, bazen de benzerliklerinin algılanmasıyla ortaya çıkmaktadır.⁶² Erder’in “çok kültürel tanışma” dediği bu olguya göre göçün tüm farklı biçimlerine tanıklık eden coğrafya, farklı kültür gruplarının bir arada yaşamasının yol açtığı çok yönlü etkileşimlere sahne olmaktadır. Bu durum, gerilimleri keskinleştiren çok kimlikli kültürel gruplaşmalardan ve bu kentsel alanların kamusal düzenleme olmadan üretilmiş olmasından ileri gelmektedir.⁶³

Kentsel mekân algısı, modern yaşamı biçimlendiren hizmet ve imkânlarla özdeşleştirilmiş, kentler iyi yaşama olanakları sunan mekânlar

⁶² Sema Erder, **Göç, Yerleşme ve “Çok Kültürel” Tanışma**, Birikim Dergisi, Sayı 123, Temmuz 1999, s.72-73.

⁶³ Sema Erder, A.g.m, s.74.

olarak kabul edilmiştir. Bu durum kente göç eden herkes için geçerli olan bir durum olmasa da, kentin umut vadeden dinamik yapısı böyle bir ön kabulün oluşmasına neden olmuştur. Böyle bir ön kabulden hareketle kente göç edenler kentte “mekânsal ayrışma” denilen bir durumla karşı karşıya kalmışlardır. Buna göre, kentsel mekânlar, gelir, meslek, eğitim durumu, yaş, toplumsal statü gibi niteliklere göre belirlenen toplumsal tabakalaşma ve farklılaşmaya göre ayrılmışlardır. Bu, sadece nitelik farklılığını değil, aynı zamanda bir hiyerarşiyi de temsil etmektedir. Kentsel ayrımlaşma adı verilen bu süreçte kent, içinde yaşayanların toplumsal statüleri, yaşam biçimleri, tüketim kalıpları, özel ve kamusal hizmetlerden yararlanma biçimleri ve ölçüleri açısından farklılaşmış ve ayrımlaşmış olan mekânlara bölünmektedir. Üst sınıf alanları, orta sınıf alanları ya da işçi sınıfı mahalleleri gibi mahallelerde farklı toplumsal katmanların, günlük yaşamlarını sürdürdükleri yaşama alanlarının niteliklerinin de farklı olduğu gözlemlenebilmektedir. Yaşama alanlarındaki farklılıkların orada yaşayan bireylerin ve toplumsal grupların hem günlük yaşam kalitesine hem de yaşam şanslarına etkisi vardır. Kentsel alanlarda yaşayanlar bakımından gerek iş alanları gerekse konut alanlarının niteliği ve bu alanlara ulaşabilmedeki eşitsizlikler birçok konuda çatışma ve çelişkinin yaşanmasına neden olmaktadır.⁶⁴ Kentsel ayrımlaşmanın sonucunda çeşitli tabakalar birbirlerinden sosyal olarak ne kadar uzaktaysa, mekânsal konumları da o kadar uzak olmaktadır.⁶⁵

Toplumsal katmanlaşma ve hiyerarşi olguları bağlamında ele alınan “mekânsal yarıma” kavramı, zengin-fakir kutuplaşması gibi yapısal süreçlerin de dâhil olduğu sınıfsal temelli bir içeriktir. Daha açık ifadesiyle mekânsal yarıma, toplumdaki eşitsizlik ve katmanlaşma dinamiklerinin mekânda aldığı biçimdir. Fiziksel mekândaki yarıma, toplumsal kutuplaşma -dışlanma-

⁶⁴ Sema Erder, **Kentsel Gerilim**, Ankara, um:ag vakfı yay., 2002, s.27.

⁶⁵ Sema Erder, **Refah Toplumunda Getto**, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yay., 2006, s.34–40.

çatışma eksenlerinde gerçekleşmektedir. Ancak hemen sonrasında toplumsal kutuplaşma –dışlanma-çatışma, Williams’ın dediği gibi mekânda yeniden üretildiği için yarılma, fiziksel boyutları aşmakta; kimlik, eylem, bilinç gibi boyutları da etkisi altına almaktadır.⁶⁶ Kent Sosyolojisi alanındaki literatürde “kentsel kriz” adıyla anılan kentsel mekândaki bu tür eşitsizlik ve farklılaşma anakent olarak adlandırılan kentlerin ortak özelliğidir.⁶⁷

Kentlere bakıldığında, kendilerini diğerlerinden farklı gören gruplar arasındaki, toplumsal güç ilişkilerinin somut olarak yaşandığı ayrılmış mekânlar görülmektedir. Her bir grup, farklı mesafede konumlandığı kentsel kaynaklara ulaşmak için diğerleri ile olduğu kadar kendi içinde de yarışma halindedir.⁶⁸ Kentteki kıt kaynakların eşitsiz dağılımının belirgin sonuçlarından biri, mekânda hiyerarşik tabakalaşma ise diğerinin kaynakların dağıtımında yaşanan çatışma ve kıt kentsel alanlar için mücadele olduğunu söyleyebiliriz. Kentlerin kendi içinde farklılaşmış, birbirinden niteliksel olarak farklılaşmış topluluklardan oluştuğu, kent içindeki olanaklar her bir yerleşimin farklı mesafede olduğu ve kent içindeki grupların bu kaynaklara ulaşmak için yarıştığı göz önüne alındığında, Mike Davis’in “kentsel ayırmacılık”⁶⁹ dediği bu durumun yaşanması kaçınılmaz olmaktadır. Bu mücadelenin ürettiği “kentsel gerilim” Ümit’in de belirttiği gibi yalnız kente yeni gelenler ile yerliler arasındaki çatışma olarak değil, kıt kaynaklara ulaşma mücadelesi veren tüm gruplar arasındaki yaşam alanı mücadelesi olarak, daha geniş bir çerçevede ele alınmalıdır.⁷⁰

⁶⁶ Peter Williams, **Constituting Class and Gender: A Social History of the Home**, NY, 1987 s.156.

⁶⁷ Sema Erder, **Refah Toplumunda Getto**, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yay., 2006, s.40.

⁶⁸ Sema Erder, **Kentsel Gerilim**, Ankara, um:ag vakfı yay., 2002, s.25-32.

⁶⁹ MikeDavis, **Gecekonduların Gezegeni**, İstanbul, Metis Yay., 2007, s.125

⁷⁰ Eylem Ümit, **Mekândan İmkâna, Çocuk Suçluluğunun Habitusu Ceza Ehliyeti İlişkisi**, Ankara, Ankara Barosu Yay., 2007, s.259.

Modern kentin, kendi potası içinde eritmeye çabaladığı kenar yerleşimler, modern kent yaşamına karşı “kenar”ın direnişini bir mücadele aracı olarak üretmişlerdir. Bu direniş zaten kentin merkezini mesken tutma hakları olmadığı için kentin çeperlerine kendi imkânlarıyla yaptıkları derme çatma gecekondularda yaşamak zorunda kalan “orali” olmayan kenar mahalleli için olağan, hatta olması beklenen bir durumdur. Ancak yukarıda sözüne ettiğimiz türden bir merkeze doğru yönelme ve modern kentin bu yönelişi kendi potasında eritme ve kendine uydurarak manipüle etme çabalarının akim kalması, kenarın bu çabalara “geleneksel” adına direnişte bulunması çatışmanın yaşanmasına neden olmuştur. Böyle bir “sorunu” çözüme kavuşturma noktasında modern kent planlamasının yetersiz kaldığını ifade etmeliyiz. Zira, dışlama, kenar mahallelere hapsedme, ya da merkeze doğru yönelen akını kendi lehine çevirme noktasındaki çabaları yetersiz hatta başarısız olan modern kentin, çözüm için devreye sokmak zorunda kaldığı diğer seçenek dikkat çekicidir. Modern kent merkezlerindeki çatışma ve karşıtlık ya da bir başka deyişle “artık yaşanmaz hale gelen” kentin merkezindeki karmaşanın çözüm yolu yine modern kent planlaması çerçevesi içinde “çözüme” kavuşturulmuştur. Özellikle, İstanbul üzerine yapılan çeşitli araştırmaların ortaya koyduğu gibi, 1980’den sonra ortaya çıkan keskin sınıfsal farklılaşmalar çerçevesinde kent burjuvazisinin, kendini “öteki”lerden bütünüyle ayırma tercihiyle ve varoluş koşullarını daha da iyileştirmek üzere bir araya gelerek oluşturdukları, dışı surlarla çevrili “özel” yeni kentlerini kurması böyle bir sürecin sonucudur. Özellikle yüksek bloklardan oluşan ve surlarla çevrili geniş bahçeleriyle site adı verilen bu korunaklı bölgeler, içinde, merkezde bulunabilecek her türden sosyalleşme araçlarıyla donatılmaları ile kentten yalıtılmış “kentli varoş”ların oluşmasına neden olmuştur. Bu şekilde farklı kimlik ve ideolojideki insanların oluşturdukları yaşam adacıkları hem o mekânı merkez kabul etmek hem de o alanın dışındaki dünyaya yabancılaşmak anlamına gelmiştir. Bu durum sadece kendileri gibi olanlarla bir arada olan ve kendilerinden farklı olan hiç

kimseyi tanımadan büyüyen çocuklar bu kez kentlerini de görmeden, tanımadan büyümektedirler. Bu bambaşka bir sosyalleşme biçiminin hayat geçirilmesidir.⁷¹ Bu durum “merkezin kayması” denen yeni bir olguyu ortaya çıkarmıştır. Kent merkezinin, yaşanan göçlerle birlikte gelen yoksul ve işsizlerle dolması karşısında, eğitilmiş ve görece ekonomik kaygısı olmayan kentlilerin “rahat nefes almalarını” sağlayacak homojen mekânlarda yaşamaya başlamaları, kendi içinde merkezler meydana getirmiştir. Söz gelimi, Kızılay, öteden beri Ankara’nın merkezi olarak kabul edilmişken son yıllarda Kızılay meydanı ve etrafının “tuhaf” kişilerle dolması sonucu özellikle kendini modern olarak tanımlayanlar için Bahçeli 7. cadde Kızılay’a alternatif bir merkez olmuştur. Bunun dışında Beşevler, Çayyolu, Yıldız v.s bu duruma karşı ortaya çıkan merkezler olmuştur. Günümüzde de özellikle üniversite öğrencilerinin yönelmesi ile Kızılay’ın merkez olarak Tandoğan’a doğru kaydığını iddia eden kent sosyologları bulunmaktadır. Buna karşılık, toplumun yoksul kesimleri de kentin bir kısmında kentsel hizmetlerden yoksun ve kentten yalıtılmış şekilde kendi ilişkileriyle ayakta tuttukları homojen mahallelerinde yaşamaktadırlar. Bu anlamda modern kent toplumsal eşitsizlik ve çelişkileri daha da derinleştirmektedir.

⁷¹ Oğuz Işık–M. Melih Pınarcıoğlu , **Nöbetleşe Yoksulluk**, İstanbul, İletişim Yay., 2009, s.152.

İKİNCİ BÖLÜM

EGEMEN SÖYLEM BAĞLAMINDA KENAR MAHALLE'NİN MEDYADA TEMSİLİ; HÜRRİYET GAZETESİ ÖRNEĞİ

2.1 BİZ ve ONLAR AYRIMI, ÖTEKİNİN ZİHİNSEL İNŞASI

Modernizmin insanı “yalnız kendini düşünen ve sürekli çalışarak hayatta kalma mücadelesi veren” homoecomonicus olarak tanımlanmıştır. Bu durum, dıştan bakıldığında her ne kadar “eşit ve demokratik” bir yaşama alanını imliyor gibi gözükse de aslında garip bir biçimde “eşitlik” ideali bizatihi eşitsizliği üretmiştir. Her öteki bir berikine, dolayısıyla her beriki kendini meşrulaştırmak için bir ötekine muhtaçtır. Nilgün Tatal'ın Tzvetan Todorov'dan aktardıklarına referansla, “Ben ötekidir. Ama ötekiler de bendir. Benim gibi öznelerdir, sadece benim bakış açımdan, ben buralıyım, onların hepsi ise başka yerdendir, oysa onları benden ayıran ve farklılaştıran sadece benim bakış açımdır..”⁷² diyebiliriz. Bunu daha iyi anlamlandırmak için “biz ve onlar” ayrımının nerede başlayıp sürdüğünün iyi tahlil edilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Zygmunt Bauman'ın Sosyolojik Düşünmek adlı eserinde, Amerikalı Sosyolog Alfred Schutz'dan aktardığı düşünceler biz ve onlar ayrımının daha da belirginleşmesini sağlayacak niteliktedir. Schutz'a göre, her bireysel bakış açısından insan soyunun bütün öteki üyelerinin yerleri, hayali bir çizgi

⁷² Nilgün Tatal, *Söylemler ve Temsiller*, Ankara, Phoenix Yay., 2006, s.3.

üzerinde belirtilebilir ve bu çizgide, “sosyal ilişki” hacim ve yoğunluk olarak azaldıkça artacak “bir sosyal mesafe” ile ölçülen bir süreklilik tespit edilebilir. Böyle bir çizgi üzerinde kendimi (egomu) başlangıç noktası olarak alınca, bana en yakın noktaların “dostlarım” olduğunu söyleyebilirim; onlar gerçek anlamda doğrudan yüz yüze ilişkiye girdiğim insanlardır. Dostlarım, “çağdaş”larımın, benimle aynı zaman diliminde yaşayan ve en azından potansiyel olarak yüz yüze ilişkilere girebildiğim insanların oluşturduğu geniş bir alanda ancak küçük bir bölgeyi işgal ederler. Bu noktada bir insanın, süreklilik çizgisi üzerindeki verili noktası benden ne kadar uzaksa, benim o insana tepkim kadar onun hakkındaki düşüncelerim o kadar genel ve tipik olacaktır.⁷³ Schutz’un görüşleri mekân üzerinden bir anlatımla, aynı mekânda sıklıkla bir araya gelenlerle diğerlerine göre daha yakın olduklarını, “diğerleri” hakkında daha genel düşüncelere sahip olduğuna vurgu yapar.

Bauman’a göre ise “biz ve onlar” yalnızca iki ayrı insan grubunu değil, tümüyle farklı iki yaklaşım arasındaki, duygusal bağlanma ve antipati, güven ve kuşku, güvenlik ve korku, işbirliği ve çekişme arasındaki artımı temsil eder. “Biz” ait olduğumuz grup anlamına gelir. Bu grup içinde olanları gayet iyi anlarım ve anladığım için ilişkilerimi nasıl sürdüreceğimi bilirim, kendimi güvenli ve evimde hissederim. Bu grup adeta benim doğal ortamım, içinde olmaktan hoşlandığım ve huzur içinde döndüğüm yerdir. “Onlar” ise, tersine ne ait olmayı isteyebileceğim ne de istediğim bir grubu anlatır. Dolayısıyla o grupta neler olup bittiğine ilişkin gözümde canlanan şeyler, belli belirsiz ve kopuk kopuktur; o grubun işleyişine dair pek bilgim yoktur ve bu yüzden o grubun yaptığı her ne ise benim için genelde kestirilemez ve aynı şekilde korkutucu şeylerdir. Ben “Onlar”ın temkinli tutumumu ve endişelerimi aynı geçer akçeyle geri ödediklerinden, kuşkularıma karşılık kuşku duyduklarından ve benim onları onaylamadığım gibi onların da bana hınç

⁷³ Zygmunt Bauman, **Sosyolojik Düşünmek**, İstanbul, Ayrıntı Yay., 2004, s.50.

beslediklerinden kuşkulanırim. Bundan dolayı, onlardan beklediğim çıkarlarım karşı hareket etmeleri, bana zarar vermeyi, başıma çorap örmeyi istemeleri ve felaketimden mutluluk duymalarıdır.⁷⁴ Yani, biz ve onlar şeklinde kavramsallaştırılan ayrımlar birbirinden ayrılmazlar, zıt tutum olarak bir arada bulunurlar. Sosyolojide ele alınan şekliyle bir “dış grup” duygusu olmaksızın “iç grup” duygusu olmaz ve tam tersi de geçerlidir. Bu davranışsal ayrımlar birbirini tamamlar ve aynı zamanda koşullandırır; onlar bütün anlamlarını zıtlarından alırlar. “Onların” olan “bizim” olmaz ve “onlar” “biz” değildir; biz ve onlar ancak birlikte, karşılıklı çatışma içinde anlaşılabilir. Bauman’ın pek yerinde ifade ettiği gibi, ben kendi iç grubumu ancak belli bir öteki grubu “onlar” olarak gördüğüm için “biz” olarak görürüm.⁷⁵ Buna bağlı olarak bir metaforla ifade edecek olursak, şehre ait mekânlar da eve benzetilebilir. Dolayısıyla ev sahibi bizler olduğumuzdan, yabancıları oradan atmak isteriz.

Yaşanan uzlaşmazlık hali, karşıtlığın her iki tarafını da tanımlar. Her bir tarafa kendi kimliğini, bizim onu zıddıyla birlikte uzlaşmazlık oluşturan bir şey olarak görmemizden türetilir. Yani bir başka deyişle, dış grup tam da iç grubun hayali zıddıdır ve iç grubun öz kimliği, tutarlılığı ve kendi içinde yekvücut olabilmesi için ona ihtiyacı vardır. Yani içeriğinin değerini gerçek anlamda anlayabilmem için, kendime sürekli içerden olduğum için şanslı olduğumu söyleyebileceğim bir dış üretmek zorundayım. “İçeri”sinin şanslılığı ancak böyle bir “dışarı”nın üretilmesiyle anlaşılacaktır. Ancak dışarı, beraberinde ona karşı tavır belirleme ve onun yerleşikleşmesi olarak ortaya çıkan “önyargı”yı doğurur. Dış gruba karşı genellikle karşı tarafın düşmanlığı ve kötü niyetine zorunlu bir yanıt olarak gösterilen düşmanlık ve kuşkunun sonucu olan önyargı, karşı tarafın her türlü erdeminin reddini ortaya

⁷⁴ Zygmunt Bauman, A.g.e, s.51.

⁷⁵ Zygmunt Bauman, A.g.e, s.52.

çıkacaktır. Önyargılar, dış grubun niyetlerinin iyi olabilmesi ya da düşmanlar ne söylemişse onu demiş olabilecekleri ve barış önerilerinin samimi ve gizli dürtülerden arınmış olabilmesi ihtimalinin kabul edilmesini engeller. Ön yargı, kendini ikili ahlaki ölçütler biçiminde de gösterir. İç grup üyelerinin kendilerine doğal olarak hak gördükleri şey, dış gruptan insanlar niçin yapıldığında bir lütuf ve iyilik erdemi olacaktır.⁷⁶ Oluşan önyargıların "öteki"nin tanımlanmasında kilit noktada yer aldığını düşünüyoruz. Zira yukarıda da belirtildiği gibi, iç grup kendi yaşam alanında güven ve huzur içine yaşayabilmek için bir başka yaşam alanının varlığına muhtaçtır. İç oluşunu ya da iç olduğunun farkına varmasını sağlayan dıştır. Bu "dış", ortaya çıkarıldıktan sonra onun kuşkulu bir şey olduğunu, dolayısıyla sürekli korku yaşamasının sorumlusu olması "önyargıyı" doğurur ve bu zamanla kalıcı hale gelir. Yani "öteki", her yanıyla bahsedilen kişiden uzakta, başkaca, değişik ve en önemlisi kuşkulu bir şeyi imler. "Öteki", bahsedilen şeylerden uzakta bulunan veya daha az mühim olan olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım çerçevesinde "öteki", merkezin dışında olandır. Sözlükteki anlamından yola çıkarak; daha az mühim olan, değersiz olan, kendi kendine yetmeyen, tüm olumsuzlamalarla ifadelendirilen "öteki", bir tahakküm, güç ilişkisinin ifadesidir.⁷⁷

Var edilen ve sürekli olumsuzlanan, karalanan, hiçbir olumlu özelliği, güzelliği olmayan, itici hatta kaba ve sürrealist fırça darbeleriyle gelişigüzel, basmakalıp, tekdüze olarak çizilen tiplerdir bu ötekiler. Öteki, benim var olabilmem, ayakta durabilmem için var edilmek, icat edilmek zorundadır. Ben varlığımı öteki'ne borçluyum anlayışı ile merkezin kendini ona göre şekillendirdiği düşman veya karşıttır "öteki".⁷⁸ "Öteki"nin varlığının insanlığın varoluş serüveniyle paralel bir seyir izlediğini görüyoruz. İnsanlık tarihinde,

⁷⁶ Zygmunt Bauman, A.g.e, s.58.

⁷⁷ Erişim; www.uludağsozluk.com

⁷⁸ Medya söyleminde "öteki" imgesi hakkında bakınız; www.radio-left.sosyomat.com

aynı dil, ırk ve kültürü paylaşan insanların farklı yapıdaki toplumlara karşı bir tavır belirleme, dolayısıyla kendi ötekisini oluşturma şöyle dursun, çoğu zaman aynı kültür ikliminde yaşayan insanların dahi birbirlerini ötekileştirdiklerine şahit olunmuştur. Önce zihinlerde o kişiye has bir takım özellikler ve bakış açıları ile tartılan toplum ve insan, bu zihin yapısı içinde belli kodlarla kodlanarak tanımlanır, ona göre belli bir zihinsel çerçeve içine hapsedilir. Bu, “benim gibi” ya da “benden olmayan” “öteki”nin zihinlerdeki inşasıdır. Ötekinin zihinlerde inşa edilip bunun toplumun geneli tarafından bir dürtü şeklinde ortaya çıkması “öteki” meselesini kitleleşirmiştir. Siyasal süreçlerde yaşanan belli ideolojik angajmanlar, insanlar arasında belli siyasi ya da ideolojik duruş yanında yer almayı tetiklemiştir. Bu da özellikle, politika ile birlikte ötekileştirmenin zihin kurgusunun hayata, özellikle politika yoluyla taşınması ve farklı politik / ideolojik görüşteki insanların birbirlerini “öteki” olarak tanımlamaları beraberinde ciddi sorunlar getirmiştir.

Özellikle Cumhuriyet’in modernleşme projesi kapsamında hedeflenen “modern ve laik ulus devlet” modeli onlarca farklı kimliğin barındığı bir toplumda tek üst kimlik belirlemiş ve tüm toplumu ona angaje olma yolunda zorlamıştır. Bunun doğal sonucu olan karşı koyma ya da dayatılan kimlik politikalarını reddetme, egemen söylem karşısında tek kimliğin baskılanması her halkın kendi kimliğinin “farkına varması” ve ona ne pahasına olursa olsun sarılmasına neden olmuştur. Bu politikalar, kimliklerin çoklaşmasına zemin hazırlamıştır. Kimliklerin çoklaşması, cumhuriyetin modernleşme projesi için ciddi bir gedik olarak görüldüğü için, tek kimliğin dışındaki her türlü kimlik “düşman” ve “hain” ilan edilmiştir. 27 Nisan “bildirisi”nin son cümlesinde belirtilen “Ne mutlu türküm diyene” anlayışının karşısında olan herkes TSK’nın düşmanıdır ve öyle de kalacaktır⁷⁹ “uyarısı” böyle bir mantığın açığa çıkmış halidir. Türkiye özelinde ötekileştirme süreci ancak “modernleşme

⁷⁹ Türk Silahlı Kuvvetleri Kamuoyu duyuruları. 27 Nisan 2007 duyurusu, www.tsk.gov.tr

projesinin” zor kullanarak uygulamaya koyduğu kimlik politikalarının doğal sonucu olan “kimlik çoklaşması” meselesinin irdelenmesiyle anlaşılacaktır.

2.2. EGEMEN SÖYLEM ve KİMLİKLERİN ÇOKLAŞMASI

“Öteki” olarak tanımlanan grupların tam olarak ne ifade ettiklerinin bilinebilmesi için, “beriki”lerin, ya da bir diğer deyişle, kendini “merkez” olarak tanımlayanların, “kenar” olarak gördükleri grupların net bir biçimde tanımlanması gerekmektedir. Bu, bizi kaçınılmaz olarak, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunda ortaya konulan kimlik politikalarını tartışmaya götürmektedir. Zira, uygulanmaya çalışılan kimlik politikaları, farklılıkların belirgin hale gelmesine ve korkunun kendinden olmayanlara yöneltilmesine neden olmuştur. Çünkü Osmanlı’nın redd-i mirası üzerine kurulu modern Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı’dan mülhem olan şuuraltı müktesebatını yok saymış, onu sahiplenmek şöyle dursun ona karşı adeta savaş açmıştır. Uygulanmaya çalışılan kimlik politikalarının özü birbirinden farklı dil ve kültüre sahip onlarca halkın barındığı bir coğrafyadan, tek bir ırkı referans alan “Türk Milleti” yaratma hedefine dayanmıştır. İktidar sahipleri kendi tahayyüllerinde yer alan çağdaş toplum idealini hayata geçirebilmek için tek bir “ulus” referansı ile ve “akıl”ın egemenliğinde metafiziği reddeden ya da en aza indirgeyen bir bakış açısı ile yepyeni bir toplum modeli oluşturmaya çalışmışlardır. Sevda Alankuş’un da önemle belirttiği gibi, gelişmekte olan ülkeler için kapitalist ya da sosyalist biçimleriyle yegâne model addedilmiş olan modernleşme / batılılaşma projesinin bizzat kendisinin ürettiği açmazları su yüzüne çıkaran yeni-globalleşme sürecinin gereklilikleri emsali olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de ekonomik, kültürel ve siyasal anlamda bir tıkanmaya yol açmıştır. Söz konusu topyekûn tıkanma halinin kültürel ve

politik göstergeleri bizi “kimlik krizi” tespitine götürmektedir.⁸⁰ Sevda Alankuş’un burada vurguladığından hareketle denebilir ki, gerçekleştirilmeye çalışılan dönüşüm, yönetilenlerin kendilerine giydirilmeye çalışılan “resmi kimliği” reddederek, gayri resmi kimlikler arayışına girmelerine ve bu kimliklerin kamusal alanda ifadelendirilmelerine yol açmıştır. Bu durum kaçınılmaz olarak kimlikler çoklaşması dediğimiz bir ters tepkiyi doğurmuştur. Modernleşme projesi, gelinen noktada kendi karşıtlarını kendisi üretmiş, tahayyül edilen “tek kimlik” ideali tam manasıyla başarılı olamamış, bunu sonucunda “direnen” farklı kimlikler sivrilerek sosyal alanda yeni bir kompozisyonun ortaya çıkmasına neden olmuşlardır. Cumhuriyet’in kurucu elitinin Osmanlı İmparatorluğu’nun parçalanma ve yıkılma deneyiminden kaynaklanan yerleşik bir korkusu “bölünme korkusu” yatmaktadır. Böylelikle bütün cumhuriyet tarihi boyunca hâkim ideoloji tarafından “ülkenin birlik ve bütünlüğünü tehdit eden potansiyel düşmanlar” olarak görülen bütün “ötekilik kimlikleri”, dozu değişen ölçülerde baskı ve asimilasyona maruz kalmışlardır. Kendilerine giydirilmeye çalışılan üniforma kimlik yerine bastırmak, unutmak ya da gerilere atmak zorunda kaldıkları kimliklerini yeniden keşfedip tarif ederek kamusal alanda ilk defa yüksek sesle kendilerini ifadelendirmeye başlamışlardır. Bir başka ifadeyle “bastırılanlar geri dönmüşlerdir”. Bunlar bir yandan tarihleri, nüfusları, yerleşim yer ve yoğunlukları, refah düzeyleri, gelenek ve kültürleri ayrıca toplumun meşru çoğunluğu ve merkezi otorite ile ilişkileri açısından, dolayısıyla talep ettikleri ile geri dönüşlerinin şiddeti açısından birbirinde farklılık gösteren gruplardır. Bununla birlikte kendi içlerinde de bir bütünlükleri olmayan çeşitli politikleşmiş İslam cemaatleri ile Aleviler gibi dini / kültürel cemaatler, Kürtler, Çerkezler ve Lazlar gibi etnik gruplardır.⁸¹ Küreselleşmenin getirdiği kültürlerarası karşılaşmalarla her ırk, tanınma, kabul edilme ve kendi hakkını arama fırsatı yakalamıştır.

⁸⁰ Sevda Kural Alankuş, **Türkiye’de Medya, Hegemonya ve Öteki’nin Temsili**, Toplum ve Bilim, Sayı 67, s.77.

⁸¹ Sevda Alankuş Kural, A.g.m, s.88.

Yönetenlerin kimlikler çoklaşması karşısındaki tavrı ise bir yandan onların politik ve kamusal alanda temsiliyet kazanmalarını “yasa ve düzen gereği” engellemeye çalışırken, diğer yandan ülkenin temsili üst-kimliğinin, onun birliğini tahrip etmek isteyen kimlik tanımlarını bastırarak ya da yeniden içine almaya çalışacak şekilde yeniden tarif edilmeye girişilmesi olmuştur. Bu süreç karşılığını hâkim ideoloji ve muhaliflerinin kendilerini birbirleri karşısındaki konumlarına göre yeniden kurarak giriştikleri bir söylem mücadelesinde bulmuş ve bunun sonuçları politik yaşamda olduğu kadar kamusal alanda da görülmeye başlanmıştır. Başka deyişle medya da bu hegemonya mücadelesinde taraf olarak yer almıştır.⁸²

2.3. HABER – GERÇEKLİK BAĞLAMINDA MEDYADA TEMSİL SORUNU

Çağımızda yoğunlaşan tekelleşme olgusu, uluslararası ajansların egemenliği, medyanın çeşitli ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de finans ve sanayi ile bütünleşme biçimi, serbest tartışma ortamının önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır. Her düşüncenin medyada temsil hakkı bulacağına yönelik iyimser liberal inanç, haber medyasının tarafsızlığına ilişkin gözlemlerle sarsılarak yerini önce yanlılığı sergileyen araştırmalara, sonra da “temsil” kavramı ile medyayı ele alan eleştirel çalışmalara bırakmıştır. Liberal bakışın iddia ettiği, “medya tüm toplumsal grupları eşit mesafede ve miktarda temsil edebilir” iddiası günümüzde medya sahipliği ve artan ideolojik kampaşmadan medya organlarının da nasiplenmesi neticesinde ciddi yaralar almıştır. Özellikle Türkiye’deki mevcut medya anlayışı, temsil alanında liberal bakışın sorgulanmasına hizmet edecek yayın politikaları ortaya koymuştur.

⁸² Sevda Alankuş Kural, A.g.m, s.77.

Medya, bir temsil aracı, bir başka deyişle bir temsil sistemidir. Temsil kavramı burada Hall'ün kullandığı biçimiyle anlamı inşa eden ve ileten bir sürece, yani “anlamlandırma sürecine” işaret edecek biçimde kullanılmaktadır. Bu anlamda temsil, sözlü, yazılı veya ikonik göstergeler kullanarak “gerçek” maddi dünyada zaten mevcut olan şeyleri kodlayan ya da onları yansıtan bir süreç değil, tam da bu anlamlandırma sürecine anlam üreterek ve anlamların değişimine olanak sağlayarak katılan bir süreçtir. Hall, bu tarz bir temsil yaklaşımını “inşacı temsi yaklaşımı” olarak adlandırır.⁸³ Hall, bu sürecin yapılandırılmış bir süreç olmasından hareketle, nesnel – tarafsız ve bunlarla beraber adil bir temsilin gerçekleşmesinin güç olduğunu söyler. Zira, her temsil belli bir zihinsel bakış açısı ile kurgulanır, olduğu gibi değil, görüldüğü gibi temsil edilir. Temsil edilen şey, çoğunlukla aynıdır; negatif özellikteki yani olumsuzluk özelliği olan şeyler temsil edilmektedir. Çünkü olumsuzluk özelliği olan olaylar, olağan veya normal olandan bir “sapma” sayılmaktadır.⁸⁴

Douglas Kellner, erkeğin kadın üzerindeki, çoğunluğun azınlıklar üzerindeki, tıp otoritelerinin hastalar üzerindeki iktidarından söz ediyor ve bu iktidar ilişkilerinin nasıl üretildiğini ve yeniden kurulduğunu düşünmeye başladığımızda günlük yaşam pratikleri öne çıksa da, bu ilişkilere ilişkin söylemlerin dolayımıldığı bir yer olan medya, önemini koruyor.⁸⁵ Medyanın söylediğine değil söylemediğine, sistematik olarak yer vermediğine, yapısal olarak ortaya çıkan yanlılığa baktığımızda siyasal iletişim açısından nasıl bir yere oturduğunu daha iyi anlayabiliriz. Dördüncü kuvvet olarak medya, çeşitliliği, çoğulluğu temsil ettiğine ilişkin bir iddia ile kendi etik hedeflerini belirliyor. Oysa medya çeşitliliği değil, çoğunluğu temsil ediyor. Diğer bir

⁸³ Sevilay Çelenk, **Televizyon Temsil Kültür**, Ankara, Ütopya Yay., 2005, s.81.

⁸⁴ Çiler Dursun, **İnsan Hakları Haberciliği**, Der, **Hak Haberciliğinin Doğası ve Olanığı**, İstanbul, İletişim Vakfı Yay., 2007, s.125.

⁸⁵ Aktaran; Ayşe İnal, **Haber Sosyolojisi Ders Notları**, s.4.

deyişle hakim kamuoyunu temsil ediyor. Marjinal, azınlıkta kalmış, sesini duyuramamış olanlar temsile kavuşamıyor. Diđer yandan çoğunluğa ait olan bu dūřünceler, çerçevesel ve anlamlandırmalar silsilesi, aslında medyayı ve kapitalist pazar içindeki kâr amaçlı türlü girişimleri elinde bulunduran bir azınlığın bu çıkarlarını sürdürmekte dayandıkları siyasal dūřüncelerin doğallaşmış biçimleri. Bařka bir deyişle özel çıkarların kamusal bir çıkar tanımı içine sokulduğu ve bu biçimde meşrulaştırıldığı söylemler. Medya azınlığın çıkarlarını çoğunluğun çıkarlarına dönüştürürken, çoğunluğu temsil ettiği yanılısamasını yaratıyor.

Diğer yandan medyada ötekiler, işledikleri ya da işleme potansiyeli taşıdıkları suçun şiddetine göre;

1) “Aramıza alınıp normalleştirilebilecekler”,

2) bunun mümkün olmadığının dūřünüldüđu halde de ya “teşhir, ihbar edilip cezalandırılması gerekenler ya da daha da “marjinalleştirilip, safra olarak atılması gerekenler” olarak temsil edilmektedir.⁸⁶ Medya, bizden ötekileri, kendimize denk yurttaşlar değil, hoř görölmesi / ilgi gösterilmesi gereken eşsizler olarak görmemizi ister. Öteki, her halükarda, berikine benzemek, onunla aynı anlam dünyasını paylaşmak durumundadır, ancak bu yolla “merkezden” olabilir, ötelenmekten kurtulur. Medya'nın ötekini temsilinde aldığı temel referans noktası burjuva ideolojisidir. Onun çerçevesi dışına çıkmak öteki olmayı kabullenmek anlamına gelecektir. Öteki olarak temsilin önüne geçebilmenin yolu, ya ona eklenmek ya da “öyle gibi görünmek”ten geçiyor gibidir. Bu tablo bile medyanın temsil noktasında ne denli “tektipçi” zihniyete sahip olduğunu göstermektedir.

⁸⁶ Sevda Alankuş Kural, A.g.m, s.95.

Ana akım medya ya da bir başka deyişle “merkez medya”nın tüm toplumsal gruplara karşı görece adil ve eşitlikçi bir temsil sergilediği öne sürülmektedir. Temsilin niceliğinden ziyade, niteliği önem arz etmektedir. Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra George Bush’un saldırıyı tel’in ederken kullandığı “İslami terör” kavramında görüldüğü üzere, terörün kesin bir dille yasaklandığı bir din, terörizmin kaynağı olarak lanse edilmiş, o dinin inananları küresel ölçekte tehdit olarak algılanmaya başlamıştır. Bir kısım Müslümanlar tarafından uygulanan şiddet “İslami terör” olarak anılırken, Hıristiyan ya da Yahudiler tarafından uygulanan şiddetin sadece “terör” olarak anılması medya söyleminin ideolojik/politik bakış açısına göre şekillendiğini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Medyada üretilen söylemlerin adil ve demokratik olup olmadığının sorgulanması ile medyada temsil sorunsalının daha net bir biçimde anlaşılacağı kanaatindeyiz.

Konuya daha farklı bir taraftan yaklaşan John Keane, egemenliğin ve ötekiliğin yeniden üretilişini ve medya hegemonyasını şu şekilde açıklıyor: “Medya, her şeyi bilenlerin hiçbir şey bilmeyenlere karşı mücadelelerinde kullanacakları bir silahtı. Her şeyin tartışılması mubahtı, bir şey hariç: Kendi dünya görüşleri. Tüm ideologlar gibi, kendilerinin tüm dünya için geçerli olmayı hak etmiş evrensel bir dil olduklarını varsayarak kendilerini eleştirilere karşı korumaya çalıştılar.”⁸⁷ Kendi dünya görüşlerinin tartışılmasını istemeyenler kendi dünya görüşlerinin karşısında bulunan anlayışa da öteki muamelesi yapıyorlar. Medya egemenlerinin savunduğu anlayışın karşı kutbunda bulunanlar yok sayılıyor. Bu yok saymanın meşrulaştırılmasıysa yapılan tanımlamalar sayesinde oluyor. Medya egemenleri tanımlamalarını kendi ideolojik çıkarları ile şekillendiriyorlar. Medya için dördüncü kuvvet kavramını kullananlar, medyayı çoğulcu demokratik siyasal sürecin ayrılmaz bir parçası olarak ele alırlarken, ona

⁸⁷ John Kean, **Medya ve Demokrasi**, Çev: Haluk Şahin, İstanbul, Ayrıntı Yay., 1999, s.58.

hem siyasetin içinde denetleme görevi veriyorlar, diğer yandan da, çelişkili bir yaklaşımla, bu denetleme görevini tarafsız kalarak yapması gerektiğini vurguluyorlar. Peki medyanın arkasına sürekli olarak sığındığı tarafsızlık nedir? Tarafsızlık gerçekten ulaşılabilecek bir gaye midir yoksa bir çıkarlar silsilesine hizmet eden paravan mıdır?

2.4. TARAFSIZLIK - NESNELLİK MİTLERİ ve TEMSİL

Kitle iletişim alanında olduğu gibi, haber konusunda da yapılan çalışmalar iki dünya görüşü üzerine bina edilmiştir. Bunlardan ilki olan liberal çoğulcu yaklaşım, haberi gerçeğe eşdeğer tutmaktadır. Gazeteciler ise bu gerçeğe ulaşma yeteneğine ve donanımına sahip profesyoneller olarak kabul edilir. Basını 4. güç olarak görme eğiliminde olan Liberal çoğulcu yaklaşım, ifade ve basın özgürlüğü gibi kavramlarla 4. güç olma iddiasını bir temele oturtmaktadır. Bu yaklaşıma göre tıpkı pozitivist yaklaşım içinde olduğu gibi nasıl araştırmacı, toplumsal “gerçeklik” karşısında değerlerden arınarak nesnel bir tavır takınabiliyorsa gazetecinin de toplumsal olaylar karşısında nesnel olması pekâlâ mümkün ve gereklidir. Ancak tüm bunlar eleştirel yaklaşım tarafından ciddi bir biçimde eleştirilmiş, çoğu zaman da çürütülmüştür. Yapılan bu eleştirilerde aslında haberin gerçekliği aktarmadığı, yaşananların egemen söylem kalıpları kullanılarak farklı bir biçimde sunulduğu iddia edilmiştir. Medya yaşadığımız toplumsal gerçekliğin bir parçasıdır. Bundan dolayı bazı kez mücadeleye ve çelişkili bazı kez yönlendirilen ve kapalı anlamlandırma pratikleri içinden, çoğunlukla egemen /başat sınıfların lehine gerçekliği inşa eden ve tanımlayan bir dolayımılayıcıdır.⁸⁸ Ya da Hall gibi söylersek,

⁸⁸ Çiler Dursun, **Haber Hakikat ve İktidar İlişkisi**, Der., **Türkiye’de İşçi Sınıfı Kimliğinin Medya’da Temsili**, Ankara, Elips Yay., 2004, s.347.

medyanın en önemli işlevi anlamın toplumsal inşasında üstlendiği ideolojik işlevdir.⁸⁹

Haber kurgusal metindir. Bu nedenle haberlerin tüm kurgusal metinlerde olduğu gibi bir söylemi vardır. Haberler özetledikleri, hikaye ettikleri olaylara, gerçeklere anlam kazandırır. Bir yandan haberin söyleminin içinde yer alan anlatımla olaylar / gerçekler kurulur, canlandırılır, insanlara aktarılır. Diğer yandan ise haberin söylemi içinde egemen söylemler doğallaşır, egemen ideoloji yeniden kurulur. Her gün bize ulaşan haberlerin üst söylemi burjuva ideolojinin söylemidir.⁹⁰ “Baskılayan” ile “baskılanan” arasındaki toplumsal ilişkiler alanındaki uygulamalar, haber metinlerinde, doğal, normal, meşru ve ezelden ebede süren birer hareketmişçesinde yeniden üretilirler.⁹¹

Schramm’a göre, “haber olayla tanımlanamaz, haber insanın zihninde yaratılır; olaydan sonra algılanmış olgudur, haber olay ile özdeş değil, ancak olayın temel çerçevesini yeniden üretme girişimidir.”⁹² Buna göre haber, onu haberleştirenin zihninde yeniden kurulur, anlam dünyası içinde biçimlendirilir, ideolojik / politik görüşü doğrultusunda yansıtılır. Yani bir başka deyişle, olay, olayı görenin, zihninin onu algılama ve anlamlandırma biçime göre belli bir şekle bürünür, aslından uzaklaşır, “gerçeğin kendisi” yanılması altında yansıtılır. Tuchman’ın görüşlerinin de bu noktada önemli olduğunu düşünüyoruz. Haberinin nasıl bir ürün

⁸⁹ Stuart Hall, **İdeoloji ve İletişim Kuramı**, Der., **Medya Kültür Siyaset**, Ankara, Alp Yay., 2002, s.119.

⁹⁰ Oya Tokgöz, **Temel Gazetecilik**, Ankara, İmge Yay., 2008, s.201.

⁹¹ Çiler Dursun, **İnsan Hakları Haberciliği**, Der, **Hak Haberciliğinin Doğası ve Olanğı**, İstanbul, İletişim Vakfı Yay., 2007, s.106.

⁹² Wilbur Schramm, **The Nature of News**, **Journalism Quarterly**, September, 1949, s.259-260.

olarak belirlediğini, nasıl bir bilgi olarak dolaşıma girdiğini açıklarken Tuchman'ın hareket noktasını habercilerin eylemleri ve faaliyetleri oluşturmuştur. Bu eylemler yapılanmıştır, dolayısıyla haber de yapılanmış bir bilgidir. Hangi olgunun seçileceğinden yani neyin bilinmesi gerektiğinden nasıl bilinmesi gerektiğine kadar sürecin her adımı haber kuruluşlarınca kesinleştirilmiştir.⁹³ Haber üretiminin temelde yapılanmış bir süreç olması, onun gerçeğin ta kendisi olduğu yönündeki iddiaları geçersiz kılmıştır. Haberin, bir kişi tarafından gözlem ya da birinci ağızdan elde edilen bilgi ve görüntülerle, kendi dünya görüşü etrafında oluşturulan yapılanmış bir süreç olduğu bugün artık kabul edilen bir görüştür.

Ayşe İnal'ın tarafsızlık meselesine her şeyden önce bir dil sorunu olarak yaklaştığı görüşleri hayli dikkat çekicidir. Haber, dili kullandığı ve dil de tarafsız olamayacağı için haber de tarafsız olamaz, yoksa gazetecilerin kendilerini tutup kişisel yorumlarını yazmamayı beceremediklerinden değil. Medya, bir prizmadan ışığın geçmesinde olduğu gibi, üzerinde haber yazılan olayları kırar, diğer bir deyişle yeniden kurar. İçinde yaşadığımız dünya hakkında söylenen her söz, her düşünce dilin dolayımını gerektirir ve uzlaşım sal bir gerçek, mutlak bir nesnellik, tarafsızlık aslında olanaksızdır. Kenar mahalle temsilinde de görüleceği üzere, “provokasyon”, “dış mihraklar”, “dış güçler” düzenlamalarına ilişkin uzlaşımın olmadığı farklı vurgular taşıyan sözcüklerdir. “Gazi mahallesinde yaşanan olaylar, dış mihrakların provokasyonu sonucunda ortaya çıkmıştır”, yolunda, basının akredite kuruluşlarınca üretilen bir çerçeve, basın tarafından ister tırnak içinde alıntılansın, ister tırnaklar atılıp halkın sesine sözüne dönüştürülsün, her iki durumda da provokatörlerin, dış mihrakların kimler olduğu sorusu yanıt sal kalmaktadır. Bu anlatımla neyin kastedildiğinin anlaşılması, ancak var olan siyasal söylemlerin içine bu

⁹³ Çiler Dursun, A.g.e., s.43.

söylemlerin yerleştirilmesi ile mümkündür ve bu yapıldığında farklı söylemler içinde aynı sözcüklerin farklı vurgular taşıdıkları görülür. Kimileri için provokatörlerden kastedilen kontrgerilla, kimileri için halkın içine sızmış PKK militanları, kimileri için yine halkın içine karışmış “dinazor komünistler”, kimilerine göre ise polis içine sızmış başka unsurlardır”.⁹⁴

“Haberin olaya ilişkin, yorumunsa köşe yazarlarına ait” olması gerektiğine ilişkin yaygın kanı ise gazetecilerin haber kaynaklarına bağımlılığını bir kat arttırmıştır. Bu sorun “yorumun” nasıl tanımlandığı ile sıkı sıkıya ilişkilidir. Kişisel tanısını 1. tekil özne konumundan, yani “benyorum” biçimiyle aktarması yasaklanan gazeteci, kendi görüşlerini farklı biçimlerde yazabilmektedir. Burada temelde sorgulanması gereken konu “yormundan arınabilmiş bir dil” olabileceğine ilişkin ön kabuldür. Haberde yorum gazeteciler tarafsız olmadıkları için değil; dil, sözcükler, kullanılan işaretler çokvurgulu olduğu için her zaman vardır ve kaçınılmazdır.⁹⁵

Medya’da, neyin haber olacağı, nasıl anlatılacağı ve yorumlanacağı tamamen değer yargıları tarafından belirlenmektedir. Haberlerin, kişisel önyargılar, çıkarlar ve siyasal tercihlerle yapılmasının temel sakıncası gerçekte olanların doğru bir biçimde aktarılmaması ve gerçeklerin çarpıtılması olmaktadır. İnsanların kendilerine sunulan haberlerden, etraflarında olup biteni anlamak için yararlandıkları düşünüldüğünde, bu tür çarpıtılmış bilginin sakıncaları da daha iyi anlaşılacaktır. Gazetecilerin haber yaparken, ele aldığı konu kişi ya da olaya yönelik mutlaka kişisel değer yargıları hatta önyargıları bulunmaktadır. Gazeteci, bunun da

⁹⁴ Ayşe İnal, **Yazılı Basın Haberlerinde “Yapısal” Yanlılık Sorunu**, Toplum ve Bilim, Say 67, s.115.

⁹⁵ Ayşe İnal, **Haberi Okumak**, İstanbul, Temuçin Yay., 1996, s.22.

ötesinde haber ile ilgili olarak kafasında neyin doğru neyin yanlış olduğuna dair bir fikir bile oluşturmuştur çoğu kez. Bu fikir, genelde gazetecinin haber yapmasının temel motivasyonunu oluşturmaktadır. Neyin gerçekten doğru olduğu ve neyin haber değeri taşıdığı tamamen gazetecilerin ve izleyicilerin dünya görüşleri ve anlayışları ile ilintilidir. Bu durumda bütün haberlerin sübjektif olduğu rahatlıkla söylenebilir. Medyada yer alan haberlerde, yalın açıklama, yorumlama ve değerlendirme arasındaki farkları ortaya koyabilmek oldukça zor olmaktadır. Farklı toplumların, farklı grupların ve farklı kişilerin dünyaya farklı açılardan bakmaları ve yorumlamaları nedeniyle, neyin haber olduğu konusu haberin içinde yer alanların bağlamlarına göre değişmektedir. Herhangi bir haberde, birbirinden çok farklı değerlendirmeler ve yorumların bulunması çok doğaldır. Bu farklı değerlendirme ve yorumların oluşturduğu taraflarda yer alan gazetecilerin aynı habere yönelik bakış açıları, ele alış biçimleri ve söylemleri farklı olmaktadır. Aslında, bunun da ötesinde bir konu ya da olayın haber olabilmesi medyanın çıkarları ve değer yargıları tarafından belirlenmektedir. Bir olayın ya da konunun anlamlı ve önemli olup olmadığı, yani haber değerinin olup olmadığı toplumun siyasal kültürüne, siyasal kültürünün biçimlendirdiği medyaya ve gazetecilere bağlı olmaktadır. Aslında aynı haberin birbirinden farklı iletişim araçlarında, yani gazete ve televizyonlarda bile çok farklı açılardan ele alındığı ve farklı söylemler kullanıldığı görülmektedir.⁹⁶

Haber, insanları farklılaştıran özellikleri, birbirinin yaşama alanına ve varoluşuna tehditmiş gibi sunmaktadır. İyi ile kötü arasındaki, biz ile onlar arasındaki ayrımı kategorik olara kurmaktadır. Haber böylece okurunu, anlattığı olayla ilgili taraflardan biriyle özdeşleşmeye teşvik etmektedir. Aslında özdeşleşme çağrısı sadece habere özgü değildir; karşımıza çıkan

⁹⁶ Bülent Çaplı, **Medya ve Etik**, Ankara, İmge Yay., 2002, s.82.

bütün kitle medyası içeriklerinde vardır. Ancak haberin diğer içeriklerinden farkı, bunu kurmacanın değil “gerçeğin” içerisinde, hayatın ta içinde var olan bir konum olarak sunmasıdır.

Macleay medyada yanlılığın tanımını şöyle yapıyor: “Eğer bir öyküde yazarın yorumları ile anlatılan olgular arasında ayırım gözetilmiyorsa bu yanlı bir yazım biçimidir.” Bazı araştırmacılara göre ise yanlılığın iki şekilde ortaya çıktığı vurgulanmaktadır. Birincisi, birbirleriyle çakışan görüşler arasında “dengeliğin” olmayışı; ikincisiyse “gerçekliğin” taraflı bir biçimde çarpıtılmasıdır. Ancak çoğu kez dengelilik ile doğruluk birbiriyle uzlaşmayan iki hedeftir. Yanlılık araştırmalarında en sık kullanılan ölçüt ise dengelilik ve taraflara eşit yer vermedir. Dennis McQuail’e göre yanlılığın çok sayıda olası görünümüleri vardır. Belli bir görüşü destekleyen tartışma ve verilere yer verme; seçimi açık olarak belli etmeksizin taraflı biçimde olguların ve görüşlerin kullanılması; olgulara dayanabilecek bir haberde renklendirme amacıyla dil kullanımı ve bu yolla örtük biçimde de olsa bir yorum yapma; bir tarafa ilişkin olumlu noktaları göz ardı etme. Epstein ise medyada gerçekliğin kurulması sorununa şu şekilde eğiliyor: “Muhabir haber olan olayı geçtikten sonra hemen bir karşı bakış açısını verir ve sonunda kendi sentezini sanki ‘hakikat’ bu ikisinin arasında bir yerde yatıyor gibi aktarır,” Böylece medya kendi doğrularını tartışma sentezi şeklinde sunar ve bunu yaparak hem tarafsızlığını ilan etmiş olur hem de egemen söylemi yeniden üretmiş olur.⁹⁷ Nesnellik ve onun tamamlayıcısı olan tarafsızlık, medyada gerçekten uygulanan bir ilke olmaktan çok teknik bir mit işlevi görmekte, profesyonel iletişimciyi hatalardan ve eleştirilerden koruyan işlemleri ifade etmektedir. İletişimciler, nesnellik iddiası ile bireysel özerklik haklarını meşru kılmaktadır. Bu meşruluk sürekli desteklenip yeniden üretilerek, egemen ideolojinin

⁹⁷ Zafer Altuğ – Ayşegül Er, **Haberde Tarafsızlık ve Nesnellik Çerçevesinde Ateş Hattı Programı**, www.ilef.edu.tr

varsayımları evrensel doğrular olarak sunulur.⁹⁸ Kenar mahalle temalı haberler de de görüleceği üzere bu mekanlar ve sakinleri her yer ve durumda ötelenmesi, yok sayılması, karşılaşıldığında ürperilmesi gereken, kendisiyle diyaloga geçildiğinde her an her şey yapabilecek karakterde olan tuhaf insanlar yığını olarak dolaşıma sokulmaktadır. Bu tanımlar haber dilinde, önyargı ve yanlılığın etkisiyle evrensel doğrular olarak yer almaktadır. İzleyici/okuyucular “evrensel tehlike” olan kenar mahallelerin bir yandan korkulan bir yandan acınası hallerine bakıp “gerekli dersi” alır ya da “ hallerine şükrederler” Bu yönüyle medyanın zihinleri biçimlendirdiğini, kişisel tespitleri evrensel doğrular olarak yansıtarak yanlış algılara yol açtığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durumun Hürriyet Gazetesi özelinde ne şekilde yer aldığını görebilmek için Hürriyet Gazetesinin yayın politikasının ve kendisini konumlandığı yerin iyi bilinmesi gerektiği kanaatindeyiz.

2.5 HÜRRİYET GAZETESİ'NDE KENAR MAHALLE İMGESİ

Hürriyet Gazetesi 1948 yılında Sedat Simavi tarafından kurulmuştur. Kendisini, demokratik, özgürlükçü ve farklılıklara saygılı olarak tanımlayan⁹⁹ gazetenin yayın politikası kuruluşundan bu yana tartışma konusu olagelmıştır. Temelde devletçi ve otoriter söylem ve temsilleri ile öne çıkan gazetenin yayın politikasının istikrarlı olmadığı, yıllar içindeki sayıları incelendiğinde anlaşılmaktadır. Çoğu anaakım medya organı gibi yayın politikasını, içinde bulunduğu konjonktüre göre belirleyen Hürriyet Gazetesi, kimi zaman siyasi iktidarlardan yana olmuş kimi zamanda iktidarlara karşı bir duruş sergilemiştir. Bunda kuşkusuz, gazete

⁹⁸ Bedriye Poyraz, **Haber ve Haber Programlarında İdeoloji ve Gerçeklik**, Ankara, Ütopya Yay., 2002, s.22.

⁹⁹ Erişim; www.hurriyet.com.tr, **Kurumsal / Amaç – İlkeler**.

sahipliğinin çıkar ve menfaatleri belirleyici olmuştur. Kendisi için karlı olan durumu konjonktüre göre ayarlayan gazete buna göre de tavır belirlemiştir. Buna, gazeteyi 1994 yılında satın alan Doğan Medya Grubu döneminde gazetenin ortaya koyduğu yayın çizgisini örnek gösterebiliriz. Siyasi iktidarla ilişkilerini iyi düzeyde tutan Doğan Holding yönetimine paralel olarak, Hürriyet Gazetesinin de tavrı iktidara karşı iyi düzeyde olmuştur. Ancak holdinge kesilen astronomik vergi cezaları ile birlikte siyasi iktidara cephe alan Hürriyet Gazetesi konumunu değiştirmiş, rejimin tehlikede oluşu üzerinden bir söylem geliştirerek, otoriter ve katı laik bir tavır belirlemiştir. Burada dikkat edilmesi gereken, gazetenin “rejimin bekçisi” ya da “tehlikenin habercisi” olması değil, bunu kendi ekonomik/politik çıkarına alet etmesidir.

Hürriyet Gazetesi, muktedirleri destekleyen, iktidar ilişkilerini yeniden üreten bir politika izlemenin yanında toplumda beyaz Türkler olarak bilinen seküler yaşam tarzına sahip insanları temsil etmektedir. Cumhuriyet’in modernleşme projesinin tahayyül ettiği ve uygulamaya koyduğu ulus devlet ve sekülerizm, gazetenin “amentüsü” olarak yayın politikasının temelini oluşturmuştur. Buna göre Kürt, Ermeni, Rum, Arap, Çerkez v.s gibi farklı etnik kimliklere sahip halklar, modernleşme projesinin kullandığı jargonla “Türk Milleti” olarak tanımlanmışlardır. Kahir ekseriyeti, kendisini Müslüman olarak tanımlayan ve dinin gereklerini yerine getirme konusunda yeterli olmasalar da din ile barışık olan halk ise “laik” olarak adlandırılmıştır. Bu tanımlamalar, gazetenin Cumhuriyet’in kurucu ideolojisine ne denli bağlı olduğunu göstermeye yetmektedir. Böyle bir tanımlama metodu, temelde ikiliği, ayrımı içerir. Kendi içinde karşıtlıklar üreten ve dolaşıma sokan böyle bir dilin tarafsız ve objektif haber üretemeyeceğini söylemek yerinde olacaktır.

Hürriyet Gazetesi'nde toplumun “çağdaş – modern bireyleri” olarak görülen daha çok laik, şehirli, eğitilmiş, orta ve üst sınıfta yer alanların dışındakileri öteleyen, onları rejime ve modern yaşama karşı sürekli tehdit olarak konumlandıran bir bakış açısı hâkimdir. “Türkiye Türk'lerindir” sloganını kullanan bir gazetenin demokratik bir temsil anlayışı taşıyamayacağı açıktır. Hürriyet Gazetesi'nin, hakim iktidar ilişkilerini yeniden üreten bir gazete olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Hürriyet Gazetesi'nde yer alan haberlerde “kenar mahalle” imgesinin nasıl kurulduğu çalışmamızın temel sorunsalını oluşturmaktadır. Kenar mahalle ve gecekondu – varoş imgeleri farklı ifadelendirmeler ile kullanılsa da içerdikleri anlam pek de farklı değildir. Gecekondu günümüzde artık kısmen kentlerin içlerinde de kalmış olsa çoğunluk itibarıyla kent çeperlerinde yer almaktadır. Dolayısıyla, kenar mahalle olmak, kenarda, ötelenmiş bir mekâna işaret ettiğinden gecekondu da “doğal” kenar mahallelerdir. Varoş, -kenar mahallenin doğasını tartıştığımız bölümde de etraflıca izah ettiğimiz gibi- hususiyetle şiddetin odağı, suçun merkezi, kentsel yaşam alanlarını tehdit eden “korku” mekânları olarak tarif edilmektedir. Bunun başlıca nedeni, özellikle 1990'lardan sonra neoliberal politikaların yükselişi ile birlikte zengin ile fakir arasındaki ekonomik eşitsizliğin artmış olmasıdır. Sosyal devlet anlayışının çöküşü ile birlikte kenar mahallerde yaşayan yoksullar mağdur duruma düşürülmüş, yoksul oluşlarının sorumlusu olarak kendileri gösterilmiştir. Yine aynı dönemde çıkarılan gecekondu affı ile artan gecekondu yapımı, bu mekânda yaşayanların “haksız kazanç sahibi gecekondu”, “köşeyi dönen” diğer yandan “yoksulluk içine hapsolan” olarak adlandırılmalarına neden olmuştur.¹⁰⁰ Kenar mahallerde yaşanan ve buralarda yaşayanlarca gerçekleştirilen, tecavüz, adam öldürme, kapkaç, hırsızlık gibi ürkütücü hadiseleri sürekli öne çıkararak dünyanın ne kadar güvensiz olduğu,

¹⁰⁰ Tahire Erman, *Gecekondu Çalışmalarında “Öteki” olarak Gecekondu Kurguları*, www.ejts.org, Makale, s.8.

dolayısıyla insanlar için en güvenli yerin evleri olduğu şeklinde bir söylem yaygınlaştırılmaktadır. Böylelikle, kamusal alanın farklı kimliklerden arındırılması için meşruiyet zemini oluşturulmaktadır.

Gazetenin “kenar mahalleli” kimliğini tanımlarken kullandığı argümanlar ile Kürtleri ve dindarları tanımlarken kullandığı argümanların örtüştüğü görülmektedir. Kürtler ve dindarlar varlıklarını ve inanışlarını muhafaza etmekteki “inat”ları ile ne kadar gerici ve tehditkar iseler, “kenar mahalleliler” modern ve çağdaş kent ve sakinlerini tehdit eden, hayatlarını çekilmez kılan, kentlilik bilincine ters düşen bir kitle oldukları için o oranda gerici ve tehditkardırlar.

Hürriyet Gazetesi’nde 1996 yılı boyunca gecekondular ve varoş imgelerinin yer aldığı haberleri incelediğimizde, özellikle Gazi Mahallesi olaylarına denk gelen Mart – Nisan ayları boyunca yayınlanan haberlerde “kenar mahalle”nin ayaklanması ve “düzeni tehdit” temalarının bolca işlendiği görülmektedir. Buna göre gazete için “Kenar Mahalle” imgesi egemen söylem ve yaşama biçimine aykırı düşen mekânlar olarak tanımlanmaktadır. Varoş – gecekondular arasında net bir ayrım olduğunu söyleyemediğimiz haberlerde, bu imgeler dışı, öteye, ötelenmiş ya da ötelenmesi gereken bir mekâna işaret eden bir imgelem çerçevesinde kullanılmıştır. Özellikle Gazi Olayları ile patlak veren şiddet olaylarında kenar mahalle, sözünü ettiğimiz gibi rejim ve düzen karşıtı kalkışmaların yaşandığı, “müdahale” edilip yola getirilmesi gereken mekânlar olarak tanımlanmıştır. Şiddet temasının işlenmediği diğer kenar mahalle haberlerinde ise habere konu olan sıra dışı olayın faili gecekondular değilse de, haberlerin genelinde gecekondular sakinlerine karşı hasmane ve küçümseyici bir kullanım olduğunu söyleyebiliriz. Hürriyet Gazetesindeki Kenar Mahalle temsili gazetenin bakış açısı ve imgelemine iyi anladığımız ölçüde anlayabileceğiz.

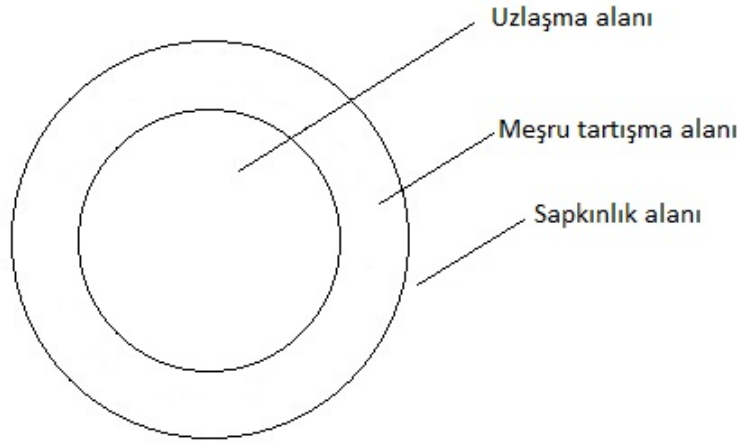
2.6 HÜRRİYET GAZETESİNDE KENAR MAHALLE TEMSİLİ

Medyanın, toplumun yapısını, mevcut düzenini ve bireyler arasında yaşanan toplumsal ilişkileri yeniden inşa etme gücüne sahip olduğu bilinmektedir. Sözcükler, semboller ve resimlerden ya da bunların bileşkesinden oluşan iletiler yalnızca mesaj taşımazlar. Aynı zamanda insanların anlam dünyasını yeniden yapılandırır, ona yeni boyutlar kazandırmaya çalışırlar. Medyanın bu şekillendirme ve değiştirme etkisi bireyler ve toplum ile sınırlı kalmayıp, toplumsal ve siyasi yapı içinde etkin bir konuma sahip olan siyasi liderleri ve meşru hükümetin politikalarını da kapsayacak boyutlara ulaşabilmektedir.¹⁰¹ Medyanın, bireylerden başlayarak toplum ve iktidar yapılarına kadar etkili olması Stuart Hall'ın da belirttiği gibi onun durum tanımlama yeteneği ile ilgilidir. Medya hedef kitesine neyin iyi/doğru/güzel ve neyin /kötü/yanlış/çirkin olduğunu genel geçer yargılar olarak sunar. Haber, Gaye Tuchman'ın belirttiği gibi yapılanmış bir bilgi olduğu için neyin nasıl bilinmesine kadar her şey haber kuruluşlarınca kesinleştirilmiştir. Medya, sahip olduğu dünya görüşünü haber üretim sürecine de yansıtarak, kendi ideolojisi temelinde neyin meşru neyin sapkınlık olduğuna karar verir. Bu karar alma sürecinde ideolojinin çizdiği sınırlar belirleyici olmakta, o sınırlar içine dâhil olan tutum ve davranışlar “normal” ve “meşru” kabul edilmekte, “sınır ihlali” yapan her türlü bakış açısı “sapkınlık” olarak kodlanmaktadır. Medya bu anlamda, iletişimi sapkın olanı tanımlamada ve dolaşıma sokmada araç olarak kullanmaktadır. Bu nedenle iletişim, sapkınlığın tanımlanmasında vazgeçilmez bir unsurdur.¹⁰² Özellikle Hürriyet Gazetesi özelinde görüleceği üzere haberler çatışmalı, sansasyonel, göze çarpan ve olağan dışı gibi sapkınlık boyutları üzerine temellendirilmiştir. Daniel Hallin, genel anlamda Medyada özelde ise Hürriyet Gazetesi'nde meşru/sapkın

¹⁰¹ Dr. Ali Aslan, “**Medyanın Toplumsal Gücü**”, www.ilef.edu.tr, Makale, s. 2

¹⁰² Pamela Shoemaker – Stephen D. Reese, “**İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi**”, “**Medya Kültür Siyaset**”, Der., Ankara, Ark Yay., 1997, s.134

tanımlamalarını anlamamıza yardımcı olacak, haber medyasının ideolojik sınırları korumada kullandığı yolları anlamamıza yardım edecek kullanışlı bir model geliştirmiştir.¹⁰³

Hallin, gazetecilik dünyasını 3 alana ayırır: Meşru Tartışma, Uzlaşma ve Sapkınlık Alanları. Meşru Tartışma alanı nesnellik ve dengenin arandığı alandır. Bu, seçim yarışlarının ve siyasal tartışmaların yapıldığı alandır. Merkezdeki alan uzlaşma alanıdır. Bu alanda gazeteciler kendilerini karşıt görüşlere yer vermek zorunda hissetmezler ya da tarafsız gözlemciler olarak kalmak zorunda değillerdir. Tam tersine, gazetecinin rolü uzlaşma değerlerinin savunulmasında bir taraftar ya da bir kutsayıcı olarak hizmet etmektir. Meşru tartışma alanının dışında sapkınlık alanı vardır, yani toplumun ana akımının dışındaki insanların ve fikirlerin bulunduğu alan. Hallin'e göre gazeteci bu alanda tarafsızlığı bir kenara bırakır: "siyasal uzlaşmayı bozan ya da reddedenleri açığa vurma, suçlama ve kamusal gündemden dışlama görevi yapar. Kabul edilebilir mücadele sınırlarını çizer ve bunları savunur. Hallin'in sözüne ettiği bu durum medyanın hâkim

¹⁰³ Pamela Shoemaker – Stephen D. Reese, A.g.m, s.136

söylem ile muhalif söylem arasında net bir ayrım yaptığını göstermekte, egemen söylem ve eylemleri haberlerinde meşrulaştırdığını, muhalif olanı sapkınlık kategorisinde değerlendirdiğini ortaya koymaktadır. Meşru ve sapkınlık alanlarının Hürriyet Gazetesinde ne şekilde belirlendiğini anlamak için haberleri iki ayrı kategoride değerlendirmek istiyoruz. Haber başlıkları bize neyin uzlaşma neyin sapkınlık olarak görüldüğünü anlamamıza yardımcı olacaktır.

Uzlaşma Alanı İçinde

“Çocuk ve Asker”

Sapkınlık Alanı İçinde

“Alçakça kışkırtma”

“Bu hain tuzağa düşmeyeceğiz”

“Panzeri de ele geçirmek istediler”

“Yaktılar yağmaladılar”

“Bunları aranızda barındırmayın”

“Askerler de yaralandı”

“Komutanın barikat pazarlığı”

“Komutan silahını bırakıp içeri girdi”

“Kan gölü”

“Yine Gaziosmanpaşa yine kanlı pususu”

“Gecekondularda cinsel şiddet”

Meşru Tartışma Alanı İçinde

“Ankara nereye?”

“Küçükarmutlu karıştı”

“Burası da Başköy!”

“Ablanın aşk kaçamağı çıldırttı; 4 ölü”

“Siirtli popçunun İstanbul şarkısı”

“Doğanın acı intikamı”

“Gecekondularda seçim katına tepki yağıyor”

Hürriyet Gazetesi'nde yayınlanan haberlerin çoğunlukla sapkınlık bağlamında ele alındığı görülmektedir. Haber başlıklarında ve içeriklerinde kullanılan ifadeler uzlaşma alanını ifade etmek şöyle dursun Kenar Mahallelerde yaşanan olaylar gerekçesiyle bu bölgeleri "sapkın" ilan etmektedir. Bununla birlikte, haberlerde kullanılan "kan gölü", "panzeri ele geçirmek istediler", "yaktılar yağmaladılar", "askerler de yaralandı" gibi ifadeler sisteme esaslı bir başkaldırıyı belirttiği için sistemin kendi konumunu korumak ve sarsılan yapıyı yerleşikleştirmek için sistemin müdahalesine daveti de çağırıştırılmaktadır. Habere konu olan olay ve olguların uzlaşma alanı içine çekilmesinden ziyade meşru alanın dışına itilerek sapkın olarak tanımlanması eğilimi ağır basmaktadır. Egemen paradigmanın söylem ve eylemlerinin masumiyet ve mağduriyet üzerinden kurularak haklılaştırıldığı görülmektedir. Etken olan daima "karşı taraf" olmakta, kargaşa ve kaosu meydana getirerek başkaldıran her zaman bu "karşı taraf" bir başka deyişle sisteme "muhalif" olanlar olmaktadır. Böyle bir haber söylemi resmi, tekçi ve farklı bakış açılarına ve okumalara imkân tanımayan yanlı ve ideolojik bir söylemdir. Kenar mahallelerde gerçekleşen her türlü olayın sapkın görünmesini sağlamak için başvurulmuş bir takım haber yazma tekniklerine burada yer vermekte yarar var. Bunların başında önemsizleştirmek, karşı gösterilere yer vererek kargaşa ortamı olduğunu belirtmek, içsel görüş ayrılıklarına vurgu yapmak, eyleme katılanların sayılarını az göstermek (özellikle fotoğraf ve kamera çekim açıları ile), göstericileri aşağılamak, şiddet eğilimli olduklarını belirtmek, resmi görevlileri kutsamak/kahramanlaştırmak, düzenin tehlikede olduğu mesajı vererek düzene kast edenlere karşı mücadele edilmesi gerektiğini söylemek. Tüm bunlar haberde merkez ve asıl olanın bir başka deyişle güç ve iktidarı sembolize eden sistemin, güçlü olanın, düzenli olarak yer aldığını, daha az güçlü olanın ise haberde sansasyonel ve sıra dışı, egemen söylemde kullanıldığı şekliyle "sapkın" bir şekilde yer aldığını göstermektedir. Norma uygun, meşru olan ile sapkın davranışlar yan yana gösterilerek "normal" yeniden onaylanır. Normalin kıymeti anormalin ortaya konması ile anlaşılabilir. Kargaşa, kaos ve şiddetin nelere

sebebiyet verdiği gösterildiği ölçüde sükunet ve itidal daha iyi anlaşılacak ve ona göre hareket edilecektir. Burada gerçeklik sınırları net olmayan kavramlar üzerinden anlamın yeniden inşa edilmesi ve meşrulaştırılması bulunmaktadır. Sistemin zorunlu kıldığı kimi kural ve uygulamalara kitlesel tepki göstermek “düzene kalkışmak” ile türdeş görülmekte, buna karşılık “düzene intibak” etmek meşru ve olağan görülmektedir. Kitlesel eylemlerin “sapkınlık” olarak tanımlandığı, resmi/egemen söyleme eklemlenmenin meşru olarak kabul gördüğü ve o şekilde dolaşıma sokulduğu noktada başat bir nokta dikkate alınmamaktadır. Meşru ya da sapkın olarak ifade edilen anlam kalıplarını kim tanımlamakta, kim anlamlandırmaktadır? “Sapkın” olandan vazgeçmek uzlaşma alanına dâhil olmak için yeterli midir? Biz, bu ayrımın bilinçli bir biçimde üretildiği düşüncesinde olan Marksist bakış açısı ile paralel düşüncedeyiz. Medya nesnel gerçekliği çarpıtıp tahrif eder, medyanın önyargıdan ve baskıdan kurtulması olanaksızdır. Çünkü toplumda etkin olan güç ve iktidar odakları medya üzerinde de etkilidir. Medyaya hâkim olan ekonomik ve politik yapı bireylerin hayatları noktasında karar verici ve yönlendirici durumdadır. Medya etkin olan yapıların bakış açılarını yansıtan bir araç olması nedeniyle tarafsız ve objektif bir bakış açısına sahip değildir. Bu açıdan bakıldığında da Hürriyet Gazetesi'nin taraflı bir yayıncılık çizgisi sürdürdüğünü söylemek yerinde olacaktır. Bunu daha net görebilmek için Hürriyet Gazetesi'nde Kenar Mahalle konulu haberleri incelemek istiyoruz.

Yaptığımız arşiv taraması neticesinde, Hürriyet Gazetesi'nde 1996 yılı boyunca yayınlanan “kenar mahalle” temalı haberlerin sayısı 119 olarak belirlenmiştir. Haberleri tek tek ele alıp analiz etmek yerine, belli sınıflandırmalar yapıp, haber başlıkları, spotlar ve varsa fotoğrafların yardımıyla genel bir temsil haritası ortaya koymayı tercih ettik. Bu yolla, kenar mahalleye atfedilen farklı anlamların nasıl inşa edildiğini görmeye çalışacağız.

Hürriyet Gazetesi'nde yayınlanan kenar mahalle konulu haberler kabaca 2 ayrı kategori içerisinde ele alınabilir.

- 1) Suç, şiddet ve geri kalmışlığın mekânı olarak kenar mahalle
- 2) Göç, yoksulluk ve çarpık kentleşme bağlamında kenar mahalle

Bu iki sınıflandırma Hürriyet Gazetesi'nde yayımlanan kenar mahalle konulu haberlerde egemen olan eğilimi yansıtmaktadır.

2.6.1 Suç, şiddet ve geri kalmışlığın mekânı olarak kenar mahalle temsili;

Kenar mahalleyi, “her an patlayacak bir bomba” gibi tahayyül eden, onu anarşi ve kaos mekanı olarak temsil eden Hürriyet Gazetesi'nde bu konuyla alakalı haber sayısı 72 dir. Hürriyet Gazetesinin, kentli kimliğinin karşısına koyduğu kenar mahalleli kimliğini temsil ederken başvurduğu referanslar, kentlinin kurucu ötekisi olmakta, onun ne olduğunun yanı sıra ne olmadığını da göstermektedir. Bunu yaparken, “biz” ve “onlar” ayrımını bizatihi üreterek, karşıtlığı önermiş ve bunu sürekli yeniden üreterek dolaşıma sokmuştur

Gazi Mahallesi ile ilgili haberlerde kullanılan tanımlamalar ve kurulan çerçeveyi anlayabilmek için çıkan olaylar ve sonrasındaki gelişmeler ile ilgili kısa bir bilgi vermek yerinde olacaktır. 12 Mart 1995 günü akşam saatlerinde İstanbul'da Alevilerin çoğunlukta yaşadığı Gazi Mahallesi'ndeki üç kahvehane ve bir işyeri aynı anda kimliği belirsiz kişilerce bir taksiden otomatik silahlarla açılan ateşle tarandı. Saldırıların sonucu bir kişi hayatını kaybederken, beşi ağır yirmi beş kişi yaralandı. Olayların ardından çok sayıda Alevi, Gazi Mahallesi'nde toplandı, emniyet kuvvetlerinin olaya geç müdahale ettiklerini öne sürerek polis karakoluna yürüdü. Polis halkın

üzerine ateş açtı. Açılan ateş sonucu bir kişi yaşamını yitirdi, çok sayıda kişi de yaralandı. Polisin açtığı ateş sonucu ölenlerin olduğu bilgisi halkın tepkisini çekti, artan tepkiler sonucu mahallede sokağa çıkma yasağı ilan edildi, bir tür olağanüstü hal durumu yaşandı. Olayların seyri bu yönde iken özellikle Hürriyet Gazetesi'nin kullandığı haber dili, haberleri analiz ettiğimiz bölümde görüleceği üzere kışkırtıcı, uzlaşmaz ve nefreti körükleyicidir.

İstanbul Gazi Mahallesi'nde kahvelerin taranması sonrasında çıkan olayların sunumu sırasında Hürriyet Gazetesi'nde sıkça kullanılan iki kavram "provokasyon" ve "dış mihraklar" olmuştur. Olayların sunumu sırasında temel çerçeve şu şekilde kurulmuştur; Olaylar bir takım provokatörlerin işi ve onları yönlendiren bir takım dış güçler, dış mihraklar var. Kolayca yönlendirilen kalabalıklar ise bu kişilerin adeta dolduruşuna gelip, harekete geçiyorlar. Olayların çerçevelenmesinde "kalabalıkların kolayca dolduruşa geldikleri" kanısı önemli rol oynuyor. Bu yönüyle kenar mahalle sakini hem saf, hem de kolayca dolduruşa gelen kalabalıklar olarak temsil ediliyor. Şiddete fazlasıyla meyyal, hisleriyle hareket eden, duygularına hâkim olamayan ve "ayaklandığında" gözü bir şey görmeyen insanlar olarak yansıtılıyor.

Hürriyet Gazetesi yaşanan şiddet olaylarını ve kargaşa ortamını temsil ederken sürekli Gazi Mahallesi sakinlerinin Alevi kimliğine, işsiz – yoksul gençlerin çokluğuna, eğitimsizliğe vurgu yapıyor. Çok çabuk etki altında kalan gençler, eğitimsiz ve işsiz olduklarından ötürü kolay bir şekilde yönlendirilebiliyor, mantıklı ve tutarlı düşünemiyorlar. Yaşananların sürekli olarak "karanlık güçler" ve "dış mihraklar" gibi muğlâk ifadelerle tanımlanması, kenar mahalleyi, gizemli, ürkütücü ve insanın başına gelebilecek hemen her tehlikeli unsurun kol gezdiği bir mekân olarak sunuyor. Gazete burada olayların arkasındaki esas nedeni araştırıp bulmak yerine, yaşananların büyümesinde faturayı Gazi Mahallesi

sakinlerinin yoksul, Alevi ve eğitimsiz olmalarına kesiyor. Bu tip bir kenar mahalle temsili var olan kenar mahalle algısını beslemeye ve büyütme hizmet edecek niteliktedir. Haber başlıklarından ve spotlardan bazılarını baktığımızda bunu net bir biçimde görebiliriz;

- “Alçakça kışkırtma”,
- “Bu hain tuzağa düşmeyeceğiz”, Spot; Karanlık güçler yıllar önce yaptıkları gibi toplumumuzun en duyarlı yerine yine kurşun sıktı. Ama Türk toplumu, kurulan tertipleri bu kez demokrasi ile bozacak..”
- Yaralı asker fotoğrafının altına “taşla yaralan asker” başlığı atılmış. Altına da şunlar yazılmış; “..göstericilerin arasına karışan kışkırtıcıların açtığı ateşe polis karşılık verince kan gövdeyi götürdü..”
- “Filistin Manzaraları”
- “Panzeri ele geçirmek istediler”
- “Yaktılar, yağmaladılar”
- “Bunları aranızda barındırmayın”
- “Askerler de yaralandı” Başı ve kaşı yarılmış, kanlar içinde kalmış asker fotoğrafı.
- Mahalle girişine konulan barikatın kaldırılması kast edilerek; “Komutanın barikat pazarlığı”, “Komutan silahını bırakıp içeri girdi”
- Yabancı basın yorumları; İtalya; Türkiye geriye gitti. Fransa; Aleviler başkaldırdı. İngiltere; 12 Eylül öncesi Almanya; Sanki iç savaş
- “Çocuk ve asker” Askerlerin mahalleliye güven aştığını ifade eden bir asker ve çocuk fotoğrafı
- “Yine Gaziosmanpaşa, yine kanlı pusu” Yaralanan polisler hitaben; “Soğukkanlı polisler” başlığı atılmış. “Kan gölü” atılan bir diğer başlık.

Görüldüğü gibi, Gazi Mahallesi, kanın gövdeyi götürdüğü, anarşi ve kaosun hüküm sürdüğü, başkaldırının, iç savaşın yaşandığı, asker ve

polise saldıran, yakıp yıkan insanların yer aldığı kargaşa içerisinde bir mekân olarak temsil ediliyor. Burada dikkati çeken Hürriyet Gazetesi'nin egemen söylem çerçevesinde bir temsil ortaya koyması, onu beslemesi ve ondan beslenmesidir. Haberlerde, kenar mahalle karşıtlık üzerinden tanımlanıyor, “biz” ve “onlar” ayrımı yeniden üretiliyor. Barikatlarla kapatılan, polise ve askere saldırılan, komutanla pazarlıklar yapılan, komutanın silahını bırakıp girdiği, panzerin ele geçirilmeye çalışıldığı, yakıp yıkan bir anarşi mekânı olarak kenar mahalle söylemine karşılık, mücadele eden, güven ve huzuru sağlamaya çalışan, kafası ve kaşı yarılan, kendini feda eden, kahraman fedakâr asker-polis söylemi yerleştiriliyor. Asker ve polis hâkim sistemi, yani merkezi, kenar mahalleli ise muhalif duruşu, anarşiyi simgeliyor. Esasında, varoşun, korku ve kuşku nesnesi olarak zihinlerde yer etmesi, dolayısıyla kenara itilmeye müstahak bir hüviyete büründürülmesinin temelinde hep bu ikilikler yatmaktadır. Biz-onlar, öteki-beriki, kentliler – varoşlular vs. gibi ayrımlar hep bir ötelemeye işaret eder. Güven tehlikeyi, barış savaşı, huzur anarşiyi daima öteler. Burada önemli olan bu ikiliklerin neye denk düştükleri meselesidir ki, karşı tarafı ya da her türlü melanetin asıl kaynağı olarak hep kenar mahalle mahkûm edilmiş ve o şekilde dolaşıma sokularak bu algının zihinlerde yerleşik hale gelmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Özetle şunu diyebiliriz ki, Hürriyet Gazetesi, Gazi Mahallesi olaylarında kenar mahalleleri “tahrip eden”, “sokağa dökülen”, “taş ve sopalarla askerlere hücum eden”, polis ve askerle çatışan”, yani sürekli bir hareketlilik, kontrol edilemezlik, asilik halinde olan “politikleştirilmiş” aktörler olarak temsil etmiştir. Buna karşılık sistemi temsil eden asker ve polis “havaya ateş açan”, “güvenliği sağlamak için var gücüyle çalışan” “canını vermekten kaçınmayan fedakâr bireyler” olarak temsil edilmektedir. Hürriyet Gazetesi bu ayrımı çok açık bir biçimde sergilemektedir. Zira, çekilen fotoğraflar, alınan bilgiler hep polis ve asker tarafından gerçekleştirilmiştir. Polis tarafında yer alan muhabirler “karşı tarafın hücumlarını” fotoğraflamışlardır. Polise, askere saldıran “onlar”, yani kenar mahalleli “kontrolden çıkmışlar”, her halükarda sisteme, düzene kastetmiş anarşistler olarak temsil edilmişlerdir. Ancak,

özellikle Hürriyet Gazetesi, kenar mahalleyi, sisteme ve yerleşik düzene baş kaldıran, bir başka deyişle isyan eden, kenti kargaşaya sürükleyen, suç ve şiddetin esas sorumlusu olarak kodlamış ve bu şekilde temsil etmiştir.

2.6.2 Göç, yoksulluk ve çarpık kentleşme bağlamında kenar mahalle temsili;

Hürriyet Gazetesi 1996 yılı boyunca yayımladığı kenar mahalle temalı haberlerde kenar mahalleye, kentin bünyesinden çıkarılıp atılması gereken mekânlar olarak yaklaşmış, eğer bu gerçekleştirilemezse bu yerleri, ehlileştirilmesi, hizaya getirilmesi gereken mekânlar olarak temsil etmiştir. Bununla birlikte, bu iddiasına mesnet teşkil edebilmesi için kenar mahalleli kimliğinin şiddet ile özdeş olduğu ve “cahillik”, “görgüsüzlük”, “medeniyetsizlik” gibi kimliği olumsuzlayan temalar ile iç içe geçtiği yönünde bir temsil sergilemiştir.

Hürriyet Gazetesi'nde söz konusu temaların işlendiği haber sayısı 47 dir. Bunlardan bazılarının başlıkları ve spotları şu şekildedir;

- “Ankara nereye?” Spot; Ankara, gecekondü nüfusunun oranı açısından İstanbul ve İzmir'i solladı. Bu gidiş devam ederse, Ankara köy-kent olmaktan çıkıp köy haline gelecek.

Ankara nereye?

Ankara, gecekondü nüfusunun oranı açısından İstanbul ve İzmir'i solladı. Bu gidiş devam ederse, Ankara köy-kent olmaktan da çıkıp köy haline gelecek.

Başkent nüfusunun yüzde 75'i gecekondüde

● Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi ve Kentleşme Uzmanı Prof. Dr. Ruşen Keleş, son verileri göre Ankara'nın, "nüfusunun gecekondüde yaşadığı oran en yüksek kent" olduğunu söyledi. Prof. Keleş, TBMM İstanbul Sorunları Araştırma Komisyonu Raporu'na göre İstanbul nüfusunun yüzde 70'inin, İzmir nüfusunun yüzde 60-65'inin gecekondüde yaşadığını, Ankara'da ise bu oranın yüzde 75'e ulaştığını vurguladı.

Her yıl 18-20 bin konuta ihtiyaç duyuluyor

● Kente göç eden insanların sosyal konut sahibi olamadıkları için gecekondü yaptıklarını belirten Keleş, Ankara'da nüfusun yılda 60-100 bin arttığını, yıllık konut ihtiyacının ise 18-20 bin olduğunu kaydetti. Gecekondü yapmanın zenginleşme aracına dönüştüğünü de vurgulayan Keleş, "Gecekondü yapan kimse, işgal ettiği hazine toprağı üzerinden zengin olmayı amaçladığı sürece sorunu çözemezsiniz. Türkiye'de buna malıya öncelik ediyor" dedi.

"Arsa spekülasyonu ile mücadele edilmeli"

● Prof. Keleş, gecekondü sorununun çözümü için belediyelerle devletin işbirliği yapması gerektiğini kaydetti. Toplu konut üretiminin çözümlerinden biri olduğunu söyleyen Keleş, çok sayıda konut üretmenin birim maliyetleri yüzde 20-25 azaltacağını anlattı. Arsa spekülasyonu nedeniyle arsa fiyatlarının arttığını, konut maliyeti içinde arsa payının yüzde 50'yi geçtiğini de belirten Keleş, "Arsa spekülasyonu ile mücadele edilmeli" diye konuştu.

Hülya GÜZEL

Prof. Dr. Ruşen Keleş

Haberde gecekonduların artışına değil "gecekondü nüfusunun" artışına dikkat çekiliyor. Cumhuriyet'in modern başkentini temsil eden Ankara, "gecekondü nüfusunun" artışı tehlikesiyle modern kimliğini yitirip tamamen "köy"leşecek, dolayısıyla kenar mahalleli nüfus o sürekli tekrarlandığı şekliyle "kenti istila" edecektir. Hürriyet Gazetesi, kenar mahalleleri değil, modern birey kimliğini tehdit edecek olan kenar mahalleli kimliğine vurgu yapıyor. Ankara'nın köyleşmesi gecekonduların sayısının artması ile değil "kenar zihniyetinin" yaygınlaşması ile gerçekleşecektir. Kenar mahalleli sayısının artışı o kadar süratlidir ki, İstanbul ve İzmir'i "bile" sollamıştır. Hürriyet Gazetesi, modern ve çağdaş yaşama biçimine sahip olan bireyleri uyararak önlem alınmasını salık veriyor. Bu yönüyle, gazetenin haberde kenar mahalleliyi modern kenti istila edip, "modern kentliyi" kısa süre içinde kendine benzetecek tipler olarak temsil etmiştir. Oysa tem tersi olmalı, kente göç eden kenar mahalleli, modern kenti benimsemeliydi, ancak

bunun olmaması gazetenin bakış açısına göre “tehlike çanlarının “çalması anlamına geliyor.

- “Küçükarmutlu karıştı” Spot; Üniversite arazisine yapılan 2 gecekondun yıkımını engellemek isteyen maskeli 200 gösterici polise Molotof kokteyli, taş ve sopalarla saldırdı. 10 polis yaralandı. Fotoğraf; Polise taş atan insanlar, panzerin yakılmaya çalışılması, alevler vs

Haberde, kenar mahallelerde gerçekleşen yıkımlarda, konut sahiplerinin yıkımı engellemek için karşı koymaları ile oluşan kargaşa ortamı egemen söylem çerçevesinde yansıtılmış. Sadece 2 “kaçak” gecekondunun yıkımını engellemek isteyen yüzü maskeli, karanlık tipler polise “saldırdı” deniyor. Üstelik taş, sopa ve molotof kokteylleri ile polise yani düzene karşı koyma cüreti gösterdiler. Fotoğraflarda da görülen, polisi taşıyan, panzeri yakan insanlar ve alevlerden oluşan bir kaos ortamı temsil ediliyor. Burada, gecekondun sahiplerinin hangi sebeplerle bu yola

başvurdukları, içinde buldukları koşullar yer almazken, egemen, sistem yanlısı söylem yeniden üretilerek pekiştiriliyor, polise “saldıran” kenar mahalleliler, düzeni sarsan esrarengiz tipler olarak temsil ediliyor.

- “Burası başköy” Spot; 4 gündür süren yağışlarla ortalık çamur deryasına döndü.

Haberde, Ankara'nın başkent olmasından hareketle yağışlarla gelen çamur deryasının ardından “kent”, “köy” e döndü deniliyor. Yağan yağmurun ardından ortaya çıkan çamur deryası, ancak köylerde, “kent” olmayan yerlerde, modern asfaltlara, kanalizasyonlara sahip olmayan yerleşim yerlerinde görülebilir. Haberde, yağışın etkilediği kenar mahallelerden bahis açılmıyor, çünkü kentin “merkezi”nin tıpkı doğru dürüst yolu, kanalizasyonu olmayan kenar mahallerde olduğu gibi çamur deryasına dönmesi haber değeri taşıyor. “Asıl” yerleşim alanı kentin merkezi olduğundan ötürü, oranın köylere ya da kenar mahallelere benzemesi çamur deryasının sorun olarak tanımlanmasını sağlıyor. Aynı

şey kenar mahallelerde gerçekleştiğinde bu “olağan” karşılanıyor. Orası, kıyıdadır, bakımsızdır, bunu hak etmezler, kente gelmelerinin cezasını çeksinlerdir zira. Hürriyet Gazetesi bu haberde “kentten kenarlaşmasını” tam sayfa yansıtırken, kenarın derinleşen sefaletini “olağan” olarak temsil ediyor.

- “Ablanın aşk kaçamağı kardeşi çıldırttı; 4 ölü”

Ablanın aşk kaçamağı kardeşi çıldırttı: 4 ölü

İmam nikahlı ablası, son sevgilisinin evinden hamile dönünce silaha sarılan 20 yaşındaki genç, iki ayrı yere baskın düzenledi. 4 kişi öldü, üç de yaralı var.

Çıldırtan tartışma Gaziosmanpaşa'da ayakta Murat Çetin, mahallede ablası için yapılan dedikodular yüzünden ortalık kan gölüne çevirdi. Çetin, bir süre önce evi terk ederek meyhaneci Kazım Kısa'yla birlikte yaşayan, ablası Sevcan Çetin ve imam nikahlı kocası Taci Bozdağ ile tartıştı. Eniştesinin ablasını başka erkeklerle peşkeş çektiğini iddia eden genç, tartışma sırasında çılgına döndü.

İki ölü var Tartışmanın büyümesi üzerine tabancasını çeken Çetin, ablasını ve eniştesini kursun yağmuruna tuttu. Çap-kın abla Sevcan Çetin ile Taci Bozdağ ağır şekilde yaralandı ve kaldırıldıkları hastanede öldü. Sevcan Çetin'in cinayet tanığı 6 yaşındaki oğlu yaşanan taraftan evden uzaklaştırıldı. Katil genç ise elinde silah, olay yerinden kaçtı.

Meyhane bastı Çılgın genç, daha sonra ablasının birlikte olduğunu öğrendiği Kazım Kısa'nın bir kilometre ilerdeki birahanesine baskın düzenledi. Masada oturanların şaşkın bakışları arasında silahını Kazım Kısa, Dilaver Kısa ve masadaki İsmet Aydın'ın üzerine boşalttı. Kazım Kısa, kaçarak ölümden kurtulurken, Dilaver Kısa ve İsmet Aydın mermilere hedef oldu ve yaşamlarını yitirdi.

Müthiş iddia Karlı baskında Hükümdar Çiğ, Seyitmuz Delik ile garson Faik Demir de yaralandı. Bu arada katil, karakola giderek teslim oldu. Baba Neşet Çetin, "Kızım altı ay önce Kazım'la kaçtı, daha sonra hocasına döndü. Kocası eve devamlı erkek getirip kızını peşkeş çekiyordu. Murat defalarca uyardı. Ancak ne kızım, ne de kocası dinledi" dedi.

ÖLÜMLERİN İLİŞKİSİ İmam nikahlı kocasının evinden ayrılan Kazım Kısa ile yaşadığı ilişki hamile olan Sevcan Çetin'in bu kaçamağı yüzünden tam bir yasa oldu. Genç kadının kardeşi silahıyla ölüm saçtı.

Söbör ARSLAN - TOYGUN ATRILA / İSTANBUL

SAVAŞ ALANI GİBİ Ablası ile imam nikahlı eşini öldüren Murat Çetin, daha sonra, ablası ile dost hayatı yaşadığı keri sürülen Kazım Kısa'nın içki içtiği meyhaneyi bastı ve dehayet saçtı.

Öldürülen enişte Taci Bozdağ
Kazım'ın kardeşi Dilaver Kısa öldü.
İsmet Aydın içki masasında canı yandı.

Haberde, gecekonduya yaşayan ablasının erkek arkadaşıyla yaşadığı ilişki neticesinde hamile kalışı sonrasında, ablanın erkek kardeşinin ablasının aralarında bulunduğu 4 kişiyi öldürmesi konu ediliyor. Gecekonducularda hayat süren insanların kentli bakış açısıyla “eğitimsiz, geleneksel ve dar bakışlı” olarak kodlanmaları haberde de kendine temsil buluyor. Modern kent kültüründe özgür, kendi iradesiyle hareket eden, rızası istikametinde erkek arkadaş edinebilen “hür” kadın imgesinin karşısına, kenar mahallelerin taassubu altında ezilen, hürriyeti olmayan,

erkek egemen kültürün biçimlendirdiği bir ortamda yaşamak zorunda bırakılan “ev kızı” portresi yerleştiriliyor. “Namus meselesi” olarak ifadelendirilen bu durum gecekondularda yaşanan cinsiyetçi şiddetin kadına yönelmesinin göstergesi olarak kullanılıyor. Haberde, hislerine hâkim olamayan, her an kontrolden çıkan kenar mahallelinin sunumu söz konusudur. Bu yönüyle Hürriyet Gazetesi, kenar mahallelileri, kentli, özgür ve iradesine göre biçimlenen birey yerine, hissi, geri kafalı, şiddetle yöğrulmuş kenar mahalleli tipi olarak temsil etmiştir.

- “Siirtli popçudan İstanbul şarkısı” “İstanbul’un suçu yok suçu biziz”

Haberde İstanbul'a göç eden pop şarkıcısı Cüneyt'in, yaptığı şarkıda İstanbul'un göçlerle birlikte daha karmaşık bir mekân haline gelmesinin sorumlusu olarak şarkıcının “biz” dediği göç edenler gösteriliyor. Popçunun Siirtli olmasının özellikle belirtilmesi Güneydoğudan İstanbul'a yönelen göçlerin şehri yaşanmaz hale getirdiğinin belirtilmesi anlamına geliyor. İstanbul'un kent yaşamının çekilmez hale gelişi, keşmekeşin artışının, yegâne müsebbibi olarak kente göç yoluyla gelip yerleşen “kenar mahalle”

sakinleri gösteriliyor. Hürriyet Gazetesi, bunu birinci ağızdan birinden, hem göç etmiş, hem Siirtli olan hem de egemen söylemi benimsemiş bir kişiden aktararak adeta kenar mahalleliye kendi “suçunu” itiraf etme fırsatı sunuyor. Göç edenlerin, kente gelip “kenar mahalleli” olan bu insanların, kentin kent olmaktan çıkarılmasının sorumlusu olarak temsil edilmesi Hürriyet Gazetesinin kenar mahalle algısı ve kurgusu ile doğru orantılıdır.

- “Gecekondularda cinsel şiddet”

Haberde, gecekondularda kadınlara yönelen cinsel şiddetin boyutları anlatılıyor. Hürriyet Gazetesi'nin bu haberinde, kenar mahallelerde erkek egemen söylemin hâkim olduğu, kadınların söz hakkının olmadığı, kadınların erkeğin tahakkümü altında bir yaşam sürdürdükleri yönünde bir temsil görülüyor. Hürriyet Gazetesi'nin, kenar mahallelerde, kadınların eşlerinden cinsel şiddet gördükleri, cinsel istismarın yaygın olduğu, kadına

biçilen rolün evi ile sınırlı olduğu, bu tip bir muamelenin normal görülmesi gerektiği gibi, zira bunun “onların” doğasında olduğu yönünde bir temsil sergilenmiş. Kenar mahallede, varsa kadına yönelen her türlü şiddetin nedenlerinin tespiti ve çözüm için nelerin yapılabileceği yerine, kenar mahalleleri her türlü geri kalmış uygulamanın mekânı olmanın yanında “cinsel şiddet”in de mekânı olarak temsil etmek Hürriyet Gazetesinin kenar mahalle temsiline dair bir başka temsil tarzı olarak karşımıza çıkmaktadır.

- “Doğanın acı intikamı” Spot; İzmir’deki sel felaketi hatalı yapılaşmayı yine gündeme getirdi. Dere yatağındaki gecekondulaşma faciayı büyüttü. Doğa, intikamını acı bir şekilde aldı.

Haberde, gecekondulaşma “suç”, yaşanan sel felaketi ile kişileştirilen “doğa”nın “intikam alan” olarak sunulması Hürriyet Gazetesinin bu haberi temsiline ilişkin fikir vermeye yetmektedir. Dere yatağına gecekondulaşma yapmak “suç” ise neden yerel yönetim tarafından zamanında engellenmediği ya da imar affı getirilemediği yönünde “çözüm” odaklı bir

yerleşimler, kentliyi canından bezdiren, kenti yaşanmaz kılan, kenti güvensiz bir alana çeviren alanlar olarak temsil edilmiştir. “Kent içinde kent” olgusuna kapı aralayan hiç kuşkusuz kentin özgür kılan havasında her yere girip çıkmaya çalışan, tabiri diğerle, kente tutunmaya çalışan bu yeni tiplerin ortaya çıkmasıdır. Bunun karşısında çare kent içinde kent denen “korunaklı”, aynı zihni arka planı ve yaşam biçimini paylaşan insanların bir araya gelerek yeni “kentler” kurmaları yer almaktadır. Hürriyet Gazetesi, bu yeni tiplerden “rahatsızlık duyan” kentin asıl sahiplerini, kent içinde kent şeklinde bir yapılanmaya mecbur edilmelerinin müsebbibi olarak kenar mahalle oluşumlarını ve sakinlerini gösterir gibidir. Ortaya koyduğu temsil, kentin yaşanmaz kılan ve kentin havasını bozanın yine bu mahalleler olduğu yönündedir.

- “Gecekonduılara seçim katına” tepki yağıyor.” Spot; RP’li Ankara Büyükşehir Belediyesinin gecekondularda kat artırımı kararı “kent aleyhine” bir seçim yatırımı olarak değerlendirildi.

Gecekonduılara seçim katına tepki yağıyor

RP’li Büyükşehir Belediyesi’nin gecekondularda kat artırma kararı, kent aleyhine bir seçim yatırımı olarak eleştirildi. Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Melih Gökçek’in seçim adaylarına girme izni aldığı karar, üniversiteler, odalar ve eski yerel yöneticiler büyük tepki gösterdi.

BEDELİNİ SEHİRLİ ÖDEYECEK
ODTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir Bölge Planlama Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Tamsa Şenyapalı, Ankara’nın yapılaşma hızının her kent olduğuna kıyasla çok daha hızlı olduğunu belirterek, kararın kent aleyhine olduğunu söyledi. Şenyapalı, “Kent için yapılabilecek en kötü işlemlerden biri, Teknolojinin bu denli ilerlediği bir çağda kimseye danışmadan alınan bu kararın bedelini şehir ve şehirliler ödeyecek” dedi. Prof. Şenyapalı, kat artırmanın getireceği nüfus artışının, zaten altıyapı yetersiz Ankara’ya baskı yapacağını söyledi.

Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi Kentleşme Uzmanı Prof. Dr. Hasan Keleş, bu tür kararların bilimsel araştırmalara dayanması gerektiğini kaydetti. Keleş, “Karar seçimlere az süre kala alındı. Bu tür kaidemacılara yıllardır tanık oluyoruz. Barınma dışgularını ey avıdığa için sömürmek yeni bir olay değil. Çevre bilinci ve yurttaşlık kültürü geliştikçe çirkin politikacılar bu fırsatı yakalayamayacaklar” diye konuştu.

KARAYALÇIN: İZMİR’DEN DERS ALINMALI
Büyükşehir Belediyesi eski Başkanı

RP’li Melih Gökçek’in, gecekondu bölgelerinde imar islahat planlarında öngörülen kat adedini artırma kararı, üniversitelerin, odaların ve eski başkanların tepkisini topladı.

Karayalçın kat artırma eleştirildi.

Gökçek son kararıyla tepki topladı.

bu Büyükşehir Meclis kararlarının değiştirilmesi için çaba harcamaaya çalışıyorum.”

ALTINSOY: KARAR HATA. AMA...
ANAP’lı Büyükşehir Belediye eski Başkanı Mehmet Altınsoy ise, nüfus yoğunluğunun artırılması bakımından kararın hatalı olduğunu, ancak gecekondu bölgelerine müteahhifleri ödememek açısından yararlı olabileceğini söyledi. Altınsoy, “Yeni yarıyı dışarı yarıyı boş bırakmak meşhurdur” dedi.

TASDELEN: GÖKÇEK’İN YETKİSİ YOK
Çankaya Belediye Başkanı Doğan Tapdelen de 2001 sayılı yasaға göre kat izninin ilçe belediyelerine yetkisinde bulunduğunu savundu. Tapdelen, “Gökçek yetkisinde olmayan ve bazı bölgelerde zaten uygulanan bir konuyu ‘Ben veriyorum’ diyerek seçim yatırımına dönüştürmeye çalışıyor” diye konuştu.

KENTE KARŞI SUÇ DUYURUSU
Şehir Planlarcıları Odası Başkanı Hemi Zı Sommez de yaptığı değerlendirmede, kentlerin geleceğini tehlikeye atan bu tür kararlara karşı olduğunu savundu. Bu 27 Mart yerel seçimlerinden önce bu tür seçim yatırımları konusunda “Kente karşı suç duyurusu” başlıklı bildiri yayınladıklarını hatırlatan Sommez, kat artırma kararlarıyla kentlinin düşük standartta bir konutla yaşamaya mahkûm edildiğini vurguladı.

Ankara, Gökçek’in seçim öncesinde aldığı ‘gecekonduılara kat artırma’ kararını konuşuyor. Kentin geleceğini düşünen tüm çevreler bu karara karşı çıkıyor. Murat Karayalçın da, gecekonduılara kat artırma kararını ‘seçim rüyeti’ olarak değerlendirdi. ‘Ankara’da nüfus yoğunluğunun azaltılması gerekirken, bu kararlar mevcut yerleşim dokusuna Eskişehir kenti büyüklüğünde bir nüfus eklenecek ve Ankara yeni sorunlarla karşı karşıya kalacak’ dedi. Ankara ve İstanbul belediyelerinde, bu kentlerin gelecekteki aleyhine birçok kararlar alındığı savunulan Karayalçın, şunları söyledi: ‘Kentlerimizizin, insanlarımızın geleceği üzerinde siyaset yapılmaz, seçim risiyle verilmemez. Çarpık yapılaşmanın İzmir’de yol açtığı faciaı da gözünde bulundurarak, tüm siyasi parti yöneticilerimizi ve başta tarafızız Köşleri Bakanını olmak üzere tüm ilgilileri Ankara ve İstan-

Kente ait olan yapıların kat artırımı “kent lehine” bir uygulamaya işaret ederken, fırsatçı gecekonducuların, kendi zihniyetleri paralelinde düşünen bir belediyenin sunduğu fırsatı ganimet bilerek girişeceği yapılaşma “kent aleyhine” bir tablonun meydana gelmesine işaret etmektedir. Hürriyet Gazetesinin sunduğu temsile göre, gecekonducuların sayısının artması kentin, gecekonducuların sayısının artması kentlilerin aleyhine bir durum ortaya çıkarmaktadır. Gecekonduculara göz yumulması, onların da bunu “fırsat” görüp uygulaması kenti tehdit eden, ileride modern kent yaşamını öldürebilecek bir sürece işaret etmektedir. Gazete’nin sunduğu temsil, klasik seçkinci ve sistem yanlısı söylemini aşmadığını göstermektedir.

Özetle diyebiliriz ki, Hürriyet Gazetesi’nde yer alan kenar mahalle temsilleri, gazetenin onları tanımladığı ve zihninde oluşturduğu anlam kalıpları içine hapsederek, gördüğü ya da görmek istediği şekilde temsil ettiklerini göstermektedir. Kurucu ideolojiye sadakatle bağlı olduğunu ilan etmekten kaçınmayan gazete, bunun gerekleri olan modern yaşam ve akılcı – bilimsel düşünüş paradigmasına bağlı olan taraf olması itibariyle, doğal “karşı” tarafı olan kenar mahalle imgesini mümkün olduğunca dışarı, öte, kuşkulu imgeleri ile tanımlamıştır. Hürriyet Gazetesi, kendi gibi yaşamaya ve düşünmeye başladığı anda ve ehlileştiği zaman onlara müdahale etmeyen, ama kendi paradigmasına aykırı davrandığı zaman onları adeta aforoz eden bir mantığı seslendirmektedir.. Buna bağlı olarak, Hürriyet Gazetesi’nde Kenar mahalle temsilini daha net bir biçimde görebilmek için, Sevda Alankuş’un “medyada ötekiler” in temsiline ilişkin yaptığı saptamadan ilham alarak bir tasnif yapmak uygun olacaktır. Buna göre, Hürriyet Gazetesinin kenar mahallelileri, işledikleri ya da işleme potansiyeli taşıdıkları suçun şiddetine göre,

1)“Aramıza alınıp normalleştirilebilecekler”, bunun mümkün olmadığı düşünüldüğü halde de ya,

- 2) “teşhir, ihbar edilip cezalandırılması gerekenler” ya da daha da
 3) “marjinalleştirilip, safra olarak atılması gerekenler” olarak gösterime
 soktuğu söylenebilir.

3) Anarşi, terör, sapkınlık, yobazlık ve pop kültür bağlamında kenar mahalle portresi;

Kenar mahalle derken medyada egemen söylemden dışlanmış ve öteki olmaya mahkûm edilmiş olanların, ehlileşip egemen söyleme eklemeli olduğu ölçüde dışlanmanın yerini kabule bırakacağını anlatmaya çalışmıştık. Bunun yanında özellikle medyanın genelinde görülen ve hususiyile Hürriyet Gazetesi'nin çizdiği kenar mahalle portresi, temsilin niteliğini ve adil olamama sorunsalını daha net anlamamıza yardımcı olacaktır. Medya'nın büyük oranda benimsediği egemen söylem ve bunun içinde yeşermiş olan “biz” ve “onlar” ayrımına dayalı karşıtlık söylemi, tüm diğer öteki portrelerinde olduğu gibi kenar mahalle portresinin inşa edilmesinde de başat konumda yer almıştır. Kenar olarak nitelendirilen yerleşimlerin sakinlerinin de bu durumun doğal sonucu olan “kenardakiler” olması gerekmektedir. Kenardakiler olarak tanımlanan yerleşimciler, merkezdekilerin zihinsel birikimlerinin ve faaliyetlerinin yönü ve biçimi temel alınarak farklı bir form olarak sunulurlar. Merkez ve ona dayalı eylem ve faaliyetleri içselleştirip uygulayamayan, “doğal” merkezden olmayan olarak kurgulanan kenar mahalleli, söylemsel ya da davranışsal bir dışlanma – öteleme içine hapsedilir. Bu açıdan Hürriyet Gazetesi ve egemen söylem kalıpları içindeki genel medya söylemine bakıldığında kenar mahalle portresi noktasında bariz bir farklılık göze çarpmamaktadır.

Kenar mahallelilerin, inşa ettikleri gecekondu ile işgalci, fırsatçı, ticarileşip rant elde eden, haksız kazanç sağlayan olarak tanımlanmalarının

yanına, özellikle 1970'lerden sonra yaşanan kamu yönetimi reformlarıyla "ıslah edilmesi ve engellenmesi gereken", bu kapsamda "kontrol" altına alınmasına gerek duyulan yerler eklenmiştir.¹⁰⁴ Ticarileşmenin artması, hemşehrilik ilişkilerinin yaygınlaşması ve yapılan yasal düzenlemelerle gecekondü yapılaşmaları kabul edilmeye başlanmış, kenar mahalleler "zoraki" nedenlerden ötürü kabul edilmiş olan yerler olarak nitelendirilmiştir.

Kenar mahalleler, bireysel özgürlüklerin yerini akrabalık bağlarının, komşuluk ilişkileri ve topluluk sorumluluklarının aldığı, insanların geleneklerle bağlarını koparmadan, geçmişle iç içe yaşamak zorunda oldukları mekânlardır. Buna göre kenar mahalle sakinleri de, kenar mahalleden olduğunu belli eden, toplumun ve yaralı bilinçaltılarının kıskacında, ötekileşmiş, uyumsuzlaşmış insan tipleridir. Hapsedildikleri anlam kalıplarından sıyrılmak için ne kadar çaba sarfederlerse etsinler bu beyhude bir çabadır. Ekonomik olarak refah düzeyine ulaşıp kent içinde kendine yer bulsalar bile, konuşmaları, tavır ve davranışları gibi gösterenler aracılığıyla bir biçimde "kentten" olmadıklarını belli edeceklerdir. Bu nedenle onlar, toplum içerisinde ama toplumdaki soyutlanmış, ayakta kalmak için geleneklere sarılan ama bu geleneklerle boğuşan, dayanışmadan yoksun, çaresiz kişilerdir. Taşıdıkları değerleri süreç içerisinde bir saplantıya ve ardından koyu bir kötülüğe dönüşür; "gülünç bir yaratıktır bu, ne melek ne şeytan, "evrende kendine yer bulamayan" uyumsuzun biridir. Sorun ondadır. Sorun başkalarında değil uyumsuz olandadır, ama uyumsuzların cehennemi de başkalarıdır.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Eylem Ümit, **Mekândan İmkâna, Çocuk Suçluluğunun Habitusu Ceza Ehliyeti İlişkisi**, Ankara, Ankara Barosu Yay., 2007, s.145.

¹⁰⁵ A. Ömer Türkeş, **Orada bir taşra var uzakta..**, Der, Tanıl Bora, **Taşraya Bakmak**, Ankara, İletişim Yay.,2005, s.198

Kenar mahalleli olmak yetersiz ya da engellenmiş bir sosyal / kültürel statüyü de imliyor. Bu yüzden kenar mahalle dar bir ufka, taassup mahsulü bir alana işaret eder. Kenardan merkezin işine yarayacak bir renk, bir ses çıkmaz,merkezin ürettiklerine alkış tutup pohpohladıkları ölçüde merkeze “yaklaşabilirler.”

Kenar mahalleler, ancak seçim gibi vesilelerle, çok çarpıcı bir olaya sahne olduklarında ya da medyatik-meşhur bir figürün gerçekleştirdiği “ziyaret”le ve farklı folklorik öğelerle “gündeme” gelebiliyor. Gidilen mekân adeta ötelerde, uzaklarda egzotik, gizemli bir mekân olarak kuruluyor. Kenar mahalle insanı genelde hayret ederek yaşar. Merkezdeki her türlü gelişmeyi büyük bir merakla ve şaşkınlıkla izler. Çünkü kenardaki mahrumiyete karşı kendinde bulunmayana dair bir refleks geliştirir. Merak ettiğini hiçbir zaman elde edemeyeceğini düşündüğünden, onunla kendisini özdeş görme içgüdüsünden de vazgeçemeyeceğinden onu taklit etmekten başka bir şey yapamaz. Merak ettiğiyle bir şekilde karşılaşınca da hayret etmekten kendini alamaz, şaşırır, şaşırtır.

Kenar Mahalleleri / varoşları en çok hatırlayanlar polisiye, korku, fantastik türlerde yazarlar olmuştur. Bunda artık okuyucu kesimine uzak, yabancı ve egzotik gelen kenar mahallenin tuhaf ve dehşet verici bir atmosferi taşıması kadar, varoşları ve kenar yerleşimleri sürekli korkunun değişmez mekânı olarak kuran Dünya ve Türk sinemasının zihin dünyamızda meydana getirdiği takıntıların etkisi vardır. Kenar mahalleyi suçun, şiddetin ve korkunun mekânına dönüştüren bir anlatım biçimi, merkezin kenarı yuttuğu ve unuttuğu günümüzde, kenar mahallenin medyada yer bulabilmesi ancak ürkütücülük ve normal dışılığıyla mümkün olabiliyor. Kenar mahallede yaşayan ve suça karışmış kimi çocuklarla yaptığı söyleşi de Eylem Ümit’in aktardıklarıyla kenar mahalle portresinin inşa edilmesinde kullanılan başka parametrelere de ulamış olacağız. Kenar

mahalle, merkezdekiler için bir bütün olarak nasıl “lekeli ve tehlikeli” ise, merkez de kenardakiler için nezih ve mutena bir yaşamın mekânsal simgesi olmaktadır. Bu nedenle çocukların algılarında merkez, bir anlamda karşı ufuklar, mekânsal sınırlarla belirlenmemekte; bir yaşam biçimini ifade etmektedir. “Daha kültürlü insanların arasında yaşamayı isterdim. “Sizin gibi hocaların, psikologların ne bilim üst insanların arasında...” “ Daha terbiyeli, ahlaklı çocukların oturduğu bir yerde olmak isterdim. Evler ucuzladı it kopuk Fatih’e doldu...” “Her gün kavga olmayan bir yerde yaşamak isterdim. Benim arkadaşımın üç tane parmağını kesmişler mahalledekiler. İnfaz etmişler...”¹⁰⁶ Kenar mahallenin çocukları, kendilerine göre karşıda kalan tarafı “kent merkezi – çarşı” olarak kodlamışlardır. Kavga gürültünün olmadığı, “infaz”ların yaşanmadığı bir dünyada yaşama arzuları, bu tip “hadiselerin” yaşanmadığı merkeze öykünmelerini sağlamaktadır. Böyle bir tahayyül, kenar mahalleli portresine denk düşmektedir, zira merkez hep öykünen, ulaşıma isteği bitmeyen bir masallar ülkesidir kenar mahalleli için.

Merkeze göre kenar mahalle, bazen kendindeki “bencillik”, “sahtelik”, “yapaylık” ve “kirlenmişliğin” karşı kutbunu oluşturur ve “diğergamlık”, “sahicilik”, “doğallık” ve “saflığın” yurdu olarak kutsanır, bazen de “medenilik”, “incelik”, “olgunluk”, “görmüş geçirmişliğin” yurdu olarak görülen kentin, “barbar”, “kaba”, “çocuksu” ve “görmemiş” karşıtı olarak aşağılanır. Elbette aynı türden müphem, kararsız ve abartılı bir yaklaşım, kenarın merkeze bakışına da damgasını vurur. Doğal olarak, bu türden –birbirini götüren- karşılıklı “kutsama” ve “aşağılamalar” merkez ile kenar arasındaki diyalog imkânlarını sıfırlar.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Eylem Ümit, **Mekândan İmkâna, Çocuk Suçluluğunun Habitusu Ceza Ehliyeti İlişkisi**, Ankara, Ankara Barosu Yay., 2007, s204.

¹⁰⁷ Şükrü Argın, **Taşraya içeriden bakmak mümkün müdür?**, A.g.e, s.281.

DEĞERLENDİRME

Çalışmamızın sonucunda, birbirinden farklı bakış açılarının biçimlendirdiği algılardan oluşan kenar mahalle tasavvurları olduğunu söylemeliyiz. Modernizmin zihni yapısını inşa eden anlam kalıpları, modern insanların yaşadığı, modernitenin tezahürleriyle donanmış kentlerde kendini göstermektedir. Kenti kent yapan değerler, modernitenin aydınlanmadan tevarüs ettiği düşüncelere dayanmaktadır. Buna göre maddi dünya özünde, aklın rehber kabul edildiği, insanı kendisi için yaşamaya davet eden, kentli düşünme biçimine aykırı bakış açılarının tehlikeli addedildiği, farklılıklara tahammül gösteremeyen niteliklere sahiptir. Bu yönüyle modern kentler, kendisine yönelen göçleri hoş karşılamamış, süreklilik arz eden yer değiştirmelere reaksiyon göstermiştir. Bu nedenle göç ve sonucunda gerçekleşen toplumsal değişimleri anlamlandırabilmek için, modernite ve getirdiği dinamiklerin bir arada düşünülmesi gerekmektedir. Modernitenin altını oyan işlevi ile göçün, modernite sorgusu önemlidir. Çünkü işleyen bir modernitenin varlığı göç ile anlamsız ilan edilmekte ve aslında sanıldığı kadar aksine bir modern gelişim seyri olmadığı ileri sürülmektedir. Ian Chambers'ın da belirttiği gibi, küresel düzlemdeki insan göçleri modernitenin çekirdeği olan kent mekânını dönüşüme uğrattığı gibi, ulus-devlet sınırlarını ya da Birinci Dünya ve Üçüncü Dünya gibi ayrımları da muğlâklaştırmakta ve eski açıklama kalıplarını geçersizleştirmektedir. Ona göre bu sürece, farklı tarih ve hafızaların iç içe geçip harmanlanması, tekil kimlik kurgularının parçalanması ve dilin melezleşmesi eşlik etmektedir. Göçün beraberinde getirdiği toplumsal değişim sanıldığı kadar kolay olmamıştır. Özellikle çoğu daha iyi yaşama maksadıyla yapılan kitlesel göçlerin yöneldiği, iyi bir hayatın umudunu bünyesinde barındıran modern kentler bu yönelişe karşı bir duruş sergilemişlerdir. Kente gelip yerleşen göçmenler, ilk planda kentin çeperlerine yerleşmiş, buralarda tek katlı gecekondu inşa ederek kalıcı olmaya başlamışlardır. Terör, yoksulluk, işsizlik gibi nedenlerle kente göç eden bu insanlar kentliler tarafından "kenar mahalleli" kimliği ile tanımlanmışlardır.

Kendilerini kentin asıl sahibi olarak gören bir kesim için onlar, “yaklaşılması gereken”, “ne yapacağı belli olmayan”, “göründüklerinde ürperti duyulması gereken”, yaşadıkları mekânlar ise “akşam olunca geçilmemesi gereken”, “tek gözlü odalarda kim bilir nelerin yapıldığı” tuhaf mekânlardır. Modern kentli için herkes kendi konumunu bilip ona göre davrandığı sürece sorun yaşanmamaktadır. Sorun, kenar mahallelilerin kenti paylaşmayı talep ettiklerinde yaşanmaktadır. Ekonomik, sosyal ve kültürel yönleriyle topyekun bir paylaşma talebi, onları “istila grupları”, “ her yeri işgal eden tuhaf insanlar” haline getirmektedir. Daha iyi şartlarda yaşama umudunun beslediği talepkar tutum, kentli için kaygı ve korku anlamına gelmektedir. Bu kaygı ve korku, kenar mahalleli kimliğine hapsedilmiş, ötekileştirilen, gerek zihni gerekse de maddi dışlanmaya maruz bırakılan yeni bir toplumsal mekân oluşturmuştur. Dostoyevski’nin “insanlık şöleninden kovulanlar” dediği bu insanların yaşadıkları mekânlar, yaşanan olumsuz olaylarla anılmakta ve kentli için haklılığın göstergesi olarak kabul edilmektedir. Özellikle 1995 yılında Gazi Mahallesi’nde yaşanan olaylar kenar mahalleleri bir anda ülke gündemine taşımış, neler olup bittiği konusunda birbirinden farklı görüşler öne sürülse de, suçlu olarak yine kenar mahalleliler mahkûm edilmiştir. Bu noktada özellikle medyanın kenar mahallelere bakış açısının nasıl olduğu, haber pratiğinde başat olan unsurun bu bakış açısı olduğunu düşündüğümüzde daha da önem kazanmaktadır.

Bir anlamın inşa edilişi olarak haber, onu oluşturan bireyin fikri yapısı ve anlam dünyasından bağımsız değildir. Habere konu olan olaya bakanın baktığı yer, önemseydiği noktalar ve haberini üzerine kuracağı mantık örgüsü haberin oluşumunda başat konumda yer almaktadır. Haber yapılırken, haberi ilginç hale getirmeye ve okuyan/izleyende şaşkınlık meydana getirmesine önem gösterilir. Bu yapılırken karşıtlıklar kurularak zıtlıkların meydana getirdiği “güvensiz” bir dünyada yaşadığımızı dair mesajlar verilir. Bu süreç, haberi oluşturanın kendi bakış açısı ve anlam dünyası içinden dolaymlanarak oluşturduğu bir süreçtir. Dolayısıyla kurgu olmakla birlikte,

kategorize edicidir. Olay ve olguları kendi bakış açısı çerçevesine hapseder, onu kimliklendirir, kendisini ifade etmesine olanak tanımaz. Haber, insanları farklılaştıran özellikleri, birbirinin yaşama alanına ve varoluşuna tehditmiş gibi sunmaktadır. İyi ile kötü arasındaki, biz ile onlar arasındaki ayrımı kategorik olara kurmaktadır. Haber böylece okurunu, anlattığı olayla ilgili taraflardan biriyle özdeşleşmeye teşvik etmektedir. Kenar mahalle haberlerinin genelinde görülen, “biz ve onlar” ayrımının kategorik olarak kurulmasından başka bir şey değildir. Böyle bir kategorizasyon süreci, önce zihinlerde başlamış, maddi dünyaya taşınarak görünür hale getirilmiştir. Haber ise bu ayrımın daha da belirginleşmesi ve kalıcı hale gelmesine aracılık etmiştir. Bu karşıtlıkta “biz” modern kent yapısını ve sistemi, “onlar” ise kenar mahalleyi, sistem muhaliflerini temsil etmektedir. Buna göre “biz” usule uygun, medeni ve kabul edilebilir olanı, yani herkesin uyduğu takdirde insanca yaşayabileceği bir yapının sakinlerini imlemektedir. “Onlar” ise kendisine dayatılanı reddeden, yola gelmez, akıllanmaz, sistemin altını oyan ve her halükarda yola getirilmesi gereken bir yapının sakinlerine işaret etmektedir. Bu yönlerinden dolayı ötekileştirilmeli, hâkim söylemden ve yaşam alanından dışlanmalıdırlar. Dışlanmışlar, her halükarda “normu ihlal” edenlerdir. Onları “vitrinin dışı” ve “haritanın dibi” yapan şey “norm” denilen egemen/hakim yapıya eklememeleridir. Üstelik dışlanmışlıklarına neden olan, dışlanma sürecini yaratan bizzat kendileridir. Dışlanmamak için ellerinden geleni yapmamışlardır. Hal böyle olunca onları dışlamaktan daha “norma uygun” davranış da düşünülemez. Hürriyet Gazetesi’nde yayınlanan haberlerde görülen, hâkim yapıya ters gelen her türlü eylem ve söylemin bu bakış açısının biçimlendirdiği anlam kalıplarının dışına itilmesidir. Bu aynı zamanda kitlelerin, okuyucu/izleyici gözünde olumsuz/negatif algılamalara maruz kalmasına neden olmakta, küresel ölçekte bir dışlanma sürecine dâhil olmalarına neden olmaktadır. Medya’nın, özellikle Hürriyet Gazetesi’nin seçkinci/modernist bakış açısının yeniden ürettiği medeni olmayan ve sistem karşıtı algısı haberler yoluyla dolaşıma sokulmaktadır. Bunu tetkik edip kabullenme mekanizması olmayan izleyici/okuyucu gözünde bu algı kalıcı

hale gelmekte, kenar mahalleler her halükarda “tuhaf ve korkulası yaratıklar” olarak kabul edilmektedir.

Genelde yazılı/görsel medyada özelde ise Hürriyet Gazetesi’nde kenar mahallelere yaklaşımın sorunlu olduğunu söyleyebiliriz. Haber toplama ve yazma pratikleri, habercilik ilkeleri ve -eğer varsa- habercilik etiğini bir arada düşündüğümüzde, kenar mahalle konulu haberlerin adil bir temsil sergilemekten uzak olduğunu belirtmek gerekir. Günümüz medya perspektifinden bakıldığında kendini tarafsız ve objektif görmeyen medya organı yoktur. İncelediğimiz göç, varoş, gecekondulu imgeli haberlerin hemen hepsinde yanlı olduğu aşikar olan bakış açıları medya için “tarafsızlık” “nesnellik” adı altında meşrulaştırılmakta, hayata tutunma çabası kalkışma olarak takdim edilerek “kenarın korkutuculuğu” haklılaştırılmaktadır. Medyanın genel anlamda tarafsız ve nesnel olmadığını/olunamayacağını bildiği halde belli ekonomik ve politik çıkarları uğruna bunu böyle kabul ederek meşrulaştırdığı düşüncesindeyiz.

Hürriyet Gazetesi kendisini farklılıklara saygılı, her türlü düşünceye açık ve adil bakış açısına sahip bir yayın organı olarak tanımlamaktadır. 1995 yılını kapsayan 1 yıllık süreçte incelediğimiz haberlerde, haberin spotundan içeriğine, fotoğrafından gazetede kapladığı alana kadar kenar mahalle temalı haberlerde sorunlu bir temsilin olduğunu söyleyebiliriz. Gazete kenar mahalleleri, özellikle 1995 yılında yaşanan Gazi Olaylarında şiddetin, dehşet ve kalkışmanın merkezi olarak sunmuştur. Yaşanan olayların asıl nedeni ve faileri hala daha belirsizliğini korurken, Gazi Mahallesi özelinde kenar mahalle isyanının, cinayetlerin, duygularına kapılıp kolayca galeyana gelebilen insanların yaşadığı mekânlar olarak takdim edilmiştir. Hürriyet Gazetesi’nin temsil ettiği zihniyet modern, çağdaş ve laik bir zihniyettir. Bu yönüyle de sistemi, düzeni, cumhuriyetin modernleşme projesi etrafında şekillenen yapıyı temsil etmektedir. Dolayısıyla bu bakış açısına aykırı gelen her türden

bir talep ya da tepki sisteme/düzene kalkışma olarak kabul edilmiştir. Egemen söylemin sürekli olarak yeniden inşa edildiği haberlerde, yaşanan olayların ardında yatan asıl neden araştırılmamakta, toplum yararına sorunları gidermeye yönelik bir çaba verilmemekte, sürekli olarak karşıtlıklar üretilip genele yayılmaktadır. Bu tip bir bakış açısı ikiliği öneren, ayrıştırıcı, bir arada yaşama kültürüne zarar veren bir bakış açısıdır.

Hürriyet Gazetesi, kenar mahalleye, kentin bünyesinden çıkarılıp atılması gereken mekânlar olarak yaklaşmış, eğer bu gerçekleştirilemezse bu yerleri, ehlileştirilmesi, hizaya getirilmesi gereken mekânlar olarak temsil etmiştir. Bu iddiasına dayanak olarak da kenar mahallelerin şiddet ile özdeş olduğu ve “cahillik”, “görgüsüzlük”, “medeniyetsizlik” gibi kimliği olumsuzlayan temalar ile örtüştüğünü öne sürmüştür. Sevda Alankuş’un yerinde tespitine göre, “aramıza alınıp normalleştirilebilecekler”, bunun mümkün olmadığını düşünülüyor halde de ya “teşhir, ihbar edilip cezalandırılması gerekenler ya da daha da “marjinalleştirilip, safra olarak atılması gerekenler” olarak temsil edilmişlerdir. Medya, kenar mahallelileri kendimize denk yurttaşlar değil, hoş görülmesi / ilgi gösterilmesi gereken eşitsizler olarak görmemizi ister. Öteki, her halükarda, berikine benzemek, onunla aynı anlam dünyasını paylaşmak durumundadır, ancak bu yolla “merkezden” olabilir, ötelenmekten kurtulur. Medya’nın ötekini temsilinde aldığı temel referans noktası burjuva ideolojisidir. Onun çerçevesi dışına çıkmak öteki olmayı kabullenmek anlamına gelecektir. Öteki olarak temsilin önüne geçebilmenin yolu, ya ona eklenmek ya da “öyle gibi görünmek”ten geçiyor gibidir. Bu tablo bile medyanın temsil noktasında ne denli “tektipçi” zihniyete sahip olduğunu göstermektedir. Sadece bu haberler bile tarafsızlık, dengelilik ve nesnellik gibi kavramların birer mit olduğunu anlamak için yeterlidir.

Kısacası, birbirinden farklı dünya görüşü ve kültürden insanların bir arada yaşadığı bu ülkede, çoğulcu, farklılıklara tahammül gösteren ve empati

yeteneği güçlü bir medya algısı ile demokratik kültür yaygınlık kazanabilir. Kimsenin kimseye baskı uygulamadığı, herkesin birbirini kendi konumunda kabul edip hoşgörü ile yaklaştığı demokratik ve çoğulcu toplum yapısını ikame edecek olan en etkili kurumların başında hiç kuşkusuz medya gelmektedir. Ülkede bir süredir hükmeden dışlayıcı tutumun yerini kucaklayıcı tutumun, kin ve nefretin yerini hoşgörü ve töleransın almasına katkı sağladığı ölçüde medya, kendinden beklenen misyonu ifa etmiş olacak, bir arada yaşama kültürüne katkı sağlayarak “insan” için var olduğunu ortaya koymuş olacaktır.

KAYNAKÇA

ALANKUŞ Sevda; **Türkiye’de medya, hegemonya ve ötekinin temsili**, Toplum ve Bilim, 67. Sayı, Güz 1995

ANA BRİTANNİCA; **Gecekondu**, İstanbul, Ana Yayınları, 1987.

ARSLAN Ali, **Medyanın Toplumsal Gücü**, Makale, www.ilef.edu.tr

ASLAN Şükrü; **1 Mayıs Mahallesi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008.

BAUMAN Zygmunt; **Sosyolojik Düşünmek**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2004.

BERMAN Marshall; **Katı olan her şey buharlaşıyor**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1994

BORA Tanıl; **Türkiye’nin Linç Rejimi**, İstanbul, Birikim Yayınları, 2008

BORA Tanıl; **Taşraya Bakmak**, Der., Ankara, İletişim Yayınları, 2005

BOURDIEU Pierre; **The Weight of the World: Social Suffering in Contemporary Society**, California, 1999.

CANTEK ŞENOL Funda; **“Yabancılar ve Yerliler – Başkent olma sürecinde Ankara**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003

CANTEK ŞENOL Funda; **Kent Mekan İletişim Yüksek Lisans Ders Notları**, Ankara, 2009

CHOLDİN, H.M.; **Cities and Suburbs, McGraw-Hill Book Comp**, 1985

ÇAPLI Bülent; **Medya ve Etik**, Ankara, İmge Yayınları, 2002.

ÇELENK Sevilay; **Televizyon Temsil Kültür**, Ankara, Ütopya Yayınları, 2005.

DAVİS Mike; **Gecekondu Gezegeni**, İstanbul, Metis Yayınları.

DURSUN Çiler; **Haber Hakikat ve İktidar İlişkisi**, Der., Ankara, Elips Yayınları, 2004.

DURSUN Çiler; **İnsan Hakları Haberciliği**, Hak Haberciliği Dizisi, Der., İstanbul, Ips İletişim Vakfı Yayınları, 2007.

DÜZYOL Eylem; **Türkiye'nin Kayıp İnsanları**, www.taraf.com.tr, 06.04.2010

ERDER Sema; **Kentsel Gerilim**, Ankara, Um:ag Yayınları, 2002

ERDER Sema; **Refah Toplumunda Getto**, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.

ERDER Sema; **İstanbul'a bir kent konu; Ümraniye**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006.

ERDER Sema; **Göç, Yerleşme ve "Çok Kültürel" Tanışma**, Birikim, Sayı 123, Temmuz 1999.

ERDOĞAN Necmi; "Garibanların Dünyası; Türkiye'de Yoksulların Kültürel Temsilleri Üzerine İlk Notlar", **Yoksulluk Halleri Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri**, Ed. Necmi Erdoğan, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007.

ERMAN Tahire; **Gecekonu Çalışmalarında "Öteki" olarak Gecekonu Kurguları**, www.ejts.org

ETÖZ Zeliha; **Varoş: Bir istila bir tehdit**, Birikim Dergisi

FICHTER Joseph; **Sosyoloji nedir?**, Çev:Nilgün Çelebi, Ankara, Anı Yayınları, 2004

GIDDENS Anthony; **Sosyoloji**, Ankara, Ayraç Yayınları, 2008.

GIDDENS Anthony; **Sosyoloji; Kısa fakat eleştirel bir giriş**, Çev: Ülgen Yıldız Battal, Ankara, Phoenix Yayınları, 2005.

GÜRBİLEK Nurdan; **Mağdurun Dili**, İstanbul, Metis Yayınları, 2007

GÜRBİLEK Nurdan; **Yer Değiştiren Gölge**, İstanbul, Metis Yayınları, 1995

HARVEY David; **Postmodernliğin Durumu**, İstanbul, Metis Yayınları, 2006

İŞİK Oğuz – PINARCIOĞLU M. Melih; **Nöbetleşe Yoksulluk**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009.

www.ilef.edu.tr, “Haberde Tarafsızlık ve Nesnellik Çerçevesinde Ateş Hattı Programı”,

İNAL Ayşe; **Haber Sosyolojisi Ders Notları**, 2008

İNAL Ayşe; **Yazılı Basın Haberlerinde “Yapısal” Yanlılık Sorunu**, Toplum ve Bilim, Sayı:67

İNAL Ayşe; **Haberi Okumak**, İstanbul, Temuçin Yayınları, 1996.

İRVAN Süleyman; **Medya Kültür Siyaset**, Der., HALL Stuart; “İdeoloji ve İletişim Kuramı”, Ankara, Alp Yayınları, 2002.

İRVAN Süleyman; **Medya Kültür Siyaset**, Der., Pamela Shomaker ve Stephen D. Reese, “İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi”, Ankara, Alp Yayınları, 2002.

KEANE John; **Medya ve Demokrasi**, Çev: Haluk Şahin, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

KIVISTO Peter; **Sosyolojinin Temel Kavramları**, Çev: İhsan Çapcıoğlu – Sefer Yavuz, Ankara, Birleşik Yayınları, 2008.

KORAY Meryem; **Sosyal Politika**, Ankara, İmge Yayınları, 2005.

KURAL–ALANKUŞ Sevda; **“Türkiye’de Medya, Hegemonya ve Öteki’nin Temsili”**, Toplum ve Bilim, Sayı 67.

MEYDAN LAROUSSE; **Gecekondu**, İstanbul, Ana Yayınları, 1986.

POYRAZ Bedriye; **Haber ve Haber Programlarında İdeoloji ve Gerçeklik**, Ankara, Ütopya Yayınları, 2002.

www.radio-left.sosyomat.com

SCHRAMM Wilbur; **The Nature of News**, Journalism Quarterly, September, 1949.

SCHICK İrvin Cemil – Ertuğrul Ahmet TONAK; **Geçiş Sürecinde Türkiye**, Der, İstanbul, Belge Yayınları, 1987

SHIELDS Rob; **Places on the Margin**, Routledge, 1991.

ŞENOL Funda – CANTEK Levent; **“Vitrinin dışı, haritanın dibi veya kenar mahalleye dair “dip” notlar”**, Birikim Dergisi, Temmuz-Ağustos 1998.

TOKGÖZ Oya; **Temel Gazetecilik**, Ankara, İmge Yayınları, 2008.

www.tsk.gov.tr; Türk Silahlı Kuvvetleri Kamuoyu duyuruları. “27 Nisan 2007 duyurusu”.

TOTAL Nilgün; **Söylemler ve Temsiller ; Fransızlar Türkleri nasıl anımsıyor ya da Fransız imgeleminde Türkiye**, Ankara, Phoenix Yayınları, 2006.

www.uludagsozluk.com

ÜMİT Eylem; **Mekândan İmkâna; Çocuk Suçluluğunun Habitusu Ceza Ehliyeti İlişkisi**, Ankara, Ankara Barosu Yayınları, 2007.

WILLIAMS Chris; **Who are “street children”? A hierarchy of street use and appropriate responses, Child abuse and Neglect**, The International Journal, 1993

EK HABER FOTOĞRAFLARI

İşte ölüm timi

Gazi Mahallesi olaylarının ardından bir otomobile molotof kokteyli atarak, 2 kadının ölümüne, iki kişinin de yaralanmasına yol açan PKK militanları operasyonla yakalandılar.

Yeni eylemlere hazırlanırken basıldılar

Terörle mücadele ekiplerinin art arda düzenlediği baskınlarda PKK militanları 12 kişi hücrelerinde ele geçirildi. Yakalananlar arasında, Gazi Mahallesi'nde bir otomobile molotof kokteyli atarak iki kadının ölümüne

neden olan 5 militan da var. Örgütün Gaziosmanpaşa sorumlusu İsmail Adanmış, (sol başta) ve Bağözü sorumlusu Mehmet Karakaya (sağdan 2'nci) sorgulamaları sırasında gerçekleştirilen eylemleri itiraf ettiler.

İkisi bölge sorumlusu Terörle Mücadele Şubesi ekipleri İstanbul'un çeşitli semtlerinde operasyonlar düzenledi. Baskınlarda, PKK örgütü Gaziosmanpaşa Sorumlusu İsmail Adanmış, Bağözü Sorumlusu Mehmet Karakaya ile örgütün silahlı eylemlerine katılan Fehiş Keskin, İrtan Çelik, Celal Aykut, Mehmet Bedir Tekin, Özkan Sahin, Sedat Düzce, Rıdvan Çeken, Veysel Bulut, Mehmet Karakaya, Mehmet Nuri Çaçan, Edip Burçin yakalandı.

14 Mart gecesi bombacıları Sankilerden Celal Aykut, Mehmet Bedir Tekin, Özkan Sahin, Sedat Düzce ve Veysel Bulutun Gazi Mahallesi olaylarıyla bağlantısı ortaya çıktı. Teröristlerin, 14 Mart akşamı, düzenledikleri korsan gösteri sırasında 34 JTZ 60 plakalı otomobile molotof kokteyli atarak Selma Sevi ve Gülistan Sevimikurtun ölümüne, Mehmet Sevi ve Cemal Sevimikurtun da yaralanmasına neden oldu. Alınan itiraf etdikleri bildirildi.

Türkiye'yi yakın' bildirisini Yakalanan diğer militanların da, Güneydoğu'da birçok silahlı eyleme katıldıkları belirtildi. Teröristlerle birlikte iki adet tabanca, çok sayıda mermi, örgütsel dokümanlar, "Onlar Kürdistan'ı yakıyorsa sizde Türkiye'yi yakın" başlıklı bir bildiriyle, 9 adet 25 milyon dolar değerinde sahte menkul kıymetler kağıdı ve ERNK mühürü tahsilat makbuzları ele geçirildi.

ARİF AYTAĞAR / İSTANBUL

Aydın Ailesi'ne hazin tören

Muammer Aydın (küçük resim) tarafından katledilen Aydın Ailesi'nin terzileri akraba ve yakınlarının gözyaşları arasında toprağa verildi

Samsun'un Terme İlçesi Evci Bekdesi'nde önceki gün arife töreni ve başkale öledüğü 63 yaşındaki Seyit Aydın ve eşi Devriye Aydın ile 4 çocuğunun cenazeleri dün gözyaşları arasında toprağa verildi. Ölmeden sonra, "Cinayet tek başına işledim" şeklinde bir not bırakan Seyit Aydın'ın ilk eşinden olan oğlu Muammer Aydın, ise henüz bulunamadı. Aydın'ın yakından tanıdığı, "Babanı matın yeni esinden olan çocukları yediyor" denilerek katıldığı öğrenildi.

SAMSUN, TERME (DHA)

10 Ocak 1995 Salı

14 Mart 1995 Cumartesi

14 Mart 1995 Cumartesi

14 Mart 1995 Cumartesi

Sağduyuyu çağırısı

Tahrikçiler işbaşında

Sivas'ta güvenlik önlemleri artırdı

Gazi Karakolu daha önce de basılmıştı

Ağır tahrikçilerle mücadele için polislerin önüne geçilmesi gerektiği bildirildi. Tahrikçilerin polisleri öldürme girişimlerinde bulunmaları, polislerin tahrikçilere karşı önlemlerini artırmaya zorlanmasına neden oldu. Tahrikçilerin polisleri öldürme girişimlerinde bulunmaları, polislerin tahrikçilere karşı önlemlerini artırmaya zorlanmasına neden oldu. Tahrikçilerin polisleri öldürme girişimlerinde bulunmaları, polislerin tahrikçilere karşı önlemlerini artırmaya zorlanmasına neden oldu.

KURUMSAL KARIŞIKLIK

Bakan Mentеше: Tahrikçilere kapılmayın

Gazisi Karakolu daha önce de basılmıştı. Tahrikçilerin polisleri öldürme girişimlerinde bulunmaları, polislerin tahrikçilere karşı önlemlerini artırmaya zorlanmasına neden oldu. Tahrikçilerin polisleri öldürme girişimlerinde bulunmaları, polislerin tahrikçilere karşı önlemlerini artırmaya zorlanmasına neden oldu.

14 Mart 1995 Cumartesi

15 Mart 1995 Pazar

ÇOCUK VE ASKER Savaş alanına dönen Mustafa Kemal Mahallesi sokakları, sükunete kavuştu. Vatandaşlara güven aşılayan askerler, sokaklarda devriye gezerken, semt sakinlerinin sıcak ilgisiyle karşılaştı. Otanlara bir anlam veremeyen, ama iki

gün süreyle evde hapis hayatı yaşayan minik Hale, birkaç sokak ilerdeki babaannesine gitmek üzere annesiyle yola koyuldu. Sokakta devriye gezen askerlerle karşılaşan anne-kız, durakladı. Bu sırada minik Hale, yerinde duramadı, asker

ağabeyine doğru koştu ve böylece durdu. Mehmetçik, kendisine bakıngen bakan Hale'yi az sonra kucaklayacak ve olayların etkisinden hiç etkilenmemiş gibi ona sarılsın diye "Çokmuş baci, al çocuğunu, göreceğin yere git" diyecek.

17 Mart 1995 Salı

ÖZET

YILDIZ Ömer Faruk, Anaakım Medyada Öteki Mekânların Temsili; Haber Metinlerinde Gecekondu ve Varoş İmgelerinin İnşa Edilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011

Gerek toplumsal yapı içerisinde hâkim algıya göre gerekse de medyada yaygın kullanıldığı haliyle kenar mahalleler, kenara itilmiş, ötelenmiş, hâkim söylemden dışlanmış, suçla, ahlaksızlıkla, anarşizmle özdeşleştirilen mekânsal oluşumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern kentlerin düşünsel arka planına ve maddi yaşamdaki tezahürlerine denk düşmeyen mekânlar ve sakinleri, egemen olana aykırılık gösteren her tür yapıda olduğu gibi dışlanma ve ötekileştirmeye maruz kalmışlardır. Daha çok yoksulluk ve güvenlik gerekçesiyle yapılan göçlerle modern kentlere yerleşen, çoğunluk itibarıyla işsiz ve görece eğitimsiz olan bu kitlelerin “modern” yaşama biçimine sahip olmamaları ve buna direnç göstermeleri, kenar mahalleli olarak tanımlanmalarına neden olmuştur.

Medyanın, toplumsal kesimleri haberlerde ele alış biçimi öteden beri tartışma konusu olagelmıştır. Farklı toplumsal kesimler anaakım medyada eşit biçimde temsil edilmedikleri gibi, bazıları negatif anlamlar yüklü bir biçimde temsil edilmektedirler. Bunların başında gelen kenar mahallelilik vurgusu ve bu vurguya çoğu zaman yüklenen negatif anlamlar anaakım medyanın demokratik ve tarafsız bir yayıncılık anlayışından uzak olduğunu göstermektedir. Medyanın geneline baktığımızda ve özellikle anaakım medya olarak Hürriyet Gazetesi tarafından yaratılan gecekondu ve kenar mahalleli kimliğinin pek çok olumsuz imgeyle bir arada anıldığı söylenebilir. Bunların başında gelen suç, uyuşturucu, şiddet ve fuhuş gibi kimi olumsuzlukların göç yoluyla gelen insanlar ile beraber şehre taşınan, dolayısıyla o insanlara ait ve onlar tarafından kiteselleştirileceği düşünülen sapkınlıklar, zaafı olduğu dair yaygın bir temsil bulunmaktadır. Modern kentlerin kenarında kalan gecekondu ve varoşlarda yaşayanlar anaakım medyada uyuşturucu, fuhuş ve gayrimeşru ilişkiler ağlarıyla çevrili bir biçimde yansıtıldıkları gibi

yaşadıkları mekânlar da söz konusu olumsuz hallerin merkezi olarak takdim edilmektedir. Egemen söyleme ters gelen her türlü davranış ve uygulama, sistemi tehdit eden unsurlar olarak sunulmakta, modern yaşama biçimini kabul etmeyen her türlü yapı “sorunlu” olarak görülmektedir. Ya modern yaşama biçimini kabul ederek “norma uygun” davranacak ya da önce zihinlerde başlayan ve sosyal hayatta acımasızca kendini gösteren kategorileştirme yoluyla belli kalıplara sokulacak, belli tanımlamalarla isimlendirilecek, adeta “cüzamlı” muamelesi görecektir. Medyanın “dili” bu anlamda insan hak ve hürriyetlerini esas almaktan, demokratik ve adil olmaktan uzak, bir arada yaşama kültürüne zarar veren, ayrıştırıcı, kin ve nefreti körükleyici bir dildir. İnsana her şeyden önce insan olduğu için değer vermeyi yayın felsefesi haline getirmeyen bir medya ortamında adil ve eşitlikçi bir temsil beklenemeyeceği açıktır.

Anahtar Sözcükler

1. Kenar Mahalle
2. Çatışma
3. Kent
4. Ötekileştirme
5. Şiddet

ABSTRACT

YILDIZ Ömer Faruk, Representation of Other Places in Mainstream Media; Building Shantytown and Suburban Images in News Texts, Master's Thesis, Ankara 2011

As the main perception within the society and the way handled in the main stream media, the concept “Outskirts” are the parts of a city identified with anarchy , crime and immorality. The outskirts are mostly mentioned in a pejorative way and kept apart from the dominant psychological trend. The imagination of a modern city is considered something different from the outskirts. Thus the concrete establishment of an outskirt does not conform to the imaginary background of a modern city. The people living in there have been subject to discrimination and marginalisation. The people who moved to the outskirts of the city on the grounds of security problems and joblessness and who are relatively less educated and resist to the “modern” way of life are the reasons why they are called, suburbans. The way the media is dealing with the news about the different societal sections is a subject to longterm discussions. Some parts of the society are not equally represented in the main stream media. In a way, for some partsof society, just the negative sides of the life are featured. The negative meanings installed in the concept of “the suburban” demonstrate that the main stream media is far away from the demonstratic and impartial publishing approach.

Taking into consideration the main stream media -, especially Hürriyet Newspaper , I worked on throughly, the identity of the suburban (and the residents of the shanty houses) are generally put forward with negative images. The negative subject headings such as crime, drug addiction, violence, prostitution, are the bad images generally mentioned as more closely related to the migration of people from different places to the outskirts of the city. These kind of news mostly imply that these malignity is brought to town by these people and massified by them. The residents of the outskirts, and the slums are reflected as if contained in a circle of crime, drug addiction and nasty reletionships. In this way, this parts of the cities are introduced as

the centres of the negative circumstances. Any implementation threats against the main system and any structure which is resisting the modern life style , are mentioned as “problematic”. The results of this approach imposed on “the problematic structures” are either adoption to the modern way of life and behaving in harmony with the “norm” or become stereotyped in various ways which originate in the minds first than felt mercilessly in the society. As the conclusion, the language of media is away from being democratic and just not based on human rights and freedoms in this respect. It harms the culture of living together and it instigates hatred and grudge so it is discriminative. In a media setting where the main publishing philosophy is not the dignifying of the people just for their being, then it is hard to establish just and equal representation.

Keywords:

- 1- Outskirts
- 2- Conflict
- 3- City
- 4- Alienation
- 5- Violence